

mark twain

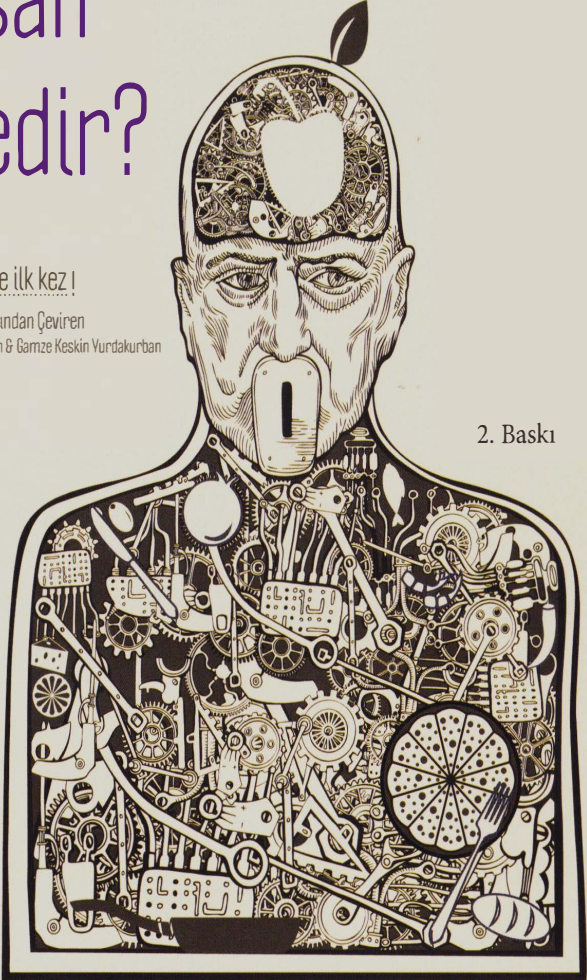
İnsan Nedir?

Türkçede ilk kez !

İngilizce Aslından Çeviren

Utkan Atbakan & Gamze Keskin Vurdakurban

2. Baskı

*Bir yayınevi, bastığı
kitaplarla değil,
basmadığı kitaplarla
yayınevi olur.*

© Dedalus Kitap - 2015

Yazar: Mark Twain
Orijinal Adı: What is man?
Kitabın Adı: İnsan Nedir?

T.C. Kültür Bakanlığı
Sertifika No: 34356
Isbn: 978-605-9203-04-3

Dedalus Kitap: yüz beş
Deneme: on yedi

Birinci Baskı: ekim iki bin on beş
İkinci Baskı: ekim iki bin on altı

Yayın Yönetmeni: Sedat Demir
Yayına Hazırlayan: M. Sevrâ Durmuş
Düzeltili: Emre Yaman
Sayfa Düzeni: Ulaş Kantemir
Kapak Tasarımı: Altamira Adworks

Baskı-Cilt: Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.
Topkapı /İstanbul (Sertifika No: 11964)

Çatalçeşme Sok. Meriçli Apt. No. 44/101

Fatih / İstanbul

www.dedaluskitap.com

Tel: +90 212 513 03 43 • Faks: +90 212 513 03 44

İNSAN NEDİR?

MARK TWAIN

İngilizce Aslından Çevirenler

B. Utkan Atbakan & Gamze Keskin Yurdakurban

Mark Twain

Gerçek ismi Samuel Langhorne Clemens olan Mark Twain, 1835'te Florida'da doğdu. Babasının ölümüyle okuldan ayrılıp bir matbaada çırak olarak çalışmaya başlayan Twain, bunun ardından ağabeyinin çıkardığı *Hannibal Journal* adlı yerel gazetede dizgici olarak çalışmaya başladı. Aynı gazeteye ve bir mizah dergisi olan *The Carpet-Bag*'e mizah yazıları yazdı. Dört yıl boyunca Mississippi nehrinde kaptanlık yaptı. Geminin dibe oturmaması için gerekli su derinliğini ölçen bir gemici terimi olan Mark Twain ismini ilk kez 1863'te mizahi bir gezi yazısında kullandı. 1867'de ilk kitabı *The Celebrated Jumping Frog of Calaveras Country* (Calaveras İlinin En Hızlı Sıçrayan Kurbağası) yayımlandı. En ünlü kitaplarından bir olarak sayılan *Tom Sawyer'ın Maceraları'nın* ardından, başyapıtı sayılan *HuckleberryFinn'in Maceraları'nı* yazdı. 1906'da yazmaya başladığı otobiyografisini bitiremeden öldü.

Berk Utkan Atbakan

Berk Utkan Atbakan, 1982'de İstanbul'da doğdu. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitenin Felsefe anabilim dalında, 2012 yılında yüksek lisansını tamamladı ve aynı yerde doktorasına devam ediyor.

Gamze Keskin Yurdakurban

Gamze Keskin Yurdakurban, 1986 İstanbul doğdu. 2004 yılında Şehremini Lisesi'nden, 2008 yılında da İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitenin Felsefe anabilim dalında, 2011 yılında yüksek lisans, 2015 yılında doktora eğitimini tamamladı. 2010-2011 yıllarında İTÜ Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda YÖK'ün açmış olduğu program dâhilinde dil eğitimi aldı. Kırklareli Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde 2010 yılından beri görevini sürdürüyor. Evli ve ikiz çocuk annesidir.

— Çevirenin Sözü —

Samuel Langhorne Clemens, ya da bilindik takma ismiyle Mark Twain, onlarca kitap ve deneme yazısından açıkça en felsefi olan *İnsan Nedir?*'i 1906'da yayımlamadan (ki kitabın baskı adedini sadece 250 adetle sınırlı tutmuş ve bunları anonim olarak yayınlamıştır) 23 yıl önce, kendisinin de üyesi olduğu Monday Evening Club topluluğuna *Mutluluk Nedir?* başlığı ile sunmuştur. Topluluğun diğer üyeleri metni oldukça soğuk ve olumsuz karşılamış, metinde sunulan fikirlerden dolayı Twain'i kınamışlardır. Twain yaşadığı bu olayı şöyle aktarır: "Bana insanlığın haysiyetini çekip almaya çalıştığımı söylediler ve ben de bunu başaramayacağımı, zira insanlığın sahip olmadığı bir niteliği ondan çekip almanın mümkün olmadığını söyledim."

Twain, başından geçen bu olayı *İnsan Nedir?*'e de taşımış görünüyor. Zira topluluktaki 'aydın' arkadaşlarının Twain'e gösterdikleri tepkinin aynısını, bu kitapta Genç Adam'ın Yaşlı Adam'ın fikirlerine yönelik değerlendirmesinde de görüyoruz: "... kasvetli bir öğreti; ilham verici, şevke getirici, moral yükseltici değil. İnsanın içindeki görkemi götürüyor, içindeki gururu götürüyor, içindeki kahramanlığı götürüyor, onu tüm kişisel itibarından, tüm alkıştan mahrum bırakıyor..."

Bu olay, Twain'in *İnsan Nedir?*'i 23 yıl boyunca yayınlamayıp yayının sebebi hakkında ipucu veriyor. Twain kitabın önsözünde de kaygılarını açıkça dile getirmiş: "Sayfalardaki her bir düşünce, milyonlarca insan tarafından düşünülmüş (ve tartışma götürmez oldukları kabul edilmiştir) — ve üzerleri örtülmüş, gizli tutulmuştur. Onlar düşündüklerini niçin dile getirmediler? Çün-

kü çevrelerindeki insanların onları kınamalarından korktular (ve *kınamalara katlanamadılar*). Ben niçin yayınlamadım? Sanırım beni de aynı sebep engelledi. Başka sebep bulamıyorum.”

İnsan Nedir?, gerek sunuluş biçimi, gerekse içeriği açısından Twain’in diğer eserleri arasında farklı bir yere sahip. Kitap, iki adam arasında geçen bir diyalog biçiminde yazılmış. Kitabı okurken, ununu eleyip eleğini asmış, köşesine çekilmiş ve biraz da alaycı yaşlı bir adam ile deneyimsiz, yargılarında pek aceleci ve heyecanlı, genç bir adam arasında geçen Sokratik bir diyaloga şahit oluyoruz — tıpkı Platon’un meşhur diyaloglarında ya da diyalog biçiminde yazılmış başka birçok eserde olduğu gibi, üzerine konuşulan konuların farklı perspektiflerden değerlendirildiğini görüyoruz. Yaşlı Adam insana dair, insanın ne olduğuna dair kendi fikirlerini ortaya koyar ve gerekçelendirirken, Genç Adam ise bunlara sürekli itiraz ediyor. Ne var ki, Yaşlı Adam’ın sorduğu sorular Genç Adam’ı bu itirazların haklı olup olmadığını sorgulamaya zorluyor. Twain böylece, kitabı okuyan bizleri de bu sohbe dahil ediyor ve biz de kendimizi bu diyalogun taraflarını sorgularken buluyoruz.

Twain’in bu kitabı yayınlama konusunda kaygı duyduğunu söylemiştik –kaygısının hiç de yersiz olmadığı görülecektir. Zira İnsan Nedir?’de ortaya konan fikirler, Twain’in yaşadığı dönem bir yana, günümüzde dahi kolayca yenilip yutulacak, yutulsa da kolaylıkla hazmedilebilecek şeyler değil. *İnsan Nedir?*, insanın sahip olmak ile övündüğü hemen herşeyin, daha doğrusu bu övüncün, aslında bir yanılgıdan ibaret olduğunu iddia ediyor. Örneğin insanın sadece bir makina, dış etkiler sayesinde çalışan bir otomat olduğunu ve sandığının aksine hiç de özgür bir iradeye sahip olmadığını söylüyor. Düşünen bir hayvan olmakla kendini haksız yere kayırdığını ve bu anlamda hayvanlar arasında hiç de ayrıcalıklı olmadığını, düşünme süreçlerinin tıpkı diğer hayvanlarda olduğu gibi mekanik ve otomatik bir şekilde ve dış etkiler dolayısıyla gerçekleştiğini ileri sürüyor. İnsanın tüm tercihlerinin, beğenilerinin, ahlakının ya da bağlı bulunduğu her

değer manzumesinin dış etkiler tarafından belirlendiğini kabul ediyor. İnsanın pek övüldüğü eylemlerinin, yapıp etmelerinin arkasında çok temel bencil bir güdü bulunduğunu, yapılan hayır işlerinin, özverilerin hiç de sanıldığı gibi ulvi niyetlerle değil, tümüyle bencil saiklerle güdüldüğünü varsayıyor. Özetle, 'İnsan nedir?' sorusuna cevaben, *Ecce Homo!* diyor.

Öte yandan, Mark Twain'in İnsan Nedir?'deki hedefinin, insanın özüne ya da insan doğasına ilişkin nihai bir açıklama getirmek olmadığını düşünüyoruz. Amacının, daha ziyade, insanın, kendisini doğanın ve doğadaki herşeyin karşısında ölçsüz, hadsiz hudutsuz bir küstahlıkla konumlandırışını, insanın naif kibrini vurgulamak olduğunu söylemek akla yatkın geliyor. Böylece, insanlık onuru, insan haysiyeti, insan hakları gibi kavramları çoğu zaman pek temelsiz, pek insanca kullandığımızı, içi boş bir şekilde ve ezbere telaffuz ettiğimizi bizlere hatırlatıyor. Üstelik bunu oldukça zarifçe ve hiç de karamsar olmayan bir şekilde, neşeyle yapıyor. Böylece bu vurgunun tipik bir ahlak öğretmeninden beklenebileceği gibi buyurgan bir havada ya da riyakarca bir tevazu ile değil, başta kendine karşı dürüst bir tavırla ve gerçekçi bir had bilirlilik ile yapıldığı izlenimini ediniyoruz.

İnsan Nedir?'de Yaşlı Adam'ın kimi zaman çelişkiye düştüğü, kimi zaman da —bizce hem sohbet ettiği Genç Adam'ı, hem de metni okuyacak olan bütün genç adamları kışkırtma amacı güderek— birbiri ile tutarsız gözüken argümanlar sunduğu noktalar da yok değil. Keza, Genç Adam'ın Yaşlı Adam için pek zayıf bir rakip olması da, okuyucu için hem kışkırtıcı hem de davetkâr bir unsur. Mark Twain bize, "Genç Adam'ın yerinde ben olsam, fikirlerimi daha sağlam bir şekilde savunabilirdim," dedirtmeye ve kendisi de "Buyrun o hâlde, hodri meydan!" demeye çalışıyor olabilir. Üstelik kitaptaki Genç Adam'ın aslında ne kadar ve hangi anlamda genç olduğu bile tartışmaya açık. Bütün bu noktaları değerlendirmeyi okuyucuya bırakıyoruz.

Çeviri sırasında, Twain'in 250 adet baskı ile sınırlı tutarak yayımladığı metnin tıpkı basımına sadık kaldık. Twain'in kullanma-

yı adet edindiği Amerikan halk ağzını ve deyişlerini de elimizden geldiği kadar dilimize yansıtmaya çalıştık. Böyle olmakla birlikte, elinizdeki çevirinin elbette pek çok kusuru vardır. Zira ne Twain'in oluşturduğu söylemi yeniden oluşturma ve Türkçeye uyarlama, ne de Amerikan-İngilizce söylenmiş sözleri layıkıyla Türkçe söyleme iddiasını taşıyamıyoruz. Öte yandan, Twain'e söylemediği şeyleri söyletme ya da onun söylediği şeyleri inkâr etme yollu bir kusur işlememiş olduğumuzu gönül rahatlığıyla kabul edebiliyoruz. Bunların değerlendirilmesini ise yalnızca okuyucuya değil, aynı zamanda Twain'in eserlerinin müstakbel çevirmenlerine bırakıyoruz.

Mark Twain'in eserleri, içerikçe en hafif olanları dahi, okuyucuyu tahrik edici bir nitelik taşır. Başka deyişle, onun eserleri okuyucunun yerleşik kanılarını hareket ettirmeye, kımıldatmaya, silkmeye, sarsmaya yönelik fikirler taşıyan eserlerdir. Bu anlamda, Mark Twain'in İnsan *nedir?*'de ısrarla öne sürdüğü fikirlerin de –tıpkı kendisinden önce yaşamış pek çok düşünürün fikirleri gibi- bugüne kadar birçok kişi ve merci tarafından 'muzır' ya da 'tehlikeli' görülmüş olmaları şaşırtıcı değildir; kuşkusuz öyledirler. Fakat tehlikeli olmayan fikirleri kim ne yapsın ki? — *Nitimur in vetitum*.

İstanbul, 18 Eylül 2015

Bu sayfalara yönelik çalışmalar, yirmi beş ya da yirmi yedi yıl önce başladı. Sayfalar yedi yıl önce yazıldı. O zamandan beri, yılda bir ya da iki kez onları inceledim ve tatmin edici buldum. Az önce onları yeniden inceledim ve hakikati söylediklerinden hâlâ tatmin olmuş durumdayım.

Sayfalardaki her bir düşünce, milyonlarca insan tarafından düşünülmüş (ve tartışma götürmez oldukları kabul edilmiştir) –ve üzerleri örtülmüş, gizli tutulmuştur. Onlar düşündüklerini niçin dile getirmediiler? Çünkü çevrelerindeki insanların onları kınamalarından korktular (ve *kınamalara katlanamadılar*.) Ben niçin yayınlamadım? Sanırım beni de aynı sebep engelledi. Başka sebep bulamıyorum.

şubat,1905

I

a. *Makina* İnsan b. *Şahsi Hüner*

(Yaşlı Adam ile Genç Adam konuşmaktaydılar. Yaşlı adam, insanın sadece bir makina olduğunu, bundan daha fazlası olmadığını öne sürdü. Genç Adam itiraz etti ve ondan detaylara girmesini ve bu fikrine ilişkin gerekçelerini ortaya koymasını istedi.)

Yaşlı Adam: Bir buhar makinasını oluşturan malzemeler nelerdir?

Genç Adam: Demir, çelik, pirinç, beyaz metal, vesaire.

Y. A.: Bunlar nerede bulunur?

G.A.: Kayalarda.

Y.A.: Saf bir hâlde mi?

G.A.: Hayır—maden cevherinde.

Y.A.: Bu metaller maden cevherinde bir anda mı birikmişlerdir?

G.A.: Hayır—sayısız çağların sabırla verdiği emeğin ürünüdür bu.

Y.A.: Bir makinayı kayanın kendisinden yapabilir miydin?

G.A.: Evet, kırılğan ve değersiz bir tane.

Y.A.: Böyle bir makina için pek de bir şeye ihtiyacın olmazdı herhalde?

G.A.: Hayır—ciddi anlamda hiçbir şeye.

Y.A.: İyi ve işe yarar bir makina yapmak için, nasıl bir süreç izledin?

G.A.: Dağların içinde tüneller ve oyuklar açar, demir madenini çıkarırdım; onu öğütür, eritir, dökme demir hâline getirirdim; dökme demirin bir kısmına Bessemer işlemi¹ uygular ve bundan çelik elde ederdim. Pirincin elde edildiği birçok metal çıkarır, işler ve bir araya getirirdim.

Y.A.: Sonra?

G.A.: Elde ettiğim ürünün en kusursuzu ile iyi çalışan bir makina inşa ederdim.

Y.A.: Bu iyi çalışan makina için çok şeye ihtiyacın olur muydu?

G.A.: Ah, elbette.

Y.A.: Torna aletlerini, delgi aletlerini, planya aletlerini, baskı aletlerini, perdah aletlerini, kısacası büyük bir fabrikada bulunacak bütün becerikli aletleri çalıştırabilir miydi?

G.A.: Evet, çalıştırabilirdi.

Y.A.: Taştan yapılmış makina ne yapabilirdi?

G.A.: Bir dikiş makinasını çalıştırabilirdi muhtemelen—başka da bir şey yapamazdı herhalde.

Y.A.: İnsanlar diğer makinaya hayran kalır ve onu coşkuyla överlerdi değil mi?

G.A.: Evet.

¹ İlk kez 1856 yılında Henry Bessemer tarafından kullanılan bir çelik elde etme yöntemi. (ç.n.)

Y.A.: Fakat bunu taştan yapılmış makina için söyleyemeyiz herhalde?

G.A.: Hayır.

Y.A.: Metalden yapılmış makinanın hünerleri, taştan yapılmış makinaninkilere kıyasla çok daha fazla mı olurdu?

G.A.: Tabii ki.

Y.A.: Şahsi hünerler mi?

G.A.: Şahsi hünerler mi? Ne demek istiyorsun?

Y.A.: Bu makinanın şahsına gösterilen itibarı hak eden, makinanın kendi performansı mı olacaktır?

G.A.: Makinanın kendisinin mi? Kesinlikle hayır.

Y.A.: Neden olmasın?

G.A.: Çünkü performansı şahsi değildir; yapı yasalarının bir sonucudur. Yapmak için ayarlandığı işleri yapıyor olması, bir *hüner* değildir — o işleri yapıp yapmamak *elinde değildir*.

Y.A.: O zaman taştan yapılmış makinanın bu kadar az iş yapıyor olması da onun kendi hünersizliği değildir?

G.A.: Kesinlikle değildir. Yapım yasalarının ona izin verdiğinden ve onu zorladığından daha azını ve daha fazlasını yapmaz. Bunda şahsi hiçbir şey yoktur; o, seçim yapamaz. Bu "giderek esas konuya gelme" sürecinde varmayı düşündüğün nokta, insan ile makinanın neredeyse aynı şey olduğu ve her ikisinin performansı için de hiçbir şahsi hünerin söz konusu olmadığı mıdır?

Y.A.: Evet—fakat üzerine alınma, seni darıltmak gibi bir niyetim yok. Taştan yapılmış makina ile çelikten yapılan arasındaki büyük farkın sebebi nedir? Eğitim mi demeli, yetiştirme mi? Taştan yapılmış makinaya yabani ve çelikten olana medeni insan mı demeliyiz? İlk başta işlenen kaya, çelikten yapılmış olan makinanın inşa edildiği hammadde-

yi içerir—fakat bunun yanında, kadim jeolojik çağlar boyu birikmiş olan pek çok sülfür, taş ve engelleyici başka kalıtsal öteberi de içerir—gel biz bunlara önyargılar diyelim. Kayanın içindeki hiçbir şeyin ne söküp atma *gücüne* ne de söküp atmak için herhangi bir *arzuya* sahip olduğu önyargılar. Bu söylediğimi bir kenara yazar mısın?

G.A.: Tamam, yazdım. “Kayanın içindeki hiçbir şeyin ne söküp atma *gücüne* ne de söküp atmak için herhangi bir *arzuya* sahip olduğu önyargılar.” Devam et.

Y.A.: Önyargılar, *dış etkiler* aracılığıyla sökölüp atılmalıdırlar; aksi hâlde hiç atılamazlar. Bunu da yaz.

G.A.: Pekâlâ, “Dış etkiler aracılığıyla söküp atılmalıdırlar; aksi hâlde hiç atılamazlar.” Devam et.

Y.A.: Demir, kendisini engelleyen kayadan kurtulmaya karşı önyargılıdır. Daha açık kılmak gerekirse, demir, kayadan kurtulup kurtulmama konusunda mutlak olarak *kayıtsızdır*. Sonra bir *dış etki* gelir ve kayayı tuzla buz ederek maden cevherini serbest bırakır. Maden cevherindeki *demir*, hâlâ tutsak hâdedir. Bir *dış etki* demiri eritir ve onu, önünü tıkayan maden cevherinden kurtarır. Demir artık azad olmuştur, fakat daha fazla ilerlemeye *kayıtsızdır*. Bir *dış etki* aklını çelerek, onu Bessemer fırınına girmeye ayartır ve rafine ederek birinci sınıf çelik hâline getirir. Artık yetiştirilmiştir—eğitimi tamamlanmıştır. Böylece sınırına ulaşmıştır. Bundan sonra başka hiçbir yolla onu *altın* hâline gelmek için *yetiştirmek* mümkün değildir. Bunu da kaydedermisin?

G.A.: Evet. “Her şeyin bir sınırı vardır—demir madeni, altın olmak için yetiştirilemez.”

Y.A.: Altından insanlar, tenekeden insanlar, bakırdan insanlar, kurşundan insanlar, çelikten insanlar ve daha nice-leri vardır—ve her biri kendi doğasından, kalıtımından,

eğitiminden ve çevresinden kaynaklanan sınırlara sahiptir. Bu metallerin her birinden makinalar inşa edebilirsin ve her biri de işleyecektir; fakat zayıf olandan, güçlü olanın yaptığı işin aynısını beklememelisin. Her durumda, en iyi sonuçları elde edebilmek için, metali, ona engel olan ön-yargılardan yetiştirme yoluyla —eritme, rafine etme ve benzeri yollarla— kurtarmalısın.

G.A.: Şimdi, insana vardın mı?

Y.A.: Evet. Makina insan—gayri şahsi bir makina olan insan. Bir insan her ne ise, bu onun *yapısına* ve kalıtımı, yaşam alanı ve ilişkileri yoluyla taşıdığı *etkilere* bağlıdır. O, *yalnızca, dış etkiler* tarafından hareket ettirilir, yönlendirilir, *komuta edilir*. İnsan hiçbir şey, bir düşünce bile *oluşturmaz*.

G.A.: Hadi ama! Bu söylediklerinin tümüyle budalalık olduğu fikrine nereden vardım peki?

Y.A.: Bu, oldukça doğal bir fikir —aslında kaçınılmaz bir fikir— fakat bu fikrin şekillendiği malzemeleri yaratan *sen* değilsin. O malzemeler yüzlerce kitaptan, yüzlerce konuşmadan ve yüzyıllardır ataların kalpleri ve beyinlerinden senin kalbine ve beynine akan düşünce ve his akıntılarının bilinçsizce toplanan düşüncelerden, izlenimlerden, hislerden gelen öteberilerdir. Fikrinin meydana geldiği malzemelerin en küçük mikroskobik parçasını bile şahsen yaratmış değilsin ve şahsen, *devşirilen malzemeleri bir araya getirme* hünerine en küçük ölçüde bile sahip olduğunu iddia edemezsin. Bu, senin zihinsel makina aksamın tarafından, bu aksamın yapı yasalarıyla sıkı bir uygunluk içinde—*otomatik olarak* yapılmıştır. Ve sen bu aksamı oluşturmuş olmadığın gibi, *onun üzerinde herhangi bir komutaya bile sahip değilsin*.

G.A.: Bu kadarı da fazla ama. Sana göre, bundan başka bir fikir şekillendirmiş olamaz mıydım?

Y.A.: Kendiliğinden mi? Hayır. Zaten *o fikri de kendin* şekillendirmiş *değilsin*; bunu senin için makina aksamın yaptı—otomatik olarak ve birdenbire, düşünüp taşınmaksızın ya da düşünmeye gerek duymaksızın.

G.A.: Düşünüp taşınmış olduğumu varsayalım? Nasıl olacak o hâlde?

Y.A.: Denediğini mi varsayalım?

G.A.: (*Bir çeyrek saat geçtikten sonra*) Düşünüp taşındım.

Y.A.: Yani fikrini değiştirmeyi denedin—bir deney gibi mi?

G.A.: Evet.

Y.A.: Başardın mı?

G.A.: Hayır. Fikrim aynı kaldı; değiştirmek imkânsız.

Y.A.: Üzgünüm, ama sen de görüyorsun ki zihninin sadece bir makina, daha fazlası değil. Senin, onun üzerinde hiçbir komutan yok; onun kendi üzerinde komutası yok—*o yalnızca dışarıdan* çalıştırılabilir. Bu onun yapım yasasıdır; bu, bütün makinaların yasasıdır.

G.A.: Bu otomatik fikirlerden birisini *asla* değiştiremez miyim?

Y.A.: Hayır. Kendin yapamazsın, fakat *dış etkiler* bunu yapabilir.

G.A.: *Yalnızca* dış etkiler mi?

Y.A.: Evet—*yalnızca* dış etkiler.

G.A.: Bulunduğun nokta savunulamaz—hatta diyebilirim ki gülünç derecede savunulamaz.

Y.A.: Böyle düşünmeni sağlayan nedir?

G.A.: Sadece böyle olduğunu düşünmüyor, böyle olduğunu biliyorum. Varsay ki, bu fikri değiştirmek amacıyla

kasten bir düşünme, çalışma ve okuma kursuna katılmayı kafaya koydum ve varsay ki başarıyla tamamladım. *Bu*, bir dış güdünün işi değildir, tamamen bana aittir ve şahsidir; zira bu projeyi ben oluşturdum.

Y.A.: Hiç de öyle değil. *Bu proje, benimle yaptığın konuşmadan doğdu.* Çünkü bu proje, senin içinde oluşamazdı. Hiç kimse, herhangi bir şey oluşturmaz, asla. Bütün düşünceleri, bütün güdüleri *dışarıdan* gelir.

G.A.: Bu, çileden çıkarıcı bir konu. Ne olursa olsun, *ilk* insan özgün düşüncelere sahipti; zira bunları alabileceği başka kimse yoktu.

Y.A.: Yanlış. Adem'in düşünceleri ona *dışarıdan* geldi. Ölüm korkusuna *sen* sahiptin. Bunu sen icat etmedin—bu korkuyu *dışarıdan*, konuşarak ve öğrenerek edindin. Adem, ölüm korkusuna sahip değildi—dünyada ölüm korkusundan eser yoktu.

G.A.: Evet, sahipti.

Y.A.: Yaratıldığı zaman mı?

G.A.: Hayır.

Y.A.: Ne zaman, o hâlde?

G.A.: Ölüm kapıya dayandığı zaman.

Y.A.: O hâlde *dışarıdan* geldi. Adem yeterince büyük birisi; bir de onu tanrı yerine koymayalım. *Tanrılardan başka hiç kimse, dışarıdan gelmeyen bir düşünceye asla sahip olmamıştır.* Adem muhtemelen iyi bir kafaya sahipti, fakat *dışarıdan* doldurulmadan önce kafası onun hiçbir işine yaramıyordu. Onunla en önemsiz küçük şeyi bile icat edemezdi. İyi ile kötü arasındaki farka dair bir kavramın gölgesine bile sahip değildi—bu fikri *dışarıdan* edinmesi gerekmişti. Ne Adem, ne de Havva, çıplak dolaşmanın edepsizce olduğu fikrini oluşturmazdı; bilgi onlara *dışarı-*

dan bir elma ile geldi. İnsan beyni öyle yapılandırılmıştır ki, her ne olursa olsun hiçbir şey oluşturamaz. Ancak dışarıdan elde edilmiş malzemeyi kullanabilir. Sadece bir makinadır ve otomatik olarak çalışır, irade gücü ile değil. Kendi üzerinde hiçbir komutası yoktur, sahibi de onun üzerinde hiçbir komutaya sahip değildir.

G.A.: Tamam, Adem'i boşver; fakat Shakespeare'in yarattıkları kesinlikle...

Y.A.: Hayır, sen Shakespeare'in *taklitlerini* kastediyorsun. Shakespeare hiçbir şey yaratmadı. O, doğru bir şekilde gözlemledi ve fevkalade resmetti. *Tanrı* tarafından yaratılmış insanları birebir tasvir etti; fakat kendisi hiçbir şey yaratmadı. Yaratmayı denediğini söyleyerek ona iftira atmayalım. Shakespeare yaratamazdı. *O bir makinaydı ve makinalar yaratmazlar.*

G.A.: O hâlde, onun üstünlüğü nerede idi?

Y.A.: Şunda. O, sen ve ben gibi, bir dikiş makinası değildi; o bir Goblen² dokuma tezgâhıydı. İplikler ve renkler ona *dışarıdan* geldi. Dış etkiler, öneriler, *deneyimler* (okumak, oyunlar izlemek, oyunlar sahnelemek, fikirler edinmek, vb.), onun zihnindeki desenleri çerçeveye aldı ve onun karmaşık ve hayranlık verici makina aksamını çalıştırdı ve bu *aksam*, dünyayı hâlâ hayrete düşmeye zorlayan o resimlenmiş ve muhteşem kumaşı *otomatik olarak* imal etti. Eğer Shakespeare okyanustaki çorak ve ıssız bir kaya parçasında doğmuş olsaydı, onun o güçlü akli, işleyecek hiçbir *dış malzemeye* sahip olmayacak ve icat da edemeyecekti. Ve değerli *hiçbir dış etkiye*, öğretime, şekillenmeye, telkine ve ilhama sahip olamayacak ve bunları icat da ede-

² Özel iğneler kullanılarak bir kumaş üzerine renkli ipliklerin işlenmesi ile resim oluşturma sanatı ya da bu şekilde oluşturulan sanat eserine verilen isim. (ç.n.)

meyecekti. Böylece Shakespeare hiçbir şey üretemeyecekti. Türkiye’de bir şey üretebilirdi—Türk etkilerinin, ilişkilerinin ve eğitiminin en üst noktasında bir şey. Fransa’da daha iyi bir şey üretebilirdi—Fransız etkileri ve eğitiminin en üst noktasında bir şey. İngiltere’de, *o ülkenin idealleri, etkileri ve eğitiminin sağladığı dış yardımlar* aracılığıyla ulaşılabilecek en üst noktaya yükseldi. Sen ve ben ise dikiş makinalarıyız, başka bir şey değil. Elimizden gelen ne ise onu imal etmeliyiz; çabamızı ortaya koymalı ve düşüncesizler, Goblen imal etmediğimiz için bizi kınadığında bunu hiç umursamamalıyız.

G.A.: Yani, bizler sadece makinalarız! Ve makinalar performansları ile böbürlenemez, gururlanamaz, performansları üzerinde hak iddia edemez, performanslarını alkışlayamaz ve övemezler. Bu, berbat bir öğreti.

Y.A.: Bu bir öğreti değil, sadece bir olgu.

G.A.: O hâlde, sanırım bir korkak olmaktansa cesur bir kişi olmakta da bir hüner yok?

Y.A.: Şahsi hüner mi? Hayır. Cesur bir kişi, kendi cesaretini *yaratmaz*. Buna sahip olmak, ona hiçbir şahsi itibar kazandırmaz. Cesaret onda doğuştandır. Bir milyon dolar ile doğmuş bir bebek—bunda şahsi hüner nerede? Yokluk içine doğmuş bir bebek—bunda şahsi hünersizlik nerede? Birisine dalkavuklar tarafından yağ çekilir, tapılır, hayran olunur; diğeri ise yok sayılır ve hor görülür—Eee, bunda anlam nerede?

G.A.: Kimi zaman, ürkek bir adam, korkaklığını yenmeyi ve cesur olmayı görev edinir—ve başarılı da olur. Buna ne dersin?

Y.A.: Bu, *doğru yönlerde eğitimin, yanlış yönlerde eğitimden* daha değerli olduğunu gösterir. Doğru yönlerde eğitim, etki ve yetiştirme... *İdeallerini yükseğe çekmek için,*

kişiyi, kendini-takdir-etmesi yönünde eğitmek paha biçilmez bir şekilde değerlidir.

G.A.: Peki ya hüner?—Muzaffer korkağın projesindeki ve kazanımındaki şahsi hünere ne demeli?

Y.A.: Burada hiç şahsi hüner yok. Dünyanın gözünde daha önce olduğundan daha değerli bir adamdır şimdi, fakat değişimi kazanan *adamın kendisi* değildir—değişimi kazanma hünere onun değildir.

G.A.: Kimindir o hâlde?

Y.A.: *Yapısının* ve ona dışarıdan işlenen etkilerindir.

G.A.: Yapısının mı?

Y.A.: Evet. Öncelikle, adam her yanıyla ve tamamen bir korkak *değildi*; aksi hâlde etkiler onun üzerinde hiçbir iş görmezdi. Belki bir inekten korkmazdı, ama boğadan korkardı; bir kadından korkmazdı, ama bir adamdan korkardı. Üzerine inşa edilecek bir şeyler vardı. Bir *tohum* mevcuttu. Tohum yoksa ağaç olmaz. Bu tohumu kendisi mi oluşturdu, yoksa onda doğuştan mı vardı bu tohum? Tohumun orada oluşu *adamın* hünere değildi.

G.A.: Pekâlâ, her halükârda, tohumu *yeşertme* fikri, onu yeşertecek kararlılık övgüye değerdi ve bu fikri ve kararlılığı o oluşturdu.

Y.A.: Hiç de böyle bir şey yapmadı. Fikir iyi ya da kötü *bütün* güdülerin gelmesiyle ortaya çıktı—*dışarıdan* geldi. Eğer o ürkek adam bütün hayatını tavşanımsı insanlardan³ oluşan bir topluluk arasında geçirmiş, cesurca işler hakkında hiçbir şey okumamış, bunlar hakkında konuşulduğunu hiç işitmemiş, birilerinin bu cesurca işleri övdüğünü ya da

³ Tavşanlar ürkeklikleri ile ünlüdürler. (ç.n.)

bunları gerçekleştiren kahramanlara gıpta ettiğini işitmemiş olsaydı, Adem'in edep hakkında sahip olduğundan daha fazla fikre sahip olmayacak ve cesur bir kişi olma *kararının* onun aklına gelmesi asla mümkün olmayacaktı. *Fikri oluşturmazdı*—fikir ona *dışarıdan* gelmek zorundaydı. Böylece, ne zaman ki cesaretin yüceltildiğini ve korkaklığın alaya alındığını işitti, bu onu uyandırdı. Utandı. Belki de sevgilisi burnunu havaya dikerek dedi ki, "Bana senin bir korkak olduğun söylendi!" Hayatında yeni bir sayfa açan, *adamın* kendisi değildi— sevgilisiydi bunu onun için yapan. *Adam* bu hünere sahipmiş gibi caka satmamalıdır—bu onun hüneri değildir.

G.A.: Fakat, yine de sevgilisi tohumu suladıktan sonra onu yeşerten kişi *adamın* kendisiydi.

Y.A.: Hayır. *Dış etkiler* yeşertti onu. Emirle birlikte —ve titreyerek— savaş alanına hücum etti, yalnız başına ve karanlıktayken değil, diğer askerlerle ve gündüz vakti. Örneğin *etkisi altındaydı*, yoldaşlarının cesaretinden nemalandı. Korktu ve kaçmak istedi, fakat buna cüret edemedi. Onca askerin gözü onun üzerindeyken kaçmaya *korktu*. Görüyorsun ya, adam gelişmekteydi—utancın getirdiği ahlaki korku, fiziksel zarar korkusuna üstün gelmişti. Savaş harekâtının sonuna gelindiğinde, deneyim ona öğretecekti ki, savaşa giren *herkes* yara almaz—işte, ona yardımı dokunacak bir dış etki ve ayrıca, cesaretten dolayı övülmenin ve savaş yorgunu asker alayı, çalınan davullar ve uçuşan bayraklar ile tapınan kalabalığın önünden geçerken, göz yaşlarıyla boğulmuş sesler eşliğinde kendisine tezahürat edilmesinin nasıl da hoş olduğunu öğrenecekti. Bundan sonra o, ordudaki diğer herhangi bir deneyimli asker gibi güvenle cesur olacaktır—ve bu olayın hiçbir yerinde şahsi hünerin ne emaresi okunur ne de esamesi; ne varsa *dışarı-*

dan gelmiş olacaktır. Viktorya Haçı'nın⁴ ürettiği kahraman sayısı daha fazladır...

G.A.: Dur biraz, eğer bundan dolayı hiçbir itibar kazanmayacaksa, cesur bir kişi hâline gelmesinin anlamı nerede?

Y.A.: Sorduğun soru birazdan kendisini cevaplayacaktır. Bu soru, henüz temas etmediğimiz insan yapısına dair önemli bir ayrıntı içeriyor.

G.A.: Neymiş bu ayrıntı?

Y.A.: Bir insanı bir şeyleri yapmaya iten güdü—bir insanı bir şey yapmaya iten yegâne güdü.

G.A.: Yegâne güdü! Anca bir tane mi?

Y.A.: Hepsi bu kadar. Yalnızca bir tane.

G.A.: Pekâlâ, bu kesinlikle yeterince tuhaf bir öğreti. Bir insanı bir şey yapmaya iten biricik güdü nedir?

Y.A.: *Kendi içini ferahlatma* güdüsü—kendi içini ferahlatma ve *onun onayını kazanma zorunluluğu*.

G.A.: Ah, hadi ama, bu kadar da olmaz!

Y.A.: Neden olmasın?

G.A.: Çünkü bu onu her zaman kendi rahatını ve yararını arama tutumuna sokar; ne var ki, bencil olmayan bir insan çoğu kez yalnızca bir başkasının iyiliği için bir şey yapar; bu açıkça kendi aleyhine olsa bile.

Y.A.: Yanlış. Eylem öncelikle kişinin kendisine yarar sağlamalıdır; aksi hâlde o eylemi gerçekleştirmeyecektir. Bunu yalnızca bir başkası uğruna yaptığını *düşünebilir*, fakat aslında öyle değildir; öncelikle kendi içini ferahlatmaktadır—diğer kişinin yararı her zaman için *ikinci* sırada olmalıdır.

⁴ Düşman karşısında üstün cesaret gösteren Birleşik Krallık Silahlı Kuvvetleri mensuplarına verilen en yüksek kahramanlık nişanı. (ç.n.)

G.A.: Ne olağandışı bir fikir! Özveri ne olacak bu durumda? Lütfen bunu cevapla.

Y.A.: Özveri nedir?

G.A.: Kişinin kendisine bir yarar sağlaması için ne bir emare ne de bir esame bulunmadığı bir yerde, bir başkasına iyilik yapmasıdır.

II

İnsanın Yegâne Güdüsü—Kendi Onayını Güvence Altına Almak

Yaşlı Adam: Bunun örneklerine rastlanmış mıdır sen-ce?

Genç Adam: Örnekler mi? Milyonlarcası!

Y.A.: Aceleyle sonuç çıkarmıyorsun değil mi? Bu örnekleri inceledin mi—eleştirel gözle?

G.A.: Buna gerek yok: eylemler, ardlarındaki altın gibi güdüyü bizzat açığa çıkarıyorlar zaten.

Y.A.: Mesela?

G.A.: Pekâlâ, o hâlde. Örneğin, şu kitaptaki olayı göz önüne al. Adamın biri kasabaya üç mil uzaklıkta yaşıyor. Ayaz, çok kar yağıyor ve gece yarısı. Adam tam at arabasına binecekken, saçları ağarmış ve perişan kılıklı yaşlı bir kadın, sefaletin acıklı bir resmi, cılız elini uzatıyor, kendisini açlıktan ve ölümden kurtarması için yalvarıyor. Adam cebinde sadece bir çeyreklik olduğunu hatırlıyor fakat tereddüt etmiyor; parayı kadına veriyor ve fırtınanın içinden geçerek evine zar zor yürüyerek gidiyor. İşte—asil ve güzel bir davranış; zerafeti hiçbir leke, kusur ya da menfaat tarafından gölgelenmemiş.

Y.A.: Bunu sana düşündüren nedir?

G.A.: Ah, başka nasıl düşünebilirim ki? Bu olaya başka bir açıdan bakma yolunun olduğunu mu hayal ediyorsun?

Y.A.: Kendini o adamın yerine koyar ve bana onun ne hissettiğini ve ne düşündüğünü söyler misin?

G.A.: Kolaylıkla. O acı çeken yaşlı yüzün görüntüsü, adamın cömert yüreğine keskin bir acı ile işledi. Bu kadarına katlanamazdı. Fırtınada yürüyeceği üç millik mesafeye dayanabilirdi, fakat o zavallı yaşlı yaratığa sırtını dönüp onu ölüme terk edecek olsa çekmiş olacağı vicdan azabına dayanamazdı. Onu düşünmekten gözüne uyku girmezdi.

Y.A.: Evine doğru yol alırken ruh hâli nasıldı?

G.A.: Yalnızca özveride bulunan kişilerin bildiği bir sevinç hâliydi. Yüreği şakıyordu, fırtınanın farkında değildi.

Y.A.: İyi hissediyor muydu?

G.A.: Bundan şüphe edilemez.

Y.A.: Pekâlâ. Hadi, şimdi ayrıntıları ekleyelim ve adamın yirmi beş sent karşılığında ne kazandığını görelim. Bu yatırımı yapmasının *gerçek* sebebini bulmaya çalışalım. İlk olarak, *adam* ızdırıp çeken yaşlı yüzün ona verdiği acıya katlanamadı. Yani *kendi* acısını düşünüyordu—bu iyi adam. Bu acıya bir merhem satın almak zorundaydı. Eğer yaşlı kadının yardımına koşmasaydı, *adamın* vicdanı ona yol boyunca azap çektirecekti. Yine *kendi* acısını düşünüyordu. Vicdanı için rahatlık satın almak zorundaydı. Eğer yaşlı kadını rahatlatmasaydı, *adamın* gözüne uyku girmeyecekti. Biraz uyku satın almak zorundaydı—görüyorsun ya, yine *kendisini* düşünüyordu. Dolayısıyla, toparlayacak olursak, adam kendisine yüreğindeki keskin bir acıdan kurtuluş satın aldı, onu bekleyen bir vicdan azabından kurtuluş satın aldı, bütün bir gecenin uykusunu satın aldı—tamamı yirmi

beş sente! Wall Street⁵ kendisinden utanmalı. Eve dönüş yolunda da yüreği neşe doluydu ve şakiyordu—kâr üstüne kâr! Adamı yaşlı kadının yardımına koşmaya iten güdü — öncelikle— *kendi içini ferahlatmaktı*; ikinci olarak, *kadının ızdırabını dindirmekti*. Sence insanların eylemleri tek bir merkezî, değişmez ve değiştirilemez güdüden mi, yoksa bir güdüler çeşitliliğinden mi kaynaklanır?

G.A.: Bir çeşitlilikten, elbette—bazıları yüksek, iyi ve soyludur, bazıları ise öyle değildir. Senin fikrin nedir?

Y.A.: Bence yalnızca *bir* yasa, bir kaynak var.

G.A.: Yani hem en soylu güdüler hem de en aşağılık olanlar bu tek kaynaktan mı çıkarlar?

Y.A.: Evet.

G.A.: Bu yasayı sözcüklere dökecek misin?

Y.A.: Evet. Yasa şudur, aklından çıkarma. İnsanın, beşikten mezara kadar hiçbir zaman, *yaptığı tek bir şey yoktur ki, İLK VE EN ÖNDE GELEN gelen hedefi şu olmasın —iç huzurunu, iç rahatlığını KENDİSİ için güvence altına almak.*

G.A.: Hadi ama! Başka hiç kimsenin maddi ya da manevi rahatlığı için asla hiçbir şey yapmaz mı?

Y.A.: Hayır. Şu istisnai şartlar dışında—eylemi, öncelikle kendi iç rahatlığını sağlama almalıdır. Aksi hâlde o eylemi gerçekleştirmeyecektir.

G.A.: Bu önermenin yanlışlığını ortaya çıkarmak kolay olacak.

Y.A.: Örneğin?

G.A.: Şu soylu tutkuyu, vatan sevgisini, vatanseverliği

⁵ ABD'nin New York şehrinde bulunan ve önde gelen borsa-finans kuruluşlarının bulunduğu meşhur sokak. Kısa yoldan zengin olmak isteyenler için bir simge hâline gelmiştir. (ç.n.)

ele alalım. Barışı seven ve acıdan çekinen bir adam, güzelim evini ve ağlaşan ailesini bırakıp, kendisini mertçe açlığa, soğuğa, yaralara ve ölüme atıyor. Bu da mı iç rahatlığı arayışı?

Y.A.: Adam barışı seviyor ve acıdan çekiniyor öyle mi?

G.A.: Evet.

Y.A.: O hâlde belki de barıştan *daha fazla* sevdiği bir şey vardır—*komşularının ve toplumun onayı*. Ve belki acıdan çekindiğinden daha fazla çekindiği bir şey vardır—*komşularının ve toplumun onaylamaması*. Eğer utanca karşı duyarlıysa savaş alanına gidecektir —içi orada *tamamen* rahat olacağı için değil; savaş alanında, evde kalması durumunda olacağından daha rahat olacağı için. Her zaman, ona *en büyük* zihinsel rahatlığı getirecek olan şeyi yapacaktır—zira bu *onun yaşamının yegâne yasasıdır*. Ağlaşan ailesini geride bırakır; onların rahatını bozduğu için üzgündür, fakat onların rahatlığını korumak için *kendi* rahatını feda edecek kadar değil.

G.A.: Gerçekten inanıyor musun ki sadece toplum kanaati korkak ve barışçıl bir adamı zorla savaşa...

Y.A.: Savaşa götürebilir mi? Evet—toplumun kanaati bazı insanları *her şeyi* yapmaya zorlayabilir.

G.A.: Her şeyi mi?

Y.A.: Evet—her şeyi.

G.A.: Buna inanmıyorum. İlkeli bir insanı yanlış bir şey yapmaya zorlayabilir mi?

Y.A.: Evet.

G.A.: Nazik bir insanı kaba bir şey yapmaya zorlayabilir mi?

Y.A.: Evet.

G.A.: Bir örnek versene.

Y.A.: Alexander Hamilton bariz şekilde ilkeli bir adamdı. Düello yapmayı yanlış ve dinin öğretilerine aykırı bulurdu—fakat *toplum kanaatine* riayet ederek bir düello yaptı. Ailesini içtenlikle seviyordu, fakat toplumun onayını satın almak için onları haince yalnız bıraktı ve yaşamını heba etti; öyle ki, budala bir dünyayla ters düşmemek adına, ailesini cimrice, yaşam boyu keder içinde bıraktı. Toplumun onur standartlarının o anki koşulları içinde, kavga etmeyi reddetme utancının izini taşıyarak rahat edemezdi. Dinin öğretileri, ailesine bağlılığı, yumuşak kalpliliği, ilkeleri, onun iç rahatlığının yoluna çıktıklarında tümüyle boşa gittiler. Bir insan *iç rahatlığını güvence altına almak için* ne olursa olsun her şeyi yapacaktır ve bu amacı taşımayan herhangi bir eyleme ne zorlanabilir ne de ikna edilebilir. Hamilton'ın eylemini mecbur kılan, kendi içini rahatlatmanın doğuştan gelen zorunluluğuydu; tıpkı onun yaşamındaki diğer bütün eylemler ve bütün insanların yaşamlarındaki bütün eylemler gibi. Meselenin çekirdeğinin nerede yattığını görüyor musun? Bir insan *kendi onayı* olmaksızın rahat edemez. Ne pahasına olursa olsun ve ne feda etmek gerekirse gereksin, bu rahatlığın mümkün olan en büyük kısmını güvence altına alacaktır.

G.A.: Bir dakika önce Hamilton'ın *toplum* onayını almak için düello yaptığını söyledin.

Y.A.: Söyledim. Düello yapmayı reddetmekle ailesinin onayını ve büyük ölçüde kendi onayını güvence altına alacaktı fakat yerdeki veya gökteki diğer bütün onayları bir araya getirsen onun gözünde toplum onayı kadar değeri olmazdı; bunu güvence altına almak, ona *en büyük* zihin rahatlığını, *kendine* vereceği en büyük onayı sağlayacaktı. Dolayısıyla onu edinmek için diğer bütün değerleri feda etti.

G.A.: Bazı soylu ruhlar düello yapmayı reddetmiş ve toplum aşağılamasına mertçe göğüs germişlerdir.

Y.A.: Onlar *yapıları uyarınca* davrandılar. Onlar ilkelere ve kendi ailelerine toplum onayının üstünde değer verdiler. En *fazla* değer verdiklerini aldılar ve geri kalanları bıraktılar. Onlara *en büyük şahsi ferahlama ve onayı* verecek olanı aldılar—bu, insanın *her zaman* yaptığı şeydir. Toplum kanaati bu tür adamları savaşa gitmeye zorlayamaz. Gitse-ler dahi, başka sebeplerden ötürü giderler. Başka iç rahatlatıcı sebeplerden ötürü.

G.A.: Her zaman iç rahatlatıcı sebepler mi?

Y.A.: Başka sebep yoktur.

G.A.: Bir adam kendi yaşamını küçük bir çocuğu yanan bir binadan kurtarmak için feda ettiğinde, buna ne dersin?

Y.A.: Bu işi yapması, bu *adamın* yapısının yasaıdır. Çocuğu öyle bir tehlike içinde görmeye katlanamaz (başka bir yapıya sahip bir adam *katlanabilirdi*) ve dolayısıyla çocuğu kurtarmaya çalışır ve yaşamını yitirir. Fakat peşinde olduğu şeyi elde etmiştir —*kendi kendisinin onayını*.

G.A.: Sevgiye, Nefrete, Hayırseverliğe, İntikama, İnsaniyete, Yüce Gönüllülüğe, Bağışlayıcılığa ne diyorsun?

Y.A.: Tek bir Efendi Güdünün farklı sonuçları: Kişinin, kendi onayını güvence altına alma zorunluluğu. Farklı kıyafetler giyerler ve farklı ruh hâllerine tabidirler, fakat nasıl kılığa girerlerse girsinler, her zaman için *aynı kişidirler*. Başka bir açıdan, bir adamı hareket ettiren *dürtü* —ki yalnızca bir tanedir— onun kendi iç ferahlığını güvence altına alma zorunluluğudur. Bu dürtü durduğunda, adam ölür.

G.A.: Bu budalalık. Sevgi...

Y.A.: Niçin öyle olsun; sevgi, en tavizsiz biçimiyle bu güdüdür, bu yasadır. Sevgisinin nesnesi için yaşamı ve başka her şeyi heba eder. Öncelikle sevilen uğruna değil, bila-

kis kendi uğruna. Sevilen mutlu olduğunda kendisi de mutludur—ve bu da onun bilinçsizce peşinde olduğu şeydir.

G.A.: Anne sevgisinin ulvi ve merhametli tutkusunu bile kabul etmiyorsun öyle mi?

Y.A.: Hayır, o da bu yasanın mutlak kölesidir. Anne, çocuğunu giydirmek için kendisi çıplak kalacaktır; çocuğu yiyebilsin diye kendisi aç kalacaktır; o acı çekmesin diye kendisi eziyet çekecek; o yaşayabilsin diye canını verecektir. Bu fedakârlıklarda bulunmaktan canlı bir *haz* alır. İşte o *ödül için yapar bunları* — o şahsi onay, o ferahlık, o huzur, o rahatlık için. Aynı *ödemeyi alabilecek olsa, bunları senin çocuğun için de yapardı*.

G.A.: Bu seninki şeytani bir felsefe.

Y.A.: Bu bir felsefe değil, bu bir olgu.

G.A.: Elbette şöyle eylemlerin de var olduğunu kabul etmelisin...

Y.A.: Hayır. Büyük ya da küçük, hoş ya da nahoş hiçbir eylem *yoktur* ki, şundan başka bir güdüden kaynaklansın—kişinin kendi içini yatıştırma ve ferahlatma zorunluluğu.

G.A.: Dünyadaki filantropistler⁶...

Y.A.: Alışkanlık ve eğitim gereği, onlara saygı duyuyorum, onlara şapka çıkartıyorum—fakat onlar, eğer talihsiz kişiler için çalışmamış ve harcama yapmamış olsalardı, rahatlık, mutluluk ya da kendini onaylama nedir bilemeyeceklerdi. Başkalarını mutlu görmek, *onları* mutlu eder ve böylece, peşinde oldukları şeyi—*mutluluğu, kendini-onaylamayı* para ve emek ile satın alırlar. Pintiler niçin aynı şeyi yapmazlar? *Yapmayarak* bin kat daha fazla mutlu olabilir-

⁶ Philanthropist: Sözcüğün etimolojik kökeni Grekçe olup, 'philo-' (sevmek) ve 'anthropos' (insan) sözcüklerinden türemiştir. Yaygın olarak 'insanlığı seven', 'hayırsever', 'iyiliksever kimse' anlamında kullanılmaktadır. (ç.n.)

ler de ondan. Bunun başka bir sebebi yoktur. Yapılarının yasasına uyarlar.

G.A.: Görev aşkı için göreve ne dersin?

Y.A.: *Öyle bir şey yoktur* derim. Görevler, görev aşkı için yapılmazlar; onları *ihmal etmek* kişiyi *rahatsız* edeceği için yapılırlar. Bir insan *tek bir* görev yapar—kendi içini ferahlatma görevi, kendisi ile uzlaşma görevi. Eğer bu yegâne görevi en tatmin edici şekilde yerine getirmesi, komşusuna *yardım etmekle* mümkün olacaksa, öyle yapacaktır; eğer bunu en tatmin edici şekilde komşusuna *kazık atarak* yerine getirebilecekse, öyle yapacaktır. Fakat her zaman için öncelikle İlk Sıradakini gözetir; başkalarının nasıl etkilenecekleri *ikincil* bir meseledir. İnsanlar özveride bulunurmuş gibi yaparlar, fakat kelimenin alışıldık değeri içinde özveri diye bir şey yoktur ve hiç var olmamıştır. İnsan çoğu zaman samimiyetle, sadece ve yalnızca bir başkası için özveride bulunduğunu *zanneder*, fakat aldanır; altta yatan güdüsü, doğasının ve aldığı eğitimin bir gereksinimini tatmin etmek ve böylece iç huzuru bulmaktır.

G.A.: O hâlde, öyle görünüyor ki herkes, iyi insanlar gibi kötü insanlar da hayatlarını vicdanlarını ferahlatmaya adıyorlar.

Y.A.: Evet. Bunun için yeterince iyi bir isim: Vicdan—insanın içindeki o başına buyruk Hükümdar, o küstah mutlak Monark, insanın Efendisidir. Her türden vicdan vardır, çünkü her türden insan vardır. Bir suikastçinin vicdanı başka şekilde tatmin olur, filantropist bir kişininki başka, bir pintininki başka, bir soyguncununki ise daha başka. Otoriter bir şekilde belirlenmiş herhangi bir ahlak veya emir manzumesine *rehber* ya da *teşvik* olmak bakımından (*eğitimi* bu konunun dışında bırakıyorum), insanın vicdanı tamamen değersizdir. İyi yürekli bir Kentuckyli tanıyorum; kendine

yönelik onayı eksikti—doğru bir şekilde ifade etmek gerekirse, vicdan azabı onu yiyip bitiriyordu—çünkü *adamin birisini öldürmeyi ihmal etmişti*—hem de daha önce hiç görmediği bir adamı. Bu yabancı, bir kavga sırasında Kentuckyli adamın arkadaşını öldürmüştü; bizimkinin aldığı Kentucky eğitimi de bu yüzden yabancıyı öldürmeyi bir görev hâline getirdi. Görevini ihmal etti—savsaklamayı, yan çizmeyi, ertelemeyi sürdürdü ve amansız vicdanı bu ihmal yüzünden ona eziyet etmeyi bırakmadı. Sonunda, iç huzuruna, rahatlığa ve kendi onayına kavuşmak için yabancıyı buldu ve onu öldürdü. Bu müthiş bir *özveri* idi (özverinin her zamanki tanımına uygun olarak); zira bunu yapmak istememişti ve eğer daha küçük bir bedelle ferahlamış bir ruh ve tasasız bir zihin satın alabilseydi, asla yapmazdı da. Fakat öyle yapılmışızdır ki, bu ferahlık için *her bedeli* öderiz—başkasının canı pahasına olsa bile.

G.A.: Az önce *eğitilmiş* vicdanlardan bahsetmiştin. Bizi doğru şekilde yönlendirmeye yetenekli vicdanlar ile *doğmadığımız* mıydı kastettiğin?

Y.A.: Eğer öyle doğmuş olsaydık, çocuklar ve yabaniler doğru ile eğriyi ayırt edebiliyor olurlardı ve bunun onlara öğretilmesine gerek olmazdı.

G.A.: Fakat vicdanlar *eğitilebilir*, öyle değil mi?

Y.A.: Evet.

G.A.: Elbette ebeveynler, öğretmenler, vaizler ve kitaplar tarafından.

Y.A.: Evet—onlar kendi üzerlerine düşeni yaparlar; ellerinden geleni yaparlar.

G.A.: Geri kalanı yapan ise...

Y.A.: Ah, farkedilmemiş —iyi ya da kötü olsun— milyonlarca etki: İnsanın yaşamında, uyanık olduğu her an, beşikten mezara kadar durmaksızın çalışan etkiler.

G.A.: Bunları listeledin mi?

Y.A.: Evet—pek çoğunu.

G.A.: Sonucu benimle paylaşacak mısın?

Y.A.: Olur ama başka bir zaman. Bu, bir saatimizi alır.

G.A.: Bir vicdan kötünden kaçınmaya ve iyiyi tercih etmeye eğitilebilir mi?

Y.A.: Evet.

G.A.: Fakat yalnızca iç ferahlatıcı sebeplerden ötürü tercih etmeye mi?

Y.A.: *Başka* hiçbir sebepten ötürü bir şey yapmaya eğitilemesi *mümkün değil*. Bu imkânsız.

G.A.: İnsanlık tarihinin herhangi bir yerinde, hakikaten ve tümüyle özveriyle yapılmış bir eylem bulunmak *zorunda*.

Y.A.: Henüz gençsin. Önünde pek çok sene var. Bir tane ara da bul.

G.A.: Bana sahiden öyle geliyor ki, bir adam, kendi türünden birini suda yaşam mücadelesi verirken gördüğü zaman onu kurtarmak için kendi hayatını tehlikeye atarak suya atlar ve...

Y.A.: Bekle. *Adamı* tarif et. *Kendi türünden olan kişiyi* tarif et. Orada onları *izleyen birisi* olup olmadığını ya da *yalnız* olup olmadıklarını belirt.

G.A.: Bu sorduklarının bu harikulâde eylemle ne ilgisi var ki?

Y.A.: Çok ilgisi var. Başlangıç olarak, bu ikisinin yalnız başlarına, تنها bir yerde, gece yarısı birlikte olduklarını varsayalım mı?

G.A.: Nasıl tercih edersen.

Y.A.: Ve kendi türünden olan kişi de adamın kızı olsun mu?

G.A.: Eee, ha-hayır—başka birisi olsun.

Y.A.: O hâlde, pis, ayyaş bir kabadayı olsun?

G.A.: Anlıyorum. Koşullar durumları değiştirir. Sanırım eyleme şahit olan bir izleyici bulunmazsa, adam eylemi gerçekleştirmeyecektir.

Y.A.: Fakat tek tük de olsa, böyle bir eylemi *gerçekleştirecek* birileri bulunur. Çocuğu yangından kurtarmaya çalışırken hayatını kaybeden adam, ya da yirmi beş sentini muhtaç bir yaşlı kadına veren ve evine fırtınada yürüyerek giden adam gibiböyle eylemlerde bulunacak tek tük insan bulunur. Peki niçin? Çünkü kendi türünden olanı suda yaşam mücadelesi verirken görüp de atlayıp yardım etmeye *katlanamazlar*. Bu *onlara* acı verir. Bu durumda kendi türünden olan kişiyi kurtarırlar. *Başka türlüsünü yapamazlar*. Şimdiye kadar ısrarla söylediğim o yasaya sıkı sıkıya itaat ederler. Şeylere *katlanamayan* insanlar ile *katlanabilen* insanları hatırlaman ve onları her zaman birbirlerinden ayırman gerek. Bu ayrım, “özveride bulunma” gibi gözükten pek çok duruma açıklık kazandıracaktır.

G.A.: Aman tanrım, bu oldukça iğrenç bir şey.

Y.A.: Evet ve oldukça da doğru.

G.A.: Hadi —annesini mutlu etmek adına, yapmak istemediği şeyleri yapan iyi huylu çocuğu göz önüne alsana.

Y.A.: Bunun onda yedisini, annesini mutlu etmek *kendisini* de mutlu ettiği için yapar. Bu büyük faydayı bir kenara atsan, bu iyi çocuk o işi yapmazdı. Demir yasaya itaat etmek *zorundadır*. Hiç kimse bundan kaçamaz.

G.A.: Peki o zaman, kötü bir çocuğun yaptığı şu iş...

Y.A.: Buna değinmene gerek yok; vakit kaybı. Kötü çocuğun ne yaptığıнын önemi yok. Her ne yapmışsa, içini ferah tutan bir sebebi vardı. Aksi hâlde sana yanlış bilgi vermişlerdir; çocuk, o şeyi yapmamıştır.

G.A.: Bu çok rahatsız edici. Az önce insanın vicdanının doğuştan bir ahlak yargıcı ve amiri olmadığını, öğretim ve eğitim görmesi gerektiğini söyledin. Şimdi, bir vicdanın uyuşuk ve miskin hâle gelebileceğini düşünsem de, yanlış yola sapacağını sanmıyorum; eğer uyandıracak olursan...

KÜÇÜK BİR ÖYKÜ

Y.A.: Sana küçük bir öykü anlatacağım:

Bir zamanlar, İmansızın biri, çocuğu çok hasta ve ölüm döşeginde olan dul bir Hristiyan'ın evine konuk olmuş. İmansız adam çoğu zaman yatağın yanında çocuğu izlemiş ve sohbet ederek onu eğlendirmiş ve karşısına çıkan bu fırsatları doğasındaki güçlü bir isteği yatıştırmak üzere kullanmış—hepimizin içinde bulunan o arzuyu, insanların bizim düşündüğümüz gibi düşünmelerini sağlayarak onları daha iyi bir duruma getirme arzusunu. Bunda başarılı da olmuş. Fakat ölmek üzere olan çocuk son anlarında ona serzenişte bulunmuş ve demiş ki:

“İnanmıştım, ve bu inancım la mutluydum; sen, inancımı ve huzurumu elimden aldın. Şimdi elimde hiçbir şey kalmadı ve sersefil ölüyorum; çünkü bana anlattığın şeyler, benden alıp götürdüğün şeylerin yerini doldurmuyor.”

Keza annesi de İmansız adama serzenişte bulunarak demiş ki:

“Çocuğum ilelebet yitik ve benim kalbim kırık. Bu zalimliği nasıl yapabildin? Sana hiçbir zararımız dokunmadı, bizden yalnızca nezaket gördün; evimizi evin yaptık, neyimiz varsa paylaştık, mükâfat olarak bunu aldık.”

İmansız adamın yüreği yaptığından ötürü pişmanlıkla dolmuş ve adam demiş ki:

“Yaptığım yanlıştı—şimdi anlıyorum; fakat ona yalnızca iyilik yapmaya çalışıyordum. Bana göre o hatalıydı; ona hakikati öğretmenin görevim olduğunu düşünmüştüm.”

Ardından anne demiş ki:

“Kısacık hayatı boyunca ona hakikat olduğuna inandığım şeyi öğrettim ve onun bu imanından her ikimiz de mutluyduk. O şimdi öldü—ve yitip gitti; ben ise sersefilim. İmanımız, inanmış olan atalarımızdan yüzyılları aşarak bize miras kaldı; sen, ya da bir başkası, bunu ne hakla bozarsınız? Onurun neredeydi, hiç mi utanmadın?”

G.A.: Çok zalim birisiymiş ve ölmeyi hak etmiş!

Y.A.: Kendisi de zaten öyle düşünmüş ve öyle söylemiş.

G.A.: Ya—bak görüyor musun, *vicdanı uyanmış!*

Y.A.: Evet, uyanan Kendini-Onaylamayışıydı. Annenin ızdırabını görmek ona *acı vermiş*. Kendisine acı veren bir şey yapmış olmaktan üzüntü duymuş. Çocuğu yoldan çıkarırken anneyi düşünmek hiç aklına gelmemiş, zira o sırada kendine *haz* sağlamakla o kadar meşgulmüş ki. Görev olarak inandığı şeyden tatmin olarak sağlamış bunu.

G.A.: Sen ne dersen de, bence bu bir *vicdan uyanışı* olayı. Bu uyanmış vicdan, kendisini bir daha hiçbir zaman bu türden bir belaya sokmayacaktır. Böyle bir şifa, *kalıcı* bir şifadır.

Y.A.: Affedersin—öyküyü bitirmedim. Bizler *dış etkilerin* yaratıklarıyız, kendi içimizde oluşturduğumuz *hiçbir* şey yoktur. Ne zaman yeni bir düşünce silsilesi edinsek ve yeni bir etkinlik ve inanç silsilesine sürüklensek, güdü *her zaman* için *dışarıdan* gelir. Pişmanlık, İmansız adamın içine öyle bir

dert oldu ki, çocuğun dinine yönelik gaddarlığını ortadan kaldırdı ve çocuk ile annesinin hatırı için bu dine önce müsamahalı, daha sonra da nazikçe bakmasını sağladı. Sonunda kendisini bu dini incelerken buldu. O andan itibaren, kazandığı yeni eğilimde istikrarlı ve hızlı bir gelişim gösterdi. Dini bütün bir Hristiyan oldu. Ve o zaman, ölüm döşeginde olan çocuğun imanını ve kurtuluşunu çalmaktan duyduğu pişmanlık her zamankinden daha şiddetli oldu. Ona hiç rahat yüzü göstermedi, hiç huzur vermedi. Rahata ve huzura ermek *zorundaydı*—doğanın kanunu bu. Bunu elde etmek için tek bir yol var gibi göründü; kendisini tehlike içinde olan ruhları kurtarmaya adanması gerekiyordu. Bir misyoner oldu. Hasta ve çaresiz durumdayken, pagan bir ülkeye vardı. Oranın yerlisi olan dul bir kadın onu mütevazı evine kabul etti ve bakımını yaparak sağlığına kavuşmasına yardımcı oldu. Derken kadının genç oğlu umutsuz bir hastalığa yakalandı ve bizim minnettar misyoner, kadının çocuğu tedavi etmesine yardım etti. Burada daha önceki çocuğa yaptığı yanlışlığı kısmen düzeltebileceği ilk fırsatı yakalamıştı; bu çocuğun sahte tanrılara yönelik aptalca inancını yok ederek ona değerli bir hizmette bulunacaktı. Bunda başarılı da oldu. Fakat ölmek üzere olan çocuk son anlarında ona serzenişte bulunarak demiş ki:

“İnanmıştım ve bu inancımla mutluydum; sen, inancımı ve huzurumu elimden aldın. Şimdi elimde hiçbir şey kalmadı ve sersefil ölüyorum; çünkü bana anlattığın şeyler, benden alıp götürdüğün şeylerin yerini doldurmuyor.”

Keza annesi de İmansız adama serzenişte bulunarak demiş ki:

“Çocuğum ilelebet yitik ve benim kalbim kırık. Bu zalimliği nasıl yapabildin? Sana hiçbir zararımız dokunmadı, bizden yalnızca nezaket gördün; evimizi evin yaptık, neyimiz varsa paylaştık, mükâfat olarak bunu aldık.”

İmansız adamın yüreği yaptığından ötürü pişmanlıkla dolmuş ve demiş ki:

"Yaptığım yanlıştı—şimdi anlıyorum; fakat ona yalnızca iyilik yapmaya çalışıyordum. Bana göre o hatalıydı; ona hakikati öğretmenin görevim olduğunu düşünmüştüm."

Ardından anne demiş ki:

"Kısacık hayatı boyunca ona hakikat olduğuna inandığım şeyi öğrettim ve onun bu imanından her ikimiz de mutluyduk. O şimdi öldü—yitip gitti; ben ise sersefilim. İmanımız, inanmış olan atalarımızdan yüzyıllar aşarak bize miras kaldı; sen, ya da bir başkası, bunu ne hakla bozarsınız? Onurun ne-redeydi, hiç mi utanmadın?"

Misyonerin pişmanlıktan duyduğu ızdırap ve ihanet duygusu, şimdi daha önceki olayda hissetmiş olduğu kadar şiddetli, eziyetli ve yatışmaz hâldeydi. Hikâye bitti. Yorumun nedir?

G.A.: Adamın vicdanı tam bir aptal! Hastalıklı bir vicdan. Doğruyu yanlıştan ayıramamış.

Y.A.: Bu söylediğini işittiğime üzülmedim. Eğer bir adamın vicdanının doğruyu yanlıştan ayıramadığını kabul ediyorsan, bunun gibi başkaları olabileceğini de kabul edersin. Bu bir tek kabul, vicdanların yargıda bulunmakta yanılmaz oldukları öğretisinin tamamını yerle bir ediyor. Bu arada dikkat etmeni istediğim bir şey var.

G.A.: Nedir o?

Y.A.: Her iki olayda da, adamın *eylemi* onun iç rahatlığını bozmadı ve yaptığından oldukça tatmin oldu ve bundan zevk aldı. Fakat sonrasında, eylem *ona acı verecek* şekilde sonuçlandığında üzüldü. Başkalarına acı verdiği-ne de üzüldü, *fakat bunun sebebi onların acısının ADAMIN*

KENDİSİNE acı vermesiydi; gökkubbenin altındaki başka hiçbir sebep değil... Vicdanımız başkalarına verilen acının hiçbir farkına varmaz, ta ki bize de acı verdiği bir noktaya ulaşınsın dek. İstisnasız her olayda, bir başkasının acısına tamamen ilgisizizdir, ta ki onun çektiği acı bizi rahatsız edene dek. Nice imansız, o Hristiyan annenin üzüntüsünden rahatsız olmazdı. Buna inanmıyor musun?

G.A.: Evet. Sanırım, ortalama bir imansız için hemen hemen böyle söyleyebilirsin.

Y.A.: Ve görev duygusuyla keskin bir şekilde bilenmiş nice misyoner, pagan annenin üzüntüsünden rahatsızlık duymazdı—örneğin, Kanada'daki Fransız döneminin ilk zamanlarında Cizvit misyonerler; Parkman'ın⁷ alıntıladığı bölümlere bakabilirsin.

G.A.: Pekâlâ, bir ara verelim. Vardığımız yer neresi?

Y.A.: Şuraya vardık. Kendimize (insanoğluna) yanıltıcı şekilde isimlendirdiğimiz pek çok nitelik atfettik. Sevgi, Nefret, Hayırseverlik, Merhamet, Aç gözlülük, Cömertlik, vesaire. Demek istiyorum ki, isimlere yanıltıcı *anlamlar* yükledik. Bunların hepsi kendini ferahlatmanın, kendini memnun etmenin biçimleridir, fakat isimler onları öyle bir kılığa sokar ki, dikkatimizi bu olgudan uzaklaştırır. Ayrıca sözlüğe orada hiç olmaması gereken bir sözcük de sokuşturmuşuz—Özveri. Bu sözcük, var olmayan bir şeyi tarif ediyor. Fakat en kötüsü, insanın her eylemini ona dikte eden ve zorlayan Yegâne Güdüyü görmezden geliyor ve ondan hiç söz etmiyoruz: İnsanın kendisine verdiği onayı, ortaya çıkan her yeni durumda ve her ne pahasına olursa olsun güvence altına almasının kaçınılmaz zorunluluğu.

⁷ Francis Parkman (1823-1893): *France and England in North America* ve *The Jesuits in North America in the Seventeenth Century* gibi eserleriyle ünlü Amerikalı tarihçi.

Ne isek o oluşumuzu tümüyle bu güdüye borçluyuz. O bizim nefesimiz, kalbimiz, kanımız. O bizi harekete geçiren biricik mahmuzumuz, kırbacımız, üvendiremiz, yegâne dürtücü gücümüz; ondan başkasına sahip değiliz. O olmasa sadece hareketsiz görüntüler, cesetler olurduk; hiç kimse hiçbir şey yapmazdı, hiçbir ilerleme olmazdı, dünya olduğu yerde kalakalırdı. Bu muazzam gücün ismi geçtiğinde saygı duruşuna geçmeliyiz.

G.A.: İkna olmadım.

Y.A.: Düşündüğünde ikna olacaksın.

III

Konuyla İlgili Örnekler

Yaşlı Adam: Son konuşmamızdan bu yana Kendini-O-naylamanın Kutsal Kitabı⁸ hakkında kafa yordun mu?

Genç Adam: Evet, yordum.

Y.A.: Seni buna sevk eden bendim. Yani seni buna sevk eden, bir *dış etkiydi*—senin kafanda oluşturulmuş bir etki değildi. Bunu aklında tutmaya ve unutmamaya çalışacak mısın?

G.A.: Evet. Niçin?

Y.A.: Çünkü birazdan yapacağımız konuşmalardan birinde sana ne senin, ne benim, ne de başka herhangi birisinin, kendi kafamızda bir düşünce oluşturamayacağımızı aklına sokmak istiyorum. *Bir düşünceyi dile getiren birisi, her zaman için ikinci el bir düşünceyi dile getirir.*

G.A.: Ah, şimdi...

⁸ Metinde geçtiği hâliyle, 'Gospel'in Türkçe karşılığı esasen İncil'dir ve 'müjde, iyi haber' anlamına gelmektedir. Ancak Twain bu anlamı gözetmekle birlikte, özellikle Hristiyan İncillerine vurgu yapmadığı için, sözcüğü 'İncil' yerine 'Kutsal Kitap' olarak çevirmeyi tercih ettik. (ç.n.)

Y.A.: Bekle. Söyleyeceğin şeyi tartışmamızın o kısmına gelinceye kadar unutma—yarına ya da ertesi güne kadar mesela. Şimdi, az önce hiçbir eylemin hiçbir zaman (öncelikle) iç ferahlatma güdüsünden başka bir vesilesiyle doğmadığı yönündeki önermemi düşünüyordun. Araştırmışsın. Ne buldun?

G.A.: Pek talihli değildim. Aşk hikâyelerinde ve yaşam öykülerindeki pek çok güzel ve görünürde özverili işi inceledim, fakat...

Y.A.: Araştırmalarındaki analizler ışığında o özveri gibi gözüken şey ortadan kayboldu değil mi? Doğal olarak kaybolmuştur.

G.A.: Fakat şu romanda karşıma çıkan şey umut vaad edici görünüyor.⁹ Adirondack ormanlarındaki oduncu kamplarında yevmiyeyle çalışan ve gönüllü vaizlik yapan bir adam varmış; pek soylu bir karaktere sahip olan bu adam, derin bir şekilde dindar birisiymiş. New York'un varoşlarından gelen bu dürüst ve becerikli işçi, tatilini değerlendirmek üzere orada bulunuyormuş—bu adam ayrıca Üniversite Hareketi'nin¹⁰ liderlerinden biriymiş. Holme isimli bu oduncu, güzelim dünyevi olanakları bir kenara itip Doğu Yakası'na inme ve oradaki ruhları kurtarma arzusu ile yanıp tutuşuyormuş. Tanrı'nın ihtişamı ve İsa Mesih'in davası uğruna bu fedakârlıkta bulunmayı mutluluk saymış. İşinden istifa etmiş, bu fedakârlığı neşeyle yapmış ve Doğu Yakası'na giderek yarı-uygar, yabancı, yoksul topluluklara gece gündüz Mesih ve onun çarmıha gerilişi hakkında vaaz

⁹ Yazarın burada andığı roman, Florence Wilkinson'un *The Strength of the Hills: A Novel* (1901) adlı eseridir. (ç.n.)

¹⁰ University Settlement: Düşük gelirli aileler ile göçmenlerin sosyal hizmetlerden faydalanmalarını sağlamak üzere 1886'da ABD New York'ta kurulmuş olan bir yardımlaşma topluluğu. (ç.n.)

vermiş. Onunla alay etmişler fakat o, bu alayları sevinçle karşılamış, zira bunlara Mesih'in büyük davası için katlanıyormuş. Zihnimi kuşkuyla öylesine doldurdun ki, tüm bunların ardında şaibeli bir gizli güdü bulmayı bekliyordum sürekli; fakat memnuniyetle söylüyorum ki bulmayı başaramadım. Bu adam görevinin farkına varmış ve *görevi aşkına* kendisini feda etmiş ve görevin yükünü omuzlamış.

Y.A.: Bu kadarını mı okudun?

G.A.: Evet.

Y.A.: O hâlde gel şimdi biraz daha okuyalım. Bu süre zarfında kendisini feda ederken—öncelikli olarak, *kendisinin* hayal ettiği gibi Tanrı'nın ihtişamı için *değil*, fakat öncelikle içindeki müşkülpesent ve tavizsiz efendiyi memnun etmek için—*başka birisini feda etmiş mi?*

G.A.: Ne demek istiyorsun?

Y.A.: Bol kazançlı bir işi bırakmış ve bunun yerine sadece yemek ve barınmayı tercih etmiş. Bakmakla yükümlü olduğu kişiler var mıymış?

G.A.: Eh—evet.

Y.A.: Adamın özverisi *onları* ne açıdan ve ne ölçüde etkilemiş?

G.A.: Destek olduğu emekli bir babası varmış. Pek güzel bir sese sahip bir de kız kardeşi varmış—kardeşinin kendi başının çaresine bakabilme isteğini yerine getirebilmek için ona müzik eğitimi veriyormuş. Bir de inşaat mühendisi olmayı arzulayan bir erkek kardeşi varmış, onu bir teknik okula göndermek için para biriktiriyormuş.

Y.A.: O zaman yaşlı babasının rahatı bozulmuş mu?

G.A.: Oldukça ciddi bir şekilde. Evet.

Y.A.: Kız kardeşinin müzik dersleri de kesilmek zorunda kalmış mı?

G.A.: Evet.

Y.A.: Erkek kardeşinin eğitimi—eh, bu mutlu hayale gölge düşmüş ve çocuk da yaşlı babaya destek olmak için odun kesmeye gitmek zorunda kalmıştır ya da buna benzer bir şey olmuştur?

G.A.: Hemen hemen böyle olmuş. Evet.

Y.A.: Ne de şık bir özveride bulunmuş! Kendisi *hariç* herkesi feda etmiş gibi geliyor bana. Sana hiç kimsenin *asla* kendisini feda etmeyeceğini, daha önce buna dair hiçbir örneğin hiçbir yerde duyulmamış olduğunu söylememiş miydin? Ve bir kişinin içindeki Hükümdar, ister *bir anlık* isterse de *daimi* memnuniyeti için ondan ne zaman bir şey istese, bu isteğin önünde engel teşkil edebilecek ve bu istek yüzünden zarar görebilecek olan kim olursa olsun, bu emre itaat etmek ve bu isteği yerine getirmek zorunda olduğunu söylememiş miydin? Bahsettiğin adam, içindeki Hükümdarı memnun ve hoşnut etmek için *ailesini harap etmiş*...

G.A.: Ve Mesih'in davasına hizmet etmiş.

Y.A.: Evet—öncelikli olarak değil, *ikincil olarak*. Kendisi bunun öncelikli olduğunu sanmış.

G.A.: Pekâlâ, eğer istiyorsan öyle olmuş olsun. Fakat adam New York'ta yüzlerce ruhu kurtardığını da iddia edebilirdi...

Y.A.: *Ailenin* feda edilmesini haklı kılacak olan, bu şeyden gelecek olan büyük kâr mı—bu şeyden... Ne demeli bu şeye?

G.A.: Yatırım?

Y.A.: Pek uygun değil. *Spekülasyon* desek nasıl olur? Ya da *kumar* desek? Tek bir ruhu yakalaması bile kesin değildi. Kartlarını, kazanılması muhtemel yüzde otuz üç-

lük bir kâra oynadı. Bu bir *kumardı*—"kumar fişi" yerine ailesini öne sürdü. Fakat gel oyunun nasıl sonuçlandığına bir bakalım. Belki kendisini feda ediyormuş gibi batıl bir inancın etkisi altında ailesini Mesih'in davasına pek soylu bir şekilde feda etmesine neden olan asıl gizli güdünün, *gerçek* güdünün izini sürebiliriz. Biraz daha okuyacağım... İşte burada! Er ya da geç kendini açığa çıkartacaktı. Adam Doğu-Yakası'ndaki ayak takımına bir müddet vaaz vermiş, sonrasında oduncu kamplarındaki sıkıcı, belirsiz yaşamına "*kalbi kırık, gururu incinmiş*" bir hâlde geri dönmüş. Niçin? Mesih, ki oduncu her şeyi yalnız Onun için yapmış, adamın çabalarını kabul etmemiş mi? Olur şey değil, bu ayrıntı *gözden kaçmış*, ona değinilmemiş bile; sözünü ettiğim güdünün bir gerekçe olarak ortaya çıktığı olgusu tümüyle unutulmuş! O hâlde sorun ne? Kitabı yazan hanım¹¹ oldukça masum bir şekilde ve bilinçsizce bütün meseleyi açığa vuruyor. Sorun şuydu: Bu adam yoksullara sadece *vaaz verdi*; Üniversite Hareketi'nin yapacağı tarzda bir iş değil bu; Hareket, bundan daha büyük ve daha iyi işlerle uğraşır ve şu yavan Selamet-Ordusu¹² belagatine de pek hayran değildir. Hareket, Holme'e karşı kibardı—fakat mesafeliydi. Onu el üstünde tutmadı, bağına basmadı. "*Şereflelendirilmeye, övülmeye, minnetle onaylanmaya dair bütün hayalleri mahvoldu*—" Kim tarafından mahvedildi? Mesih mi? Hayır; Mesih'ten söz edilmemiştir. Kim tarafından o hâlde? "*Yoldaşları*" tarafından. Onaylanmayı neden istedi? Çünkü içindeki Efendi böyle istedi ve aksi hâlde mem-

¹¹ *The Strength of the Hills: A Novel* kitabının yazarı Florence Wilkinson kastediliyor. (ç.n.)

¹² Selamet Ordusu (*Salvation Army*): 1880'lerin başında Birleşik Krallık'ta kurulmuş olan ve yüzün üzerinde ülkede etkin olan, dini değerleri öne çıkaran uluslararası bir yardım kuruluşu.

nun olmayacaktı. Yukarıdaki alıntıda vurgulanan cümle, peşinde olduğumuz sırrı, yani, gözden uzak ve takdir görmemiş bu Adirondack oduncusunu, ailesini feda etmek ve din mücadelesi vermek için Doğu Yakası'na gitmeye iten asıl güdüyü, *gerçek* güdüyü açığa çıkarıyor—sözünü ettiğim asıl güdü buydu işte, yani: *Adam*, içindeki büyük yeteneği onu önemsemeyen *bir dünyaya göstermek* ve övgü kazanmak için gitti. Seni daha önce uyardığım gibi, bu biricik yasadan, biricik gerekçeden kaynaklanmayan *hiçbir* eylem yoktur. Fakat lütfen bu yasayı ben öyle söylüyorum diye kabul etme; sen de kendi başına özenle irdele. Ne zaman özveride bulunulmuş bir eylem, ya da *görev aşkı* için yerine getirilmiş bir görev hakkında bir şey okusan ya da işitsen, onu parçalarına ayır ve *gerçek* gerekçeyi ara. O, her zaman oradadır.

G.A.: Bunu her gün yapıyorum. Bu küçük düşürücü ve rahatsız edici arayışa başladığımdan beri kendime engel olamıyorum. Zira nefret edilecek kadar ilgi çekici bir şey! —Aslında, kelimenin doğrusu, büyüleyici. Ne zaman bir kitapta altın gibi parlayan bir eyleme rastlasam, durup onu parçalarına ayırmak ve incelemek zorunda hissediyorum, elimde değil.

Y.A.: Bu kurala aykırı bir şey buldun mu hiç?

G.A.: Hayır—en azından henüz değil. Fakat Avrupa'da hizmetliye bahşiş verme meselesini göz önüne alalım. Verdiği hizmet için *otele* ödeme yapıyorsun; hizmetlilere *hiçbir* şey borçlu olmamana rağmen, onlara ayrıca ödeme yapıyorsun. Bu durum kurala aykırı değil mi?

Y.A.: Hangi açıdan aykırı?

G.A.: Bunu yapmakla *yükümlü* değilsin, dolayısıyla bu yaptığın onların düşük ücretle çalışmalarına karşı merhamet beslemenden kaynaklanıyor ve...

Y.A.: Bu geleneğin hiç canını sıktığı, seni rahatsız ettiği, sinirlendirdiği oldu mu?

G.A.: Eh, evet.

Y.A.: Yine de buna karşı koymuyorsun?

G.A.: Elbette.

Y.A.: Niçin elbette?

G.A.: Eh, gelenek bir bakıma yasadır ve yasalara boyun eğmek gerekir—herkes bunu *görev* olarak kabul eder.

Y.A.: O hâlde rahatsız edici vergileri de *görev* aşkı için ödüyorsun?

G.A.: Sanırım aynı yere çıkar.

Y.A.: O hâlde vergilere boyun eğmeni sağlayan güdü, *tümüyle* merhamet, hayırseverlik, cömertlik değil?

G.A.: Eh—belki de değil.

Y.A.: *Biraz* bile değil mi?

G.A.: Ben—belki de bunun yerini saptamakta fazla aceleci davrandım.

Y.A.: Belki öyle. Bu geleneği göz ardı etmiş olsan hizmetlilerden hızlı ve etkili hizmet alır mıydın?

G.A.: Ah, söylediğin şeye bak! O Avrupalı hizmetlilerden mi? Açıkçası hiçbir hizmet alamazdın.

Y.A.: *Bu sözünü ettiğin şey*, vergi ödemeni sağlayan bir güdü yerine geçemez mi?

G.A.: Bunu inkâr etmiyorum.

Y.A.: O hâlde, görünen o ki, görev aşkına yapılan bu şeyin içine biraz da olsa kişisel çıkar eklenmiş?

G.A.: Evet, öyle görünüyor. Fakat şu da var: Söz konusu vergiyi bunun adil olmadığını ve bizden zorla alındığını bilerek verimiz; ne var ki, eğer yoksullara karşı pıntılık yapmış olduğumuz düşüncesindeyse, oradan yüreğimizde

bir acı ile ayrılırız ve bütün kalbimizle geri dönmüş olmayı, böylece doğru olan şeyi, doğrudan da *fazla* olan şeyi, cömertçe olan şeyi yapmış olabilmeyi dileriz. Bu güdüde kendi menfaatine ilişkin herhangi bir şey bulmakta zorlanacağını düşünüyorum.

Y.A.: Neden bu şekilde düşünmen gerekiyor, merak ediyorum. Hizmet bedelinin *otel* faturasında yansıtılmış olduğunu görmek seni rahatsız eder mi?

G.A.: Hayır.

Y.A.: Faturadaki tutardan yakındığın olur mu?

G.A.: Hayır, böyle bir şey aklıma gelmez.

Y.A.: O hâlde rahatsız edici detay, *masraf* değil. Bu sabit bir tutardır ve onu keyifle ödersin, mırın kırın etmeden ödersin. Peki iş hizmetlilere ödeme yapmaya gelince, her birine ödenecek sabit bir ücret olsa, bu hoşuna gider miydi?

G.A.: Hoşlanmak mı? Çok sevinirdim!

Y.A.: Bu sabit ödeme, onlara bahşiş olarak vermeye alışkın olduğun miktardan bir nebze *daha fazla* olsa bile mi?

G.A.: Elbette, evet!

Y.A.: Peki o zaman. Anladığım kadarıyla, seni bahşişi ödemeye iten şey aslında ne merhamet ne de görev sorumluluğu ve seni rahatsız eden şey de bahşişin *tutarı* değil. Yine de seni rahatsız eden *bir* şey var. Nedir o?

G.A.: Eh, sorun şu ki, *ne* ödeyeceğini asla bilmiyorsun, bahşiş bütün Avrupa'da öyle değişken ki.

Y.A.: O hâlde tahmin etmek zorunda kalıyorsun?

G.A.: Başka yolu yok. Düşünüp duruyorsun, sürekli

hesap yapıyor ve tahminde bulunuyorsun ve başkalarına danışıp onların görüşlerini alıyorsun ve bu durum, geceleri uykunu berbat ediyor ve gündüz vakti de seni perişan ediyor ve sağı solu seyrediyormuş gibi yapıyorken de sürekli olarak tahmin üzerine tahminde bulunuyor, endişeleniyor ve sefil oluyorsun.

Y.A.: Ve tüm bunların sebebi senin borcun olmayan ve sen istemedikçe vermek zorunda olmadığın bir ödeme ile ilgili! Tuhaf. Tahmin yürütmenin amacı nedir?

G.A.: Onlara verilecek doğru tutarı tahmin etmek ve hiçbirine haksızlık yapmamak.

Y.A.: Söylediğin şeyin oldukça soylu bir görünüşü var—kendisine hiçbir şey borçlu olmadığın, fakat düşük ödemeye çalışan ve paraya ihtiyacı olan yoksul bir hizmetliye karşı hakkaniyetli ve adil olabilmek için bunca acıya katlanmak ve bunca değerli zamanı harcamak.

G.A.: Kendi kendime düşünüyorum da bunun arkasında merhametli olmayan herhangi bir gerekçe varsa bile, bulması oldukça güç olacak.

Y.A.: Bir hizmetliye adil bir ödeme yapmadığını nasıl bilirsin?

G.A.: E, sus pus olur; teşekkür etmez. Bazen seni utandıracak bir bakış atar. Orada, o kadar insan içinde, hatanı düzeltmek için fazla gurulusundur, fakat sonrasında adil ödemeyi *yapmış* olmayı diler durursun. Ah, o nasıl bir utanç ve acıdır. Bazen işaretleri görüp, *tam isabet* tutturduğunu anladığın ve oradan son derece tatmin olmuş bir şekilde ayrıldığın olur. Kimi zaman, adam öylesine minnettar olur ki, ona gerekenden de *fazlasını* vermiş olduğunu bilirsin.

Y.A.: *Gereken mi?* Ne için gereken?

G.A.: Onu memnun etmek için.

Y.A.: *O durumda kendini nasıl hissedersin?*

G.A.: Pişmanlık duyarım.

Y.A.: Öyle sanıyorum ki, adamın hizmetine vereceğin adil karşılığı tahmin etmekle *değil*, yalnızca onu *memnun edecek* şeyi çözmekle kafanı yormuş oluyorsun. Ve bence bunda kendini kandırmana sebep olmuş bir şey var.

G.A.: Neymiş o?

Y.A.: Eğer adamın umduğu ve istediğini karşılamamışsan, sana *seni başkalarının önünde utandıracak* bir bakış atacaktır. Bu sana *acı* verecektir. *Sana*—çünkü yalnızca kendin için uğraşmışsındır, *adam* için değil. Eğer ona çok fazla para vermişsen, bu yüzden *kendinden utanacaksındır* ve bu *sana* acı verecektir—yine *kendini* düşündüğün, kendini kolladığın, *kendini rahatsızlıktan kurtardığın* bir durum. Hizmetliyi asla bir kez olsun düşünmezsin—*onun onayını* nasıl alacağını tahmin etmeye çalışman dışında. Eğer onun onayını alırsan, *kendi* onayını da alırsın ve peşinde olduğun tek ve yegâne şey de budur. İçindeki Efendi böylece tatmin olur, memnun olur, rahatlar; bu alışverişin hiçbir yerinde, öncelikle menfaati ilgilendirmesi bakımından *bundan başka hiçbir şey söz konusu değildir*.

BAŞKA ÖRNEKLER

G.A.: Eh, düşününce: başkaları için yapılan Özverinin, insandaki bu en muhteşem şeyin üzeri çizildi! Böyle bir şey yok!

Y.A.: Beni bunu söylemekle mi suçluyorsun?

G.A.: Eh, kesinlikle.

Y.A.: Böyle söylemedim.

G.A.: Ne söyledin o hâlde?

Y.A.: Dedim ki, şimdiye kadar hiç kimse, sözün alışıldık anlamıyla, asla kendisini feda etmiş değildir—yani, *yalnızca* başkası için özveride bulunmuş değildir. İnsanlar başkaları için gündelik feragatlerde bulunurlar, fakat bu öncelikle kendi iyilikleri içindir. Eylem, öncelikle kendi içlerini ferahlatmak zorundadır. Bundan yararlanan diğer kişiler ikinci sırada gelir.

G.A.: Ve görev aşkına görev için de aynısı mı geçerli?

Y.A.: Evet. Hiçbir insan, bir görevi sadece görev aşkına yerine getirmez; yapılan şey, öncelikle kendi içini ferahlatmak zorundadır. Görevi *yerine getirmek*, görevden kaytarmaktan daha iyi hissettirmek zorundadır. Aksi hâlde yerine getirmeyecektir.

G.A.: *Berkeley Kalesi* olayını ele alalım.

Y.A.: O yapılan soylu bir işti, muhteşem bir şekilde gerçekleştirildi. Eğer istersen ayrıntılarına in ve olayı incele.

G.A.: İngiliz askerler ve onların eşleri ve çocuklarıyla tıka basa dolu bir asker nakil gemisi. Bir kayaya çarptı ve batmaya başladı. Filikalarda yalnızca kadınlar ve çocuklar için yer vardı. Albay, asker alayını güvertede hizaya soktu ve şöyle söyledi: "Ölmek bizim görevimizdir, ki onlar kurtulabilsin." Hiçbir homurtu, hiçbir itiraz gelmedi. Filikalar, kadınlar ve çocukları alıp götürdü. Ölüm anı geldiğinde, albay ve subayları görev yerlerini aldılar, adamlar tüfekleriyle hazır ola geçtiler ve böyle, bir kıyafet defilesindeymiş gibi, bayraklar uçuşur ve davullar çalınırken battılar; işte görev aşkına görev için yapılan bir özveri. Bu olayı bundan başka bir şekilde görebilir misin?

Y.A.: Anlattığın kadar parlak, o kadar büyük bir şeydi. Sen o saflarda yerinde kalıp, o kadar tereddütsüz bir şekilde ölüme gidebilir miydin?

G.A.: Gidebilir miydim? Hayır, gidemezdim.

Y.A.: Düşün. Kendini orada, suların, etrafında gittikçe yükselerek seni felaketine doğru yaklaştırdığını hayal et.

G.A.: Hayal edebiliyorum. Bütün dehşetini hissediyorum. Ben dayanamazdım, yerimde öyle kalamazdım. Bunu biliyorum.

Y.A.: Niçin?

G.A.: Bunun niçini yok. Ben kendimi biliyorum ve öyle yapamazdım.

Y.A.: Fakat bunu yapmak senin *görevin* olurdu.

G.A.: Evet, biliyorum—fakat yapamazdım.

Y.A.: Orada binden fazla adam vardı, fakat bir teki bile tereddüt etmedi. Onlardan bazıları mutlaka senin mizacın-

la doğmuş olsa gerek; eğer onlar bu büyük görevi görev aşkı için yerine getirebilmişse, sen neden getiremeyesin? Gidip bin tane memur ve tamirci toplayıp onları o güverteye koyabilir ve onlardan görev aşkı için ölmelerini isteyebilirdin, fakat aralarından iki düzinesi bile sonuna kadar saflarda kalamazdı, bunu bilmiyor musun?

G.A.: Evet, bunu biliyorum.

Y.A.: Fakat onları *eğitebilir* ve onları bir-iki savaşı soka-bilirsin; sonrasında asker olurlardı; bir askerin onuruna, bir askerin şerefine, bir askerin ideallerine sahip askerler olurlardı. O durumda ferahlatmaları gereken ruh, bir *askerin* ruhu olurdu, bir memurun, bir tamircinin değil. O ruhu bir askerin görevinden kaçınarak ferahlatamazlardı, değil mi?

G.A.: Sanırım hayır.

Y.A.: O durumda görevi *görev aşkı* için değil, *kendi iyi-likleri için* yerine getireceklerdi—öncelikli olarak. Memur, tamirci ya da acemi er oldukları zaman görevi yerine getiremezlerdi; *görev tam da aynı görev*, emir de aynı emir olmasına rağmen. Birer memur ve tamirci olarak başka ideallere, tatmin etmeleri gereken başkaca ruhlara sahip olurlardı ve bu başkaca ruhları tatmin ederlerdi. *Zorunda* olurlardı; bu, yasadır. *Eğitim* güçlüdür. Yüksek, hatta daha yüksek ideallere yönelik eğitim, herhangi bir insanın düşüncesine de, emeğine de, gayretine de bedeldir.

G.A.: Kaçmaktansa görevine bağlı kalan ve ölüme giden adamı düşünsene.

Y.A.: O da onun yapısı ve eğitimidir. Kendi içindeki ruhu ferahlatmak zorundadır, ki bu onun yaşamına mâl olmuştur. Tıpkı böyle içtenlikle dinine bağlı fakat farklı bir mizaca sahip bir başka adam, bunu görevi bellemesine rağmen bu görevi başaramayacaktır: görevi yerine getirmek için yetersiz olmaktan üzüntü duysa bile. Fakat kendi

içini ferahlatmak zorundadır—başka çaresi yoktur. O, görevi görev *aşkı* için yerine getiremeyecektir, zira böylesi, içini ferahlatmayacaktır; içini ferahlatmak onun *birinci* hedefidir. Bu görev, diğer bütün görevlerden önce gelir.

G.A.: Kendince tertemiz bir ahlaka sahip bir rahibin, kamu görevi için muhalif taraftan dürüst bir adama karşı, kendi tarafından bir hırsızı desteklediği bir durumu ele alalım.

Y.A.: O, kendi içini ferahlatmak zorundadır. Kendi partisinin geleceği söz konusu olduğunda, hiçbir toplumsal ahlaka sahip değildir; kendince bir ahlaka da sahip değildir. Her zaman için kendi yapısına ve eğitimine bağlı kalacaktır.

EĞİTİM

IV

Eğitim

Genç Adam: Eğitim—sürekli bu sözcüğü kullanıp duyuyorsun. Bununla kastettiğin şey tam olarak...

Yaşlı Adam: Tahsil, talimat, dersler, vaazlar mı? Bu, eğitimin bir kısmıdır—fakat çok da büyük bir kısmı değildir. Dış etkilerin *tümünü* kastediyorum. Onlardan milyonlarca var. İnsanoğlu, beşikten mezara, uyanık olduğu tüm saatler boyunca eğitim altındadır. Eğitimcilerinin en başında *ilişkileri* gelir. İlişkiler, insanın zihnini ve hislerini etkileyen, ona ideallerini sunan, onu kendi yoluna sevk eden ve o yoldan ayrılmamasını sağlayan insan çevresidir. Eğer insan o yolu terk edecek olursa, kendisini en çok sevdiği ve saydığı, onaylarına en çok değer verdiği insanlar tarafından dışlanmış bulacaktır. İnsan bir bukalemundur; doğasının yasası gereği, bulunduğu yerin rengini alır. Çevresindeki etkiler onun tercihlerini, kaçındığı şeyleri, politikasını, beğenilerini, ahlakını, dinini yaratır. Bunların hiçbirini kendisi için yaratmaz. Öyle yaptığını *zanneder*, fakat bunun sebebi meseleyi etraflıca incelememiş olmasıdır. Presbiteryenleri görmüş müydün?

G.A.: Pek çoğunu.

Y.A.: Nasıl olmuş da Presbiteryen olacakları tutmuş da Cemaatçi olmamışlar? Ve Cemaatçiler niçin Baptist olmamışlar? Baptistler niçin Roma Katoliği, Roma Katolikleri niçin Budist, Budistler niçin Quaker, Quakerlar niçin Episkopal, Episkopaller niçin Millerci, Millerciler niçin Hindu, Hindular niçin Ateist, Ateistler niçin Spiritualist, Spiritualistler niçin Agnostik, Agnostikler niçin Metodist, Metodistler niçin Konfüçyusçu, Konfüçyusçular niçin Üniteryen, Üniteryenler niçin Muhammedî, Muhammedîler niçin Kurtuluş Savaşçısı, Kurtuluş savaşçıları niçin Zerdüştçü, Zerdüştçüler niçin Hristiyan Bilimci, Hristiyan Bilimciler niçin Mormon —vesaire— olmamışlar?

G.A.: Kendi sorunu kendin cevaplayabilirsin.

Y.A.: Bu mezhepler listesi, aydınlık peşinde yapılan çalışmaların, araştırmaların, arayışların belgesi değildir. Esasen (ve sarkastik bir şekilde) *ilişkilerin* neler yapabileceğini gösterir. Eğer bir insanın uyruğunu biliyorsan, dini eğilimini de en ince ayrıntısına kadar tahmin edebilirsin: İngiliz—Protestan, Amerikalı—keza; İspanyol, Fransız, İrlandalı, İtalyan, Güney Amerikalı—Roma Katoliği; Rus—Rum Katoliği; Türk—Muhammedî vb. Ve bir kişinin dini eğilimini bildiğinde, aydınlanmak istediği zaman ne türden dini kitaplar okuduğunu ve aman kazara istediğinden daha fazla aydınlanmasın diye ne türden kitaplardan kaçındığını bilirsin. Amerika'da bir seçmenin taktığı rozeti bilersen, hangi cemiyetten olduğunu, siyasi görüşünü nasıl edindiğini, aydınlanmak için ne tür gazeteler okuduğunu ve hangi tür gazetelerden özenle kaçındığını, siyasete ilişkin bilgisini genişletmek için ne tür mitinglere katıldığını ve ne tür mitinglere katılmadığını —eline sopayı alıp da oradakilerin öğretilerini çürütmeye kalkışmadığı zamanlar dışında— bilirsin. Etrafta *hakikat arayışında* olan insanlarla ilgili şeyler işitip dururuz hep. Bir tek (kalıcı) örneğine bile

rastlamış değilim. Sanırım öyle biri dünyaya hiç gelmedi. Fakat Hakikat Arayışında (kalıcı) olduğunu *zanneden*, tamamen samimi birçok insana rastladım. Bu insanlar özenli, ısrarlı, dikkatli, ihtiyatlı, derinlikli bir şekilde, mükemmel bir dürüstlük ve iyi ayarlanmış bir yargı gücüyle aradılar —ta ki Hakikati sorgusuz sualsiz bulmuş olduklarına inandıkları ana dek. *Arayışın sonuydu bu*. İnsan, yaşamının geri kalanını, Hakikatini hava koşullarından korumasını sağlayacak çatı kiremitleri arayarak geçirdi. Aradığı şey politik Hakikat idiyse, onu yeryüzünde insanları yöneten yüzlerce politik kutsal kitaptan birinde ya da ötekinde buldu; eğer aradığı şey Yegâne Hakiki Din idiyse, onu piyasadaki üç bin tane-si içinden birinde ya da diğerinde buldu. Her halükârda, Hakikati bulunduğu zaman *aramayı bıraktı*; fakat o günden sonra, bir eline lehim aleti ve diğer eline kalınca bir sopa alarak, hakikatinin sızdıran yerlerini yamadı ve kendisi-ne karşı çıkanları ikna etti. Sayısız Geçici Hakikat Arayıcısı yaşamıştır—sen kalıcı olanını hiç işittin mi? Böyle bir kişi, insanın doğası gereği imkânsızdır. Böyle olmakla birlikte, biz konumuza geri dönelim—eğitim; eğitimin tümü öyle ya da böyle bir *dış etki* sonucudur ve *ilişki* de bunun en büyük kısmını oluşturur. Bir insanın dış etkiler tarafından oluşturulduğu şeyden başka bir şey olması asla mümkün değildir. İnsanı ya alçaltacak yönde eğitirler ya da onu yük-seltecek yönde eğitirler—ama *eğitirler*; sürekli olarak onun üzerinde çalışırlar.

G.A.: O hâlde olur da hayatta kazara karşısına çıkan şeyler yüzünden kötücül bir konuma gelirse, senin anlayışına göre ona yardım etmek için elden bir şey gelmez—al-çalacağı yönde eğitim almak zorundadır.

Y.A.: Onun için elden bir şey gelmez mi? Bu bukale-mun için elden bir şey gelmez mi? Yanlış. İnsanın en bü-yük iyi talihi, onun bukalemunluğu içinde yatar. Yapması

gereken tek şey yaşam ortamını—*ilişkilerini* değiştirmektir. Fakat bunu yapma güdüsü ona dışarıdan gelmek zorundadır—bunu amaç edinerek, bu güdüyü kendisi oluşturamaz. Kimi zaman pek küçük ve rastlantısal bir şey ona bu ilk itici güdüyü verebilir ve ona yeni bir fikirle devam edeceği yeni bir yol açabilir. Bir sevgilinin laf arasında söylediği, “Senin korkak olduğunu söylüyorlar” sözü, beklenmedik bir şekilde, savaş alanında filizlenmesi, çiçeklenmesi, serpilmesi ve nihayet hayret verici bir meyve vermesi mümkün bir tohumu su verecektir. İnsanlık tarihi böyle rastlantılarla doludur. Rastlantı sonucu bir bacağın kırılması, dinsiz ve hayâsız bir askere dini etkilerde bulunmuş ve ona yeni bir ideal sunmuştur. Bu rastlantı, Cizvit Tarikatı’nın doğmasına neden olmuş ve bu tarikat iki asırdır tahtları yerinden oynatmakta, yürütülen politikaları değiştirmekte ve başka muazzam işler halletmektedir—ve böyle devam da edecektir. Şans eseri bir kitap ya da gazetede bir paragraf okumak, bir insana yeni bir yol açabilir ve onu eski ilişkilerini terk etmeye ve *yeni idealine sempati ile yaklaşan* yeni ilişkiler aramaya sevk edebilir: Ve sonuç, bu adamın yaşama biçimini bütünüyle değiştirebilir.

G.A.: İzlenecek bir tasarı ile ilgili ipucu mu veriyorsun?

Y.A.: Yeni bir tasarı değil—eski. İnsanlık kadar eski.

G.A.: Nedir o?

Y.A.: İnsanlar için tuzaklar kurma sadece. Yem olarak *yüksek ideallere doğru tetikleyici* güdülerin kullanıldığı tuzaklar. Dinî broşür dağıtan adamın yaptığı budur. Misyoneerin yaptığı budur. Hükümetlerin yapması gereken budur.

G.A.: Yapmıyorlar mı?

Y.A.: Bir bakıma yapıyorlar, bir bakıma yapmıyorlar. Çiçek hastaları ile sağlıklı insanları birbirlerinden ayırıyorlar, fakat iş suçla mücadeleye geldiğinde sağlıklıları hastalarla

aynı karantina alanına koyuyorlar. Demek istediğim, acemiler ile tasdikli suçluları aynı yere koyuyorlar. Eğer insan doğal olarak iyiye meyilli olsaydı, böylesi iyi olurdu; fakat iyiye meyilli değil ve dolayısıyla bu *ilişki*, acemileri ilk hapsedildikleri zaman olduklarından daha kötü hâle getiriyor. Bu durum bazen, nispeten masum olanlara çok sert bir ceza verilmesine neden oluyor. Bir adamı asıyorlar—ki çok üstünkörü bir ceza bu; fakat bu ceza, adamın ailesindekilerin kalbini kırıyor—ki bu ağır bir ceza. Karısını döven birisini rahatça hapsediyor ve besliyorlar, fakat adamın masum eşini ve ailesini açlığa terk ediyorlar.

G.A.: İnsanın iyiye ve kötüye yönelik sezgisel bir algıya sahip olduğu yönündeki öğretiye inanıyor musun?

Y.A.: Adem bu algıya sahip değildi.

G.A.: Fakat insan o zamandan bu yana bu algıyı edinmiş midir?

Y.A.: Hayır. İnsanın bu türden hiçbir sezgiye sahip olmadığını düşünüyorum. *Bütün* fikirlerini, bütün izlenimlerini dışarıdan edinir. Bunu sürekli tekrarlayıp duruyorum ki, belki bir ümit bunu senin aklına sokarım da kendi başına gözlemler ve incellersin ve doğru mu yanlış mı olduğunu görürsün.

G.A.: Sen kendi sinir bozucu mefhumlarını nereden edindin?

Y.A.: Dışarıdan. Onları ben icat etmedim. Bin tane bilinmeyen kaynaktan toplandılar. Büyük ölçüde *bilinçsizce* toplandılar.

G.A.: Tanrı'nın, doğası gereği dürüst bir adam yaratmış olabileceğine inanmıyor musun?

Y.A.: Evet, bunu yapabileceğini biliyorum. Ayrıca hiçbir zaman böyle bir insan yapmamış olduğunu da biliyorum.

G.A.: Senden daha bilge bir gözlemci şu olguyu dile getirmişti: "Dürüst bir insan, Tanrı'nın en soylu işidir."

Y.A.: O, bir olguyu dile getirmedi, bir yanlışı dile getirdi. Pek havalı bir söz ve kulağa da hoş geliyor, fakat doğru değil. Tanrı bir insanı içine dürüst ve sahtekâr olma *olasılıkları* yerleştirerek yaratır ve orada durur. İnsanın *ilişkileri* bu olasılıkları geliştirir —dürüst olasılıkları ya da diğerlerini. Böylece, sonuç olarak dürüst ya da sahtekâr bir adam ortaya çıkar.

G.A.: Ve dürüst olan hak etmiyor mu...

Y.A.: Övülmeyi mi? Hayır. Bunu sana hangi sıklıkla söylemeliyim? Dürüstlüğünün mimarı *kendisi* değildir.

G.A.: O hâlde, insanları erdemli yaşam sürmeleri için eğitmenin anlamı olup olmadığını sorarım sana. Bununla ne kazanılır ki?

Y.A.: Kişinin kendisi bundan büyük fayda sağlar ve —*kişinin* kendisi için— esas olan budur. Komşuları için bir tehlike teşkil etmez, onlara bir zararı da dokunmaz—ve böylece onun erdemlerinden *komşuları* fayda sağlar. *Komşuları* için esas olan budur. Bu eğitim, yaşamı her iki taraf için de nispeten rahat kılabilir; bu eğitimin *ihmali* ise yaşamı her iki taraf için de sürekli bir tehlike ve sıkıntı hâline getirebilir.

G.A.: Eğitimin her şey olduğunu söylemiştin; bu eğitimin insanın *ta kendisi* olduğunu, çünkü insanı ne ise o yaptığını söylemiştin.

Y.A.: Eğitimin ve *bir başka* şeyin olduğunu söylemiştim. Bu başka şeyi şimdilik bir kenara bırakalım. Sen ne söyleyecektin?

G.A.: Yaşlı bir hizmetçimiz var. Yirmi iki senedir bizimle birlikte. Verdiği hizmet bunca zaman kusursuzdu, fakat

bu sıralar epey unutkanlaştı. Hepimiz onu çok seviyoruz; yaşlılığın getirdiği dermansızlığa karşı elinden bir şey gelmeyeceğinin farkındayız, ailemdekiler onu ihmalkârlıkları yüzünden azarlamıyor, fakat ben zaman zaman azarlıyorum—kendimi kontrol edemez oluyorum. Bunu denemiyor muyum? Elbette deniyorum. Bak şimdi, bu sabah giyinmek üzereyken hiç temiz kıyafet koyulmamış olduğunu gördüm. Kendimi kaybettim; sabahın erken saatlerinde çok kolay ve hızlıca sinirleniyorum. Zili çaldım ve sinirlenmemeyi, dikkatli olmayı ve nazik konuşmayı kendi kendime hemen tembihlemeye başladım. Kendime en dikkatli şekilde hâkim oldum. Hatta kullanacağım sözcükleri bile seçtim: “Jane, temiz kıyafetleri unutmuşsun.” Kapıda belir-diğinde bu cümleyi kurmak için ağzımı açtım—ve ne yaptığımı bilmeden, hiç beklemediğim ve dindirmeye zaman bulamadığım ani bir öfke dalgasıyla, ağzımdan şu acı paylama çıkıverdi, “Kıyafetleri yine unutmuşsun!” İnsanın her zaman kendi içindeki Efendisini en iyi şekilde memnun edecek şeyi yaptığını söylüyorsun. Hizmetçiyi bir paylamanın hissettireceği aşağılanmadan kurtarmak için yapılan dikkatli hazırlığın güdüsü nereden geldi peki? Bu da mı her zaman için öncelikle *kendisini* düşünen Efendiden geldi?

Y.A.: Şüphesiz. Herhangi bir güdünün başka hiçbir kaynağı yoktur. İkinci sırada hizmetçiyi kurtarmaya hazırlandın, fakat öncelikli hedefin Efendiyi memnun ederek kendini kurtarmaktı.

G.A.: Ne demek istiyorsun?

Y.A.: Aileden herhangi birisi seni daha önce sinirlerine hâkim olman ve hizmetçiye çıkışmaman konusunda uyar-mış mıydı?

G.A.: Evet. Annem.

Y.A.: Onu seviyor musun?

G.A.: Ah, sevmekten de fazlası!

Y.A.: Onu hoşnut etmek için elinden gelen her şeyi her zaman yapar mısın?

G.A.: Onu hoşnut edecek herhangi bir şey yapmak benim için keyiftir!

Y.A.: Niçin? *Bunu yalnızca ödeme için yaparsın—kazanç için.* Bu yatırımdan ne kazanç bekledin ve kesinlikle elde ederdin?

G.A.: Şahsi olarak mı? Hiç. *Annemi* hoşnut etmek yeter.

Y.A.: O hâlde öyle görünüyor ki, hedefin öncelikle hizmetçiyi aşağılanmaktan kurtarmak *değildi, anneni hoşnut etmektir.* Ayrıca öyle görünüyor ki, anneni hoşnut etmek *sana* güçlü bir haz veriyor. Yatırımdan elde ettiğin kazanç bu değil mi? Bu *gerçek* kazanç ve *ilk* kazanç değil mi?

G.A.: Eh, peki? Devam et.

Y.A.: Tüm alışverişlerde, İçteki Efendi *senin ilk kazancı elde etmeni* bekler. Aksi hâlde alışveriş olmaz.

G.A.: Peki o hâlde, madem bu kazancı elde etme konusunda o kadar hevesli ve kararlıydım, niçin sinirime hâkim olamayarak bu kazancı bir kenara attım?

Y.A.: Bu kazanca değerce aniden üstün gelen *başka* bir kazancı elde etmek için.

G.A.: Bu kazanç neredeydi?

Y.A.: Doğuştan gelen mizacının arkasında pusuya yatmış, bir fırsat çıkmasını bekliyordu. Doğuştan gelen öfkeli mizacın aniden öne fırladı ve *o an için* onun etkisi, annenin senin üzerindeki etkisine baskın çıktı ve onu hükümsüz kıldı. Bu örnekte küplere binip bir paylama çekmeye can atıyordun ve bu hoşuna gitti. Bu hoşuna gitti, öyle değil mi?

G.A.: Sadece... Sadece yarım saniyeliğine. Evet—hoşuma gitti.

Y.A.: Pekâla, söyledigim gibi: Herhangi bir anda ya da bir anın *küçük bir parçasında* sana en büyük hazzı, en büyük tatmini verecek olan şey, senin her zaman için yapacağın şeydir. Efendinin heves ettiği *en son* arzuyu memnun etmek zorundasın, bu ne olursa olsun.

G.A.: Fakat yaşlı hizmetçinin gözleri dolduğunda, yaptığım şey yüzünden elimi kesip atabilirdim.

Y.A.: Doğru. *Kendini* küçük düşürmüştün, görüyor musun, *kendine* acı vermişsin. Bir insan için hiçbir şey, *kendisine* zarar veren ya da kazanç getiren sonuçlardan daha öncelikli öneme sahip değildir—geri kalan her şey *ikinci* sıradadır. Ona itaat etmiş olmana rağmen, Efendin senden hoşnut kalmadı. Hemen *pişmanlık* duymanı istedi; sen yine itaat ettin; etmek zorundaydın—onun emirlerinden asla hiçbir kaçış yoktur. Katı bir efendidir ve kaypaktır da; saniiyenin onda birinde fikrini değiştiriverir ve sen itaat etmeye hazır olmak zorundasın ve itaat edersin de; *her zaman*. Eğer pişman olmanı isterse, onu memnun edersin, onun istediğini her zaman verirsin. Koşullar ne olursa olsun bakım görmeli, ilgi görmeli, pohpohlanmalı ve memnun edilmelidir.

G.A.: Eğitimmiş! Ah, ne işe yarar ki? O hizmetçiye bir daha çıkışmayayım diye ben kendimi eğitmeye çalışmadım mı ve annem de çalışmadı mı?

Y.A.: Daha önce kendine hâkim olup da çıkışmamayı becerebildin mi?

G.A.: Eh, elbette—pek çok kez.

Y.A.: Bu yıl geçen yıl olduğundan daha mı fazlaydı?

G.A.: Evet, çok daha fazla.

Y.A.: Geçen yıl, ondan önceki yıldakinden daha mı fazlaydı?

G.A.: Evet.

Y.A.: O hâlde, iki sene içinde büyük bir gelişim katedilmemiş mi?

G.A.: Evet, kuşkusuz.

Y.A.: O hâlde sorun cevaplandı. Görüyorsun ya, eğitim işe *yarıyor*. Böyle devam et. İnancını kaybetmeden devam et. İyi gidiyorsun.

G.A.: Bu gelişimim kusursuz bir hâle gelir mi dersin?

Y.A.: Gelir. *Senin sınırların elverdiğince*.

G.A.: Sınırlarım mı? Bununla ne kastediyorsun?

Y.A.: Eğitimin *her şey* olduğunu söylediğimi bana hatırlatmıştın, hatırladın mı? Ben de seni düzeltmiş ve demiştim ki, "Eğitim ve *bir başka şey*." Bu başka şey *mizaçtır*,—yani, doğuştan gelen eğilimindir. *Ne eğilimini ortadan kaldırabilirsin ne de onun en ufak bir parçasını*—sadece onu baskılayabilir ve onu sakın ve sessiz tutabilirsin. Sen öfkeli bir mizaca mı sahipsin?

G.A.: Evet.

Y.A.: Bundan asla kurtulamayacaksın fakat onu gözleyerek hemen hemen her zaman sakın tutabilirsin. *Onun varlığı senin sınırındır*. Gelişimin asla kusursuz bir seviyeye ulaşmayacak, zira mizacın arada sırada seni yenecektir fakat kusursuzluğa yeteri kadar yaklaşabilirsin. Değerli bir ilerleme göstermişsin ve daha fazlasını da yapabilirsin. Eğitim işe *yarar*. Hem de çok işe yarar. Yakında yeni bir gelişim seviyesine ulaşacaksın, sonrasında ilerleyişin kolaylaşacak, her halükârda daha basit bir temel üzerinde ilerleyecek.

G.A.: Açıkla.

Y.A.: *Anneni* hoşnut etmek ve böylece *kendini* hoşnut etmek için şimdi kendine hâkim olacak ve azarlamaktan uzak duracaksın; bu sırada mizacına galip gelmek kibrini

okşayacak ve sana, annenin seni şimdi takdir etmesinin vereceğinden daha tatlı bir haz ve tatmin verecek. Sonrasında, annenin dolaylı yoluna girmeksizin, kendin için doğrudan ve *ilk elden* çaba sarf edeceksin. Bu, meseleyi basitleştirir ve ayrıca güdüyü kuvvetlendirir.

G.A.: Ah, olur şey değil! Fakat hizmetçiye kendimin değil, öncelikle onun iyiliği için affedebileceğim seviyeye asla gelemeyeceğim değil mi?

Y.A.: Neden olmasın—gelebilirsin. Cennette.

G.A.: (*Düşünüp taşınmayla geçen kısa bir aranın ardından*) Mizaç. Pekâla, mizacın hesaba katılmak zorunda olduğunu anlıyorum. Çok büyük bir etken, kesinlikle. Annem anlayışlıdır ve öfkeli bir mizaca sahip değildir. Giyindikten sonra onun odasına gittim, orada değildi, seslendim, banyodan yanıt verdi. Suyun aktığını işittim. Nedenini sordum. Öfkelenmeden cevap verdi ve Jane'in banyoyu hazırlamayı unuttuğunu ve şimdi kendi banyosunu kendisinin hazırladığını söyledi. Jane'i çağırmayı teklif ettim ve şöyle söyledi, "Hayır, bunu yapma; hatasıyla yüzleştirmek onu üzmekten başka bir şeye yaramaz ve bu onu paylamak olur; bunu haketmiyor— hafızasının ona oynadığı oyunlar onun kabahati değil." Diyorum ki —annemin bir İç Efendisi var mı? —varsa neredeydi?

Y.A.: Oradaydı. Oradaydı ve kendi huzurunun ve hazının ve memnuniyetinin peşindeydi. Hizmetçinin üzüntüsü *annene* acı verecekti. Aksi hâlde hizmetçi çağırılmış olurdu, üzülmüdü vesaire. Jane'i çağırılmış olmaktan 1 numara *haz* duyacak olan kadınlar tanıyorum—ki kendileri de kendi İç Efendilerinin hizmetçileri olarak, tereddüt etmeden hizmetçiye çağırırlardı ve yapılarının ve eğitimlerinin yasasına itaat ederlerdi. Annenin hoşgörüsünün bir kısmının eğitimden kaynaklanıyor olması pek muhtemel. İyi tür

bir eğitim—en iyi ve büyük işlevi, ne zaman öğrencisine bir tatmin sunsa, başkalarının da ikinci elden yarar sağlamasını istemek olan bir eğitim.

G.A.: İnsan ırkının durumunu genel olarak iyileştirme planını bir nasihat dâhilinde özetleyecek olsan, bunu nasıl ifade ederdin?

NASİHAT

Yaşlı Adam: İdeallerini, sana kılavuzluk ettiğini göreceğin başlıca hazzı bulacağın bir zirveye doğru sabırla, *yukarıya* ve *daha da yukarıya* taşı ki, böylece, bu seni memnun ederken, komşularına ve topluma da faydalar sunduğundan emin ol.

Genç Adam: Bu yeni bir kutsal kitap mı?

Y.A.: Hayır.

G.A.: Daha önce öğretilmiş mi?

Y.A.: On bin yıl boyunca.

G.A.: Kim tarafından?

Y.A.: Tüm büyük dinler—tüm büyük kutsal kitaplar.

G.A.: O hâlde, onda yeni bir şey de yoktur?

Y.A.: Ah evet, bir şeyler var. Bu sefer, dürüstçe ifade edildi. Bu daha önce yapılmamıştı.

G.A.: Ne demek istiyorsun?

Y.A.: *Seni ilk sıraya* ve komşun ile toplumu *daha sonraya* koymadım mı?

G.A.: Eee, evet. Doğru. Bu bir fark.

Y.A.: Dosdoğru konuşanla yalancı arasındaki fark, dürüstlük ile hilebazlık arasındaki fark.

G.A.: Açıkla.

Y.A.: Diğerleri sana iyi olman için yüzlerce rüşvet teklif eder. Bu sebeple de ilk önce içindeki Efendi'nin dostluğunun kazanılması ve memnun edilmesi gerektiğini, senin, Efendinin iyiliği haricinde hiçbir şeyi *ilk-sırada* yapmayacağını kabul ederler; ardından tam tersine döner ve senden, öncelikle başkalarının iyiliği için iyilik yapmanı, görevini, öncelikle görev *aşkı* için yapmanı ve özverili eylemlerde bulunmanı isterler. Bu yüzden, insanın içinde yaşayan en üstün ve mutlak Monark'ın tanınması noktasında, başlangıçta hepimiz aynı yerde dururuz ve hepimiz onun önünde diz çöker ve ona yakarırız. Derken, o diğerleri kaytarırlar ve hile yaparlar, yön değiştirirler ve yakarış biçimlerini hilebaz, tutarsız ve mantıksız bir şekilde değiştirir, ikna çabalarını insanın *ikincil* güçlerine ve onda *hiç varolmayan* güçlere yönlendirirler ve böylelikle bu güçleri *birinci* sıraya yükseltirler. Diğer yandan, ben ise Nasihatimde mantıklı ve tutarlı bir şekilde ilk baştaki konuma bağlı kalırım: İçteki Efendi'nin gereksinimlerini *ilk* sıraya koyar ve onları orada tutarım.

G.A.: Tartışmanın iyiliği için, senin tasarının ve diğer tasarıların aynı sonucu —*doğru yaşamayı*— hedeflediğini ve ürettiğini kabul edersek, seninkinin diğerleri üzerinde bir üstünlüğü var mı?

Y.A.: Evet, var—büyük bir üstünlüğü var. Benimkinin hiç gizlisi saklısı, hiç aldatmacası yoktur. Bir adam ona uyararak doğru ve değerli bir yaşam sürdüğünde kendisini buna iten *asıl* temel gerekçenin ne olduğu hakkında kandırılmaz—diğer durumlarda ise kandırılır.

G.A.: Bu bir üstünlük müdür? Aşağılık bir sebepten dolayı ulvi bir yaşam sürmek bir üstünlük müdür? Diğer durumlarda bu ulvi yaşamı, ulvi bir sebepten dolayı sür-

dürdüğü *izlenimi* içinde yaşar. Esas bu bir üstünlük değil midir?

Y.A.: Belki, öyledir. Dük olmadığı hâlde, bir dük gibi yaşayıp, dükalığa has incik boncuk içinde gösteriş yapmakla birlikte, teşrifatçının kayıtlarını bir incelese hiç de bir dük olmadığını görecektir olan bir adamın üstünlüğe benzer bir üstünlük.

G.A.: Ama yine de, bir dükün rolünü oynamakla yükümlüdür. Elini cebine sokup, elinden geldiğince büyük ölçekte cömertlikte bulunur ve bu cömertlik topluma fayda sağlar.

Y.A.: Bunu dük olmadan da yapabiliirdi.

G.A.: Ama yapar mıydı?

Y.A.: Nereye varmakta olduğunu görmüyor musun?

G.A.: Nereye?

Y.A.: Diğer tasarıların dayanak noktasına: Yani, gafil bir dükün, gururu için gösterişçi cömertliklerde bulunmasına —ki bu cömertlik için oldukça aşağılık bir gerekçedir— ve onu uyarmayıp bunu sürdürmesine izin vermenin ahlaki açıdan iyi olduğu noktasına; bunları yapmasını sağlayan asıl gerekçeden haberdar edilse, kesesini kapatacak ve iyi olmayı bir kenara bırakacaktır belki?

G.A.: Ama başkaları için iyilik yaptığını *düşündüğü* sürece, onu gaflet içinde bırakmak en iyisi değil mi?

Y.A.: Belki de öyledir. Diğer tasarıların bulunduğu konum budur. Onlar, hayır işleri ve güzel davranışlar kâr getirdiği zaman, riyakârlığın ahlaki açıdan yeterince iyi olduğunu düşünürler.

G.A.: Bence eğer sevap senin tasarında olduğu gibi sevabın kendisi için değil de her şeyden önce insanın kendi iyiliği için işlenecek olsa, hiç kimse asla bir sevap işlemezdi.

Y.A.: Yakın zamanda bir cömertlikte bulundun mu?

G.A.: Evet. Bu sabah.

Y.A.: Detayları ver.

G.A.: Çocukken bana bakan ve bir keresinde kendi hayatını riske atarak benim hayatımı kurtaran zenci kadının kulübesi dün gece yanmış. Bu sabah yas tutarak, yeni bir tane inşa etmek için para rica etmeye geldi.

Y.A.: Peki verdin mi?

G.A.: Elbette.

Y.A.: Paran olduğu için mutlu muydun?

G.A.: Para mı? Param yoktu ki. Atımı sattım.

Y.A.: Atın olduğu için mutlu muydun?

G.A.: Tabii ki mutluydum çünkü eğer atım olmasaydı aciz kalırdım ve *annem* ihtiyar Sally'yi kovma şansını elde ederdi.

Y.A.: Aciz bir durumda yakalanmadığın için, içtenlikle mutlu muydun?

G.A.: Ah, hem de nasıl!

Y.A.: Şimdi, öyleyse...

G.A.: Orada dur! Senin tüm soru listeni biliyorum ve her birini sorarak zamanını harcamana gerek kalmadan cevaplayabilirim ama tamamını tek bir yorumla özetleyeceğim: Hayır işledim, çünkü *bana* müthiş bir haz vereceğini biliyordum, çünkü Sally'nin dokunaklı minnettarlığı ve sevinci *bana* ikinci bir haz daha verecekti, çünkü onun artık mutlu olacağı ve belasından kurtulmuş olacağı düşüncesi *beni* mutlulukla dolduracaktı. Tümünü farkında olarak, öncelikle kendi çıkarımın peşinde olduğumu bilerek ve anlayarak yaptım. İşte böyle, itiraf ettim. Devam et.

Y.A.: Ekleyeceğim hiçbir şey yok, sen her şeyi açıkla-

din. Eğer bunu yalnızca *onun* iyiliği ve çıkarı için yaptığın yanılışı içinde olsaydın, Sally'yi beladan kurtarmak için *daha* güçlü bir şekilde etkilenmiş olabilir miydin—hayır daha hevesli olarak işleyebilir miydin?

G.A.: Hayır! Dünyadaki hiçbir şey beni harekete geçiren güdüyü daha güçlü, daha buyurgan, daha bir dayanılmaz yapamazdı. Sınıra dayandım!

Y.A.: Çok iyi. Senin şüphelenmeye başladığın —ve benim *bildiğimi* iddia ettiğim gibi— bir insan yapabileceği iki ya da iki düzine şey arasından *herhangi biri* yerine *belirli birini* yapmaya bir nebze olsun *daha güçlü bir şekilde itildiğinde*, ister iyi ister kötü olsun, yanılma payı olmaksızın o belirli şeyi yapacaktır. Eğer o şey iyiye, bütün kazüistik¹³ safsatalar bir araya gelse, güdünün gücünü bir nebze olsun artıramaz veya yaptığı eylem sonucunda elde edeceği iç rahatlığı ve ferahlığına bir nebze olsun ilave yapamaz.

G.A.: O hâlde, iyiliklerin öncelikle 1 Numara uğruna değil 2 Numara uğruna yapıldığı yanılışmasının kaldırılmasının, insanların kalplerindeki böylesi bir sevap işleme eğilimini azaltmayacağına mı inanıyorsun?

Y.A.: Buna tamamen inanıyorum.

G.A.: Bu, iyiliğin haysiyetini bir şekilde azaltıyor gibi gözüküyor mu?

Y.A.: Eğer yanlışlıkta haysiyet varsa, evet. Bunu götürüyor.

G.A.: Ahlakçı için yapacak ne kalıyor?

¹³ Kazüistik: Eylemlerin ahlakiliği ile ilgili sorunları konu edinen uygulamalı etiğin bir dalı; genel ahlak ilkelerini ve teorilerini özel, istisnai durumlara uygulamak yerine, özel durumların özel koşullarını incelemeye öncelik veren yaklaşım ya da akıl yürütme yöntemi. Halk arasında vicdan muhasebesi anlamında kullanıldığı gibi, sağlam olmayan akıl yürütmeleri, safsataları aşağılamak için de kullanılır. (ç.n.)

Y.A.: Ağzının bir yanıyla zaten öğretirken diğer yanıyla geri aldığı şeyi açıkça öğretmek: Doğru olanı *kendi iyiliğin için* yap ve ortaya çıkan yararlardan *komşunun* da kesinlikle payını alacağını bilerek mutlu ol.

G.A.: Nasihatini tekrar et.

Y.A.: İdeallerini, sana kılavuzluk ettiğini göreceğin başlıca hazzı bulacağın bir zirveye doğru sabırla, yukarıya ve daha da yukarıya taşı ki, böylece, bu seni memnun ederken, komşularına ve topluma da faydalar sunduğundan emin ol.

G.A.: İnsanın *her* eyleminin *dış etkiler* sonucu ortaya çıktığını mı düşünüyorsun?

Y.A.: Evet.

G.A.: Eğer ben bir kişiyi soymaya karar veririm; bu fikri *oluşturan* ben değilimdir, fakat bu fikir bana *dışarıdan* gelir öyle mi? Mesela, adamı parayı çıkartırken görürüm ve beni suça iten *bu* mudur?

Y.A.: Kendi başına bu mu? Ah, kesinlikle hayır. Bu, seneler boyunca geriye uzanan hazırlayıcı etkiler dizisindeki *en son* dış etkidir sadece. Hiçbir *tek* dış etki, insanı eğitimiyle savaş hâlinde olan bir şeyi yapmaya itemez. Yapabileceğinin en fazlası, onun zihnini yeni bir sahaya yöneltmek ve *yeni* etkileri almaya açmak olur—tıpkı Loyolalı Ignatius örneğinde olduğu gibi.¹⁴ Zaman içinde, bu etkiler onu yeni karakterinin en sonuncu etkiye boyun eğmeye ve o şeyi yapmaya uyumlu olacağı bir noktaya doğru eğitebilir. Bu durumu, teorimi sana açık hâle getireceğini düşündüğüm bir biçime

¹⁴ Loyolalı Aziz Ignatius: Cizvit Tarikati'nin kurucusu olan İspanyol asıllı din adamı. Soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, yaşamı boyunca edindiği deneyimler sonucu pek çok manevi dönüşüm geçirmiştir. (ç.n.)

sokacağım. İşte, iki saf altın külçesi. Bunlar yıllar boyu özenle verilen doğru eğitim sonucu erdemleri rafine olmuş ve mü-kemmelleşmiş iki karakteri temsil etsinler. Farzedelim ki bu güçlü ve iyice pekişmiş karakterleri parçalamak istiyorsun— külçeler üzerinde hangi etkiyi uygularsın?

G.A.: Kendin bul. Devam et.

Y.A.: Farzedelim ki bir tanesine uzun saatler boyunca su buharı jeti¹⁵ tutayım. Bir sonuç verir mi?

G.A.: Bildiğim kadarıyla vermez.

Y.A.: Neden?

G.A.: Bir su buharı jeti bu tip bir maddeyi parçalayamaz.

Y.A.: Pekâlâ. Buhar bir *dış etkidir* ama etkisizdir çünkü altın ona *tamamen kayıtsızdır*. Külçe olduğu gibi kalır. Diyelim ki su buharı jetine, civa buharı ekledik ve jeti külçeye yönelttik. Ani bir sonuç verir mi?

G.A.: Hayır.

Y.A.: *Civa*, altının (onun kendine has doğası —diyelim ki *mizacı, eğilimi* sebebiyle) *kayıtsız kalamayacağı* bir dış etkidir. Biz algılayamasak da, altının kâr değerini oynatır. Ama bu etkinin *tek* bir uygulaması hiç zarar vermez. Uygulamaya sabit bir akışla devam ettiğimizi düşünelim ve her dakikaya bir sene diyelim. On veya yirmi dakikanın sonunda —on veya yirmi yıl sonra— küçük külçe, civa ile sıırıslıklam olmuştur, meziyetleri kaybolmuştur, karakteri bozulmuştur. Sonunda on ya da yirmi yıl önce fark etmeyeceği bir ayartıya boyun eğmeye hazırdır. Bu ayartıyı parmağımla yapacağım bir basınç biçiminde uygulayacağız. Sonucu görüyor musun?

¹⁵ Buhar Jeti (*Steam Jet*): Çoğunlukla endüstriyel alanda çeşitli amaçlarla kullanılan basınçlı hava püskürtücü. (ç.n.)

G.A.: Evet, külçe un ufak oldu. Şimdi anlıyorum. İşi yapan *tek bir* dış etki değil, fakat uzun ve parçalayıcı etkiler birikiminin yalnızca *sonuncusu*. Şimdi anlıyorum ki, sahip olduğum o *tek* güdü, adamı soymamı sağlayan güdü değildi, fakat hazırlayıcı bir etkiler serisinin yalnızca en *sonuncusuydu*. Bunu bir alegori ile anlatabilirsin.

BİR ALEGORİ

Y.A.: Öyle yapacağım. Bir zamanlar bir çift New Englandlı oğlan varmış—ikizlermiş. İyi huyluluk, zayıf ahlak ve kişisel görünüm açısından benzerlermiş. Pazar Okulu'nda¹⁶ örnek gösterilirlermiş. George, on beş yaşında bir balina gemisinde miço olarak çalışma ve Pasifik'e açılma fırsatı yakalamış. Henry köyde, evinde kalmış. On sekiz yaşındayken, George, gemide tayfa ve Henry ise ileri seviye İncil dersi öğretmeni olmuş. George, yirmi iki yaşına geldiklerinde, , denizde ve Avrupa ile Doğu limanlarındaki denizci pansiyonlarında kazandığı kavga alışkanlıkları ve içki alışkanlıkları sebebiyle, Hong-Kong'da basit bir kabadayı hâline gelmiş ve işsiz kalmış; Henry ise Pazar-Okulu'nun amiriymiş. Yirmi altı yaşında George bir boş gezen, bir berduşken; Henry köy kilisesinin papazıymış. Sonra George eve dönmüş ve Henry'nin misafiri olmuş. Bir akşam, adamın biri evin önünden geçiyormuş ve Henry acınası bir gülüşle şöyle demiş, "Rahatsızlık verme niyeti olmaksızın, şu

¹⁶ Çocuk ve gençleri dindar Hristiyanlar olarak yetiştirmek için verilen, genellikle kiliselerde düzenlenen din eğitimi ve/veya bu eğitimi düzenleyen kurum. (ç.n.)

adam bana her gün canımı acıtan fakirliğimi hatırlatıyor, çünkü yanında yığınla para taşıyor ve hayatının her akşamında buradan geçiyor.” Bu *dış etki* —bu yorum— George için yeterliymiş, ama adama pusu kurup onu soymasına sebep olan, *bu* dış etki değilmiş. Bu dış etki sadece on bir yılın birikimi olan bu tip etkileri temsil ediyormuş ve uzun süren gebelik dönemlerinin hazırlamış olduğu eylemi doğurmuş. Henry’nin aklına adamı soymak hiç gelmemiş—onun külçesi yalnızca temiz su buharına maruz kalmış; ama George’unki civa buharına maruz kalmış.

V

Makina Hakkında Daha Fazlası

Not. Bayan W., bir ekmeğe bile muhtaç olan tek bir insan evladının bulunduğu yerde, bir milyonerin nasıl olup da üniversitelere ve müzelere tek bir dolar verebildiğini sorar; kendi sorusunu kendisi yanıtlamıştır. Yoksullar için beslediği duygular, onun bir cömertlik standardına sahip olduğunu gösterir, dolayısıyla, milyoner kişinin de bir standarda sahip olma ayrıcalığını kabullenmiştir. Ne ki milyoner kişiden onun standardını benimsemesini açıkça istemektedir, böyle yaparak kendisi de milyonerin standardını benimsemek istemektedir. İnsanoğlu bir başkasının standardını incelerken her zaman için tepeden bakar; tepeye bakarak incelemesinin gerektiği bir kişiyi hiçbir zaman bulmaz.

TEKRAR İNSAN-MAKİNA

Genç Adam: Gerçekten insanın sadece bir makina olduğunu düşünüyor musun?

Yaşlı Adam: Düşünüyorum.

G.A.: Ve zihninin otomatik çalıştığını ve onun kontrolünden bağımsız olduğunu— düşünceyi kendi ellerinde tuttuğunu?

Y.A.: Evet. Uyanık olduğu her an gayretle ve durmaksızın iş başındadır. Sen hiç zihnine çalışmayı durdurmasını ve uyumana izin vermesini rica ederek, yalvararak, emrederek gece boyunca dönüp durmadın mı? Sen ki belki zihninin senin uşağın olduğunu ve senin emirlerine uymak zorunda olduğunu, sen ona ne söylersen onu düşündüğünü ve durmasını söylediğinde durduğunu hayal ediyorsun. Çalışmayı tercih ettiğinde, onu bir an bile hareketsiz tutmak mümkün değildir. En zeki kişi bile araştırırsa, ona düşünecek bir konu vermeyi başaramazdı. Eğer zihin insanın yardımına ihtiyaç duysaydı, kişinin sabah uyandığında ona iş vermesini beklerdi.

G.A.: Belki de öyle yapıyordur.

Y.A.: Hayır, kişi ona bir fikir vermek için yeterince ayılıp uyanmadan önceki anda başlar. Kişi uykuya, "Uyandığım anda şu ve şu konu üzerinde düşüneceğim," diyerek dalabilir, ama başarısız olacaktır. Zihni onun için fazla hızlı olacaktır; kişi yarı bilinçli olmasına yetecek kadar uyanık olduğu zaman, zihninin başka bir konu hakkında zaten çalışmakta olduğunu görecektir. Deneyi yap ve gör.

G.A.: Her halükârda, eğer isterse onun belli bir konuya odaklanmasını sağlayabilir.

Y.A.: Eğer zihni kendisine daha uygun olduğunu düşündüğü bir başka konu bulursa, yapamaz. Kural olarak ne sıkıcı bir konuşmacıyı ne de zeki olan birini dinlemeyecektir. İkna olmayı reddeder. Sıkıcı konuşmacı onu sıkar ve zihni başıboş hayallerde avarelik yapmaya sevk eder; zeki konuşmacı ise ona kovalamaya başlayacağı uyarıcı fikirler savurur ve zihin hemen konuşmacıdan ve onun konuşmasından bilinçsiz hâle geliverir. Zihninin istediği zaman gezinmesini engelleyemezsin, efendi olan o, sen değilsin.

Y.A.: Şimdi, rüyalar—ama onları daha sonra inceleyeceğiz. Bu arada, zihninin senden buyruk beklemesini ve kendi kafasına göre bir şey yapmamasını emretmeyi denedin mi?

G.A.: Evet, uyandığım zaman benden buyruk almak için hazır beklemesini emrettim.

Y.A.: İtaat etti mi?

G.A.: Hayır. Beni beklemeden kendi başlattığı şeyleri düşünmeye daldı. Ayrıca —senin de önerdiğin gibi— sabah başlaması için geceleyin ona bir konu belirledim. Sadece o konuya başlamasını ve başka hiçbir şeye başlamasını emrettim.

Y.A.: İtaat etti mi?

G.A.: Hayır.

Y.A.: Bu deneyi yapmayı kaç kez denedin?

G.A.: On.

Y.A.: Kaç başarı kaydettin?

G.A.: Bir tane bile değil.

Y.A.: Benim söylediğim gibi: Zihin, kişiden bağımsızdır. İnsan onun üzerinde hiçbir kontrole sahip değildir; canı nasıl isterse öyle yapar. Kişiye rağmen bir konu ,belirler, kişiye rağmen ona bağlı kalır; kişiye rağmen onu bir kenara atar. Kişiden tamamen bağımsızdır.

G.A.: Devam et. Örnek ver.

Y.A.: Satranç biliyor musun?

G.A.: Bir hafta önce öğrendim.

Y.A.: İlk gece, aklın gece boyunca oyunu oynamaya devam etti mi?

G.A.: Bahsetme bile!

Y.A.: Zihnini hevesli ve tatmin olmaz bir şekilde ilgilidi, kombinasyonların içinde gemi aızıya aldı, sen ona oyunu bırakması ve uyumana izin vermesi için yalvardın?

G.A.: Evet. Beni dinlemedi, oynamaya devam etti. Beni tüketti ve sabah perişan ve bitkin bir hâlde uyandım.

Y.A.: Zaman zaman saçma sapan bir nakarat tarafından esir alınmışlığın oldu mu?

G.A.: Elbette, evet!

“Esau’yu Kate’i öperken gördüm,
Ve derken Kate Esau’yu gördüğümü gördü;
Ben Esau’yu gördüm, o Kate’i gördü,
Ve o da----”¹⁷

Ve böyle devam ediyor. Zihnim onun yüzünden keyiften kudurdu. Durdurabilmek için elimden geleni yapmama rağmen bir hafta boyunca bütün gün ve bütün gece bunu tekrar edip durdu ve bana kesinlikle deliriyormuşum gibi geldi.

Y.A.: Ve şu yeni popüler şarkı?

G.A.: Ah, evet! “Tatlı mı tatlıııı, yakın mı yakın”¹⁸ vs. Evet, akılda kalıcı nakarattıyla şu yeni popüler şarkı insanın kafasında gece gündüz, uyurken ve uyanıkken, ta ki insan harabeye dönene kadar çalıp duruyor. Zihni ondan kurtarmanın hiçbir yolu olmuyor.

Y.A.: Evet, uyurken de aynı uyanıkken olduğu gibi. Zi-

¹⁷ Eski bir şarkının içinde geçen bu nakarattaki sözcük oyunlarını dilimize yansıtamadığımız için, tekerlemeyi metinde geçtiği özgün hâliyle ayrıca vermeyi tercih ettik. “*I saw Esau kissing Kate, And she saw I saw Esau; I saw Esau, he saw Kate, And she saw—*” (ç.n.)

¹⁸ *In the Sweet By-and-By*: Sözleri S. Fillmore Bennett tarafından yazılan ve Joseph P. Webster tarafından bestelenen eski bir şarkı.

hin oldukça bağımsızdır. O efendidir. Onunla ilgili elinden hiçbir şey gelmez. Senden o kadar ayırıdır ki, sen uyurken kendiışlerini yönetir, şarkılarını söyler, satrancını oynar, karmaşık ve ustalıkla inşa edilmiş rüyalarını örer. Sen ister uykuda ol ister uyanık, yardımına ihtiyacı yoktur, rehberliğine ihtiyacı yoktur ve her ikisini de hiçbir zaman kullanmaz. Sen zihninde bir düşünce oluşturabileceğini hayal etmişsin ve bunu yapabileceğine içtenlikle inanmışsın.

G.A.: Evet, bu fikre sahiptim.

Y.A.: Yine de üzerinde çalışması için bir rüya-düşünce-si oluşturamıyor ve bunu kabul ettiremiyor musun?

G.A.: Hayır.

Y.A.: Ve o kendisi için bir rüya-düşüncesi oluşturduğunda nasıl işleyeceğini dikte edemiyor musun?

G.A.: Hayır. Bunu kimse yapamaz. Sen, uyanık zihin ile rüya gören zihnin aynı makina mı olduğunu düşünüyorsun?

Y.A.: Buna yönelik deliller var. Vahşi ve fantastik gündüz düşlerimiz var mı? Rüya gibi şeyler?

G.A.: Evet—Bay Wells'in, kendisini görünmez yapan ilacı icat eden adamı gibi¹⁹ ve Arapların Binbir Gece Masalları gibi.

Y.A.: Peki akılcı, basit, tutarlı ve fantastik olmayan rüyalar da var mıdır?

G.A.: Evet. Benim bu gibi rüyalarım var. Aynı gerçek yaşam gibi rüyalar, seçik ve farklı farklı karakterlere sahip olan pek çok insanı barındıran rüyalar—benim zihnimin icat ettiği ama bana yabancı insanlar: kaba bir insan; kibar

¹⁹ H.G. Wells'in *Görünmez Adam* adlı bilim kurgu öyküsüne gönderme yapılıyor. (ç.n.)

biri; bilge bir insan; bir budala; kibar ve merhametli biri; kavgacı bir insan; bir arabulucu; yaşlı insanlar ve gençler; güzel kızlar ve gösterişsiz olanlar. Her biri rolüne bürünüyor, her biri kendi karakteristik özelliklerini koruyor. Capcanlı kavgalar var. Canlı ve rahatsız edici hakaretler, canlı aşk pasajları; trajediler ve komediler var, insanın kalbine dokunan üzüntüler var, seni güldüren sözler ve hareketler var: kesinlikle, bu şeyin tümü aynı gerçek hayat gibi.

Y.A.: Rüya gören zihnin tasarımı oluşturuyor, sürekli ve sanatsal bir şekilde geliştiriyor ve az miktarda dramayı güvenilir bir şekilde devam ettiriyor—tümünü senden yardım veya öneri almadan mı yapıyor?

G.A.: Evet.

Y.A.: Aynısını sen uyanırken de, senden yardım veya öneri almadan yapabildiğinin delilidir bu—ve bence yapıyor. Onun her iki durumda da bildiğimiz aynı zihin olduğu ve senin yardımına hiç ihtiyaç duymadığına yönelik delil. Bence zihin salt bir makina, tamamen bağımsız bir makina, otomatik bir makina. Sana önerdiğim diğer deneyi dene-din mi?

G.A.: Hangisini?

Y.A.: Zihnin üzerinde ne kadar etkiye sahip olduğunu—tabii eğer varsa— belirlemeyi sağlayacak olan.

G.A.: Evet ve ondan az çok eğlence de çıkardım. Aynı buyurduğun gibi yaptım: Gözümün önüne iki konu getirdim —bir tanesi sıkıcı ve ilgi çekicilikten uzak, diğeri ise tıka basa ilgi çekici, alev alev ilgi çekici, onunla akkor hâle gelmiş. Aklıma yalnızca sıkıcı olanla meşgul olmasını emrettim.

Y.A.: İtaat etti mi?

G.A.: Şeeey, hayır, etmedi. Kendini diğeri ile meşgul etti.

Y.A.: İtaat etmesi için sıkı çalıştın mı?

G.A.: Evet, elimden gelenin sahiden en iyisini yaptım.

Y.A.: İlgilenmeyi veya üzerinde düşünmeyi reddettiği konu neydi?

G.A.: Şu soruydu: Eğer A, B'ye bir buçuk dolar borçluysa ve B, C'ye iki tam üç çeyrek ve C, A'ya otuz beş sent ve D ile A birlikte E ve B'ye şeyin on altıda üçünü —şeyin —gerisini şimdi hatırlamıyorum. Ama her neyse tamamen ilgi çekicilikten uzaktı ve zihnimi tek seferde yarım dakika bile ona odaklanmaya zorlayamadım; diğer konuya uçup durdu.

Y.A.: Diğer konu neydi?

G.A.: Önemli değil.

Y.A.: Ama neydi?

G.A.: Bir fotoğraf.

Y.A.: Kendinin mi?

G.A.: Hayır. O kadınındı.

Y.A.: Gerçekten de iyi bir test yapmışsın. İkinci bir deneme yaptın mı?

G.A.: Evet. Zihnime sabah gazetesinin domuz piyasası ile ilgili raporuyla ilgilenmesini emrettim ve aynı zamanda ona on altı yıl önceki bir tecrübemi hatırlattım. Domuzu düşünmeyi reddetti ve tüm çarpıcı ilgisini o eski olaya verdi.

Y.A.: Olay neydi?

G.A.: Silahlı bir haydut yirmi kişinin gözü önünde bana tokat atmıştı. Her düşündüğümde gözümü kan bürüyor.

Y.A.: Her ikisi de iyi test, çok iyi test olmuş. Diğer önerimi denedin mi?

G.A.: Eğer zihnimi kendi hâline bırakırsam, düşünecek

şeyleri benden hiçbir yardım almaksızın kendisinin bula-
cağını bana kanıtlayacak olan ve böylece onun dış etkiler
tarafından harekete geçirilen ve başka birisinin kafatasın-
dayken olabileceği kadar benden bağımsız olan bir maki-
na, otomatik bir makina olduğuna beni ikna edecek olan
mı? O önerinden mi bahsediyorsun?

Y.A.: Evet.

G.A.: Denedim. Tıraş oluyordum. İyi uyumuştum ve
zihnim çok canlıydı, hatta neşeli ve yerinde duramaz hâl-
deydi. Uzak çocukluğumun bir anda hafızamda beliriveren
fantastik ve neşe dolu bir bölümü ile mest olmuştu—zih-
nim oraya, bahçe duvarının üzerinde dikkatlice yürüyen
sarı bir kedinin görüntüsüyle gitti. Bu kedinin rengi, geç-
mişte kalan kediye önüme getirdi ve onun vaiz kürsüsü-
nün basamağında yürüdüğünü gördüm. Onun, büyük bir
yapışkanlı sinek-kâğıdının üzerine yürüdüğünü ve tüm
ayaklarının takıldığını gördüm. Onun çaresiz ve memnuni-
yetsiz, giderek daha da aceleci, giderek daha da uzlaşmaz,
giderek dini daha da umursamaz bir hâlde çabalayıp yere
düşüğünü gördüm. Sessiz cemaatin jöle gibi kıpırdandı-
ğını ve yüzlerinden gözyaşlarının aktığını gördüm. Tümü-
nü gördüm. Gözyaşlarının görüntüsü zihnimi daha uzak ve
daha üzüntülü bir sahneye —Terra del Fuego'ya²⁰— gö-
türdü ve Darwin'in²¹ gözleriyle, çıplak, kocaman bir vah-
şinin, küçük oğlunu ufacık bir hatası yüzünden kayalara
fırlattığını gördüm. Zavallı annenin ölen çocuğunu alıp
göğsüne bastırarak sarılıp ağladığını, hiçbir kelime etme-

²⁰ Tierra del Fuego: Güney Amerika'nın güney ucunda bulunan adalar topluluğu. Charles Darwin gözlem yapmak üzere bu adalarda bulunmuş, gözlem ve bulgularının ayrıntılı kayıtlarını tutmuştur. (ç.n.)

²¹ Charles Darwin (1809-1882): İngiliz asıllı ünlü biyolog, evrim teorisyeni ve doğa tarihçisi. (ç.n.)

diğini gördüm. Zihnim o çıplak siyahi kız kardeşimle birlikte yas tutmak için durdu mu? Hayır—zihnim bir anda bu sahneden çok uzaklaşmıştı ve kendisini, sürekli tekrarlanan ve uyumsuz rüyam ile meşgul ediyordu. Bu rüyada kendimi her zaman, gömleğime kadar soyunmuş, büyük bir salonda bir sürü iyi giyimli kadın ve erkeğin arasından sıyrılırken ve sinerken buluyor, oraya nasıl gittiğimi merak ediyorum. Bu şekilde durmaksızın devam eden, resim üstüne resim, olay arkasına olay; zihnim tarafından benden hiç yardım almadan üretilmiş sürekli değişen, sürekli çözünen görüntülerden oluşan kayan bir panorama—ah, sana tanımlamayı bir yana bıraktım, zihnimin sadece on beş dakikada üzerinden geçtiği ve fotoğrafladığı bu çok sayıdaki şeyi saymam bile iki saat sürerdi.

Y.A.: Kişinin zihninin, eğer yalnız bırakılırsa, kişinin yardımına hiç ihtiyacı yoktur. Ancak arzuladığı zaman kişinin yardımını alabileceği bir yol vardır.

G.A.: Bu yol nedir?

Y.A.: Zihnin konudan konuya atlarken ilham verici bir konuya çarptığında, ağzını açıp o konu hakkında konuşmaya başla—veya kalemını al ve kullan. Bu, zihninin ilgisini çekip yoğunlaşmasını sağlayacaktır ve zihnin konuyu tatmin içinde takip edecektir. İdareyi tamamen eline alacak ve kelimeleri kendisi oluşturacaktır.

G.A.: Fakat ona ne demesi gerektiğini söylemez miyim?

Y.A.: Buna zamanının olmadığı durumlar vardır elbette. Kelimeler sen daha ne olduğunu anlamadan çıkıverirler.

G.A.: Örneğin?

Y.A.: Eh, bir “zekâ parıltısını”—hazır cevaplılığı ele alalım. Parıltı doğru kelime. Birden bire ortaya çıkar. Kelimeleri düzenlemek için zaman yoktur. Düşünme, düşünüp

taşınma yoktur. Bir yerde zekâ mekanizması bulunuyorsa, otomatik hareket eder ve yardıma ihtiyacı yoktur. Zekâ mekanizmasının bulunmadığı yerde ise ne kadar çalışılsa ve düşünüp taşınılsa da ürün imal edilemez.

G.A.: Sen gerçekten de bir insanın hiçbir şey oluşturmadığını, hiçbir şey yaratmadığını düşünüyorsun.

DÜŞÜNME SÜRECİ

Y.A.: Öyle düşünüyorum. İnsanlar algılar ve beyin-makinaları algılanan şeyleri otomatik olarak birleştirir. Hepsi bu.

G.A.: Ya buhar makinası?

Y.A.: Onu icat etmek, elli kişinin yüz senesini aldı. İcat etmenin bir anlamı da keşfetmektir. Kelimeyi bu anlamda kullanıyorum. Azar azar, mükemmel makinayı yapmaya götüren pek çok detayı keşfeder ve uygularlar. Watt, hapsedilmiş buharın çaydanlığın kapağını kaldırmaya yetecek kadar kuvvetli olduğunu fark etti. Fikri o yaratmadı, bu olguyu sadece keşfetti; kedi bunu yüz kere fark etmişti. Watt çaydanlıktan silindiri evirdi—yerinden oynayan kapaktan piston-çubuğunu evirdi. Piston-çubuğuna onu hareket ettirecek bir şey bağlamak, basit bir meseleydi—krank ve çark. Ve böylece, çalışan bir makina ortaya çıktı.²²

Gelişmeler, yaratıcı güçlerini değil gözlerini kullanan—zira hiç yaratıcı güçleri yoktu—insanlar tarafından birer

²² Worcester Markiz'i tüm bunları bir yüzyıldan daha fazla bir süre önce yapmıştı. (Mark Twain'in notu)

birer keşfedildi ve şimdi, elli ya da yüz gözlemcinin yüz yıllık sabırlı katkıları, okyanus gemisini süren muhteşem makinanın içinde sıkıştırılmış bir şekilde duruyor.

G.A.: Ya bir Shakespeare oyunu?

Y.A.: Süreç aynı. İlk aktör bir vahşiydi. Teatral savaş-danslarında, kafa derisi danslarında, vesairede, gerçek yaşamda gördüğü olayları yeniden üretti. Daha ileri bir medeniyet, daha fazla olay ve daha fazla bölüm üretti, aktör ile hikâyeci bunları aldı. Böylece tiyatro oyunu büyüdü, azar azar, sahne sahne. Tiyatro, hayatın gerçeklerinden oluşur, yaratımlardan değil. Yunan tiyatrosunu geliştirmek yüzyıllar aldı, Yunan tiyatrosu önceki çağlardan ödünç aldı, sonraki çağlara ödünç verdi. İnsan, gözlemler ve birleştirir; hepsi bu. Bir fare de aynısını yapar.

G.A.: Nasıl?

Y.A.: Bir koku yayıldığını gözlemler, peynir sonucuna ulaşır; arar ve bulur. Astronom şunu bunu gözlemler, kendi şu ve busunu kendisinden önceki yüz astronomun gözlemlerine ekler, görünmeyen bir gezegen sonucuna ulaşır; onu arar ve bulur. Fare bir kapana yakalanır, zar zor kurtulur, kapanlardaki peynirlerin değersiz oldukları sonucuna ulaşır ve o kapanla bir daha uğraşmaz. Astronom kendi başarılarından çok gurur duyar, fare kendininkilerden gurur duyar. Ancak her ikisi de makinadır; makina işi yapmışlardır. Hiçbir şey oluşturmuş değildirler, bu yüzden kibirli olma hakları yoktur; tüm itibar bu makinaların Yapımcısına aittir. Hiçbir payeyi, övgüyü, öldüklerinde heykellerinin dikilmesini, anılmayı hak etmezler. Biri karmaşık ve özenle hazırlanmış bir makinadır, diğeri daha basit ve sınırlı bir makinadır. Ama prensipte, işlevde ve işleyiş sürecinde benzerdirler ve hiçbiri otomatik olmaktan başka şekilde çalışmaz. Hiçbiri haklı olarak diğeri üzerinde *kişisel*

üstünlük veya kişisel onur iddiasında bulunamaz.

G.A.: O zaman, kazanılmış kişisel onurda ve yaptığı işe ilişkin şahsi hünerde, astronomun zorunlu olarak fare ile aynı seviyede olduğu sonucu mu çıkıyor?

Y.A.: Kardeşi fare, evet; bana böyle görünüyor. Yaptığı iş yüzünden hiçbiri için herhangi bir şahsi hünerden söz edilememesi, kardeşlerden hiçbirinin diğeri üzerinde (şahsen yaratılmış) üstünlükler iddia etme hakkı olmadığı sonucunu çıkarıyor.

G.A.: Bu delilliklere inanmaya devam etmek konusunda kararlı mısın? Karşılaştırmalı olgular ve örneklerle desteklenen sağlam argümanlar karşısında da bunlara inanmaya devam eder miydin?

Y.A.: Mütevazı, ağır başlı ve samimi bir Hakikat-Arayıcı olmuşumdur.

G.A.: Ee?

Y.A.: Mütevazı, ağır başlı ve samimi Hakikat-Arayıcı her zaman böyle yollarla ikna edilebilir.

G.A.: Bunu söylediğini işittiğim için Tanrı'ya şükrediyorum, çünkü artık biliyorum ki senin ikna edilmen...

Y.A.: Bekle. Yanlış anladın. Hakikat-Arayıcı *olmuşumdur* dedim.

G.A.: Yani?

Y.A.: Artık değilim. Unuttun mu? Sana, yalnızca geçici Hakikat-Arayıcıları bulunduğunu söylemiştim; kalıcı olanı, insan açısından imkânsızdır. Arayıcı, Hakikat olduğuna iyice ikna olduğu şeyi bulunca, artık daha fazla aramaz ve günlerinin geri kalanını onu yamamak ve kalafatlamak ve desteklemek ve onu su geçirmez hâle getirmek ve üzerine çökmesini önlemek için öteberi aramakla geçirir. Yani, Presbiteryen, Presbiteryen kalır; Muhammedî, Muhamme-

di kalır; Spiritüalist, Spiritüalist kalır; Demokrat, Demokrat kalır; Cumhuriyetçi, Cumhuriyetçi kalır; Monarşist, Monarşist kalır. Hakikat peşindeki mütevazı, ciddi, samimi bir Arayıcı, hakikati 'ay, yeşil peynirden yapılmıştır' önermesinde bulmuş olsa, hiçbir şey onu bu düşüncesinden döndüremezdi, çünkü o otomatik bir makinadan başka bir şey değildir ve inşasının yasalarına uymak zorundadır.

G.A.: Ve böylece...

Y.A.: Hakikati bulmuş biri olarak, insanın hareket ettirici tek bir dürtüye —kendi içini ferah tutmak— sahip olduğunun ve onun sadece bir makina olduğunun ve yaptığı herhangi bir şeye ilişkin hiçbir şahsi hünere sahip olmadığını şüphe götürmez olduğunu idrak etmiş biri olarak, daha ötesini aramak, benim için insani olarak mümkün değil. Kalan günlerim paha biçilmez mülkümü yamamak, boyamak, macunlamak ve kalafatlamakla ve ne zaman ricacı bir argüman veya zarar verici bir olgu yanaşsa kafamı başka yana çevirmekle geçecek.

İÇGÜDÜ VE DÜŞÜNCE

VI

İçgüdü ve Düşünce

Genç Adam: Bu iğrenç. Senin az önce ileri sürdüğün şu sarhoş teorilerin —fare ve diğer şeylerle ilgili olanlar— insanı tüm haysiyetinden, büyüklüğünden ve yüceliğinden soyup çıplak bırakıyor.

Yaşlı Adam: Soyunacak bir şeyi yok ki—onların hepsi taklit, çalıntı kıyafetler. İnsan, yalnızca Yaratıcısına ait olan bir itibar üzerinde hak iddia ediyor.

G.A.: Ama insanı fare ile aynı seviyeye koymaya hiç hakkın yok.

Y.A.: Yok—ahlaki olarak. Bu, fareye karşı adil olmazdı. Fare insandan çok daha yukarıdadır.

G.A.: Şaka mı yapıyorsun?

Y.A.: Hayır, yapmıyorum.

G.A.: O zaman ne demek istiyorsun?

Y.A.: Bu Ahlaki Duygu başlığı altına giriyor. Büyük bir soru bu. Buna geçmeden, izin ver önce üzerinde olduğumuzla işimizi bitirelim.

G.A.: Peki. İnsan ve fareyi *bir* seviyeye koyduğunu kabul etmiş gibi görünüyordun. Nedir bu? Zihinsel olarak mı?

Y.A.: Biçim olarak—derece olarak değil.

G.A.: Açıkla.

Y.A.: Bence farenin zihni ile insanın zihni aynı makina-
dır, ama ikisi eşit kapasitede değildir—tıpkı seninki ile Edi-
son'un ki gibi; Afrika'lı pigmeninki ile Homeros'un ki gibi;
Avustralya yerlisininki ile Bismarck'inki gibi.

G.A.: Daha aşağı hayvanlar içgüdü hariç hiçbir zihinsel
niteliğe sahip değilken, insan akıl yürütmeye sahip oldu-
ğuna göre bunu nasıl açıklayacaksınız?

Y.A.: İçgüdü nedir?

G.A.: Kalıtımla gelen alışkanlığın düşünmeksizin ve
mekanik olarak yürütülmesidir sadece.

Y.A.: Alışkanlığın kaynağı nedir?

G.A.: İlk hayvan başlatmış, soyundan gelenler de kalı-
tımla miras almışlardır.

Y.A.: İlk hayvan nasıl olmuş da başlatmıştır?

G.A.: Bilmiyorum, ama bunu *düşünerek yapmamıştır*.

Y.A.: Düşünerek yapmadığını nereden biliyorsun?

G.A.: Şey... En azından öyle yapmadığını farz etme
hakkım var.

Y.A.: Buna hakkın olduğuna inanmıyorum. Düşünce
nedir?

G.A.: Senin ona ne ad verdiğini biliyorum: dışarıdan
alınan izlenimlerin mekanik ve otomatik olarak bir araya
getirilmesi ve bunlardan bir çıkarım yapılması.

Y.A.: Çok iyi. İşte benim şu anlamsız "içgüdü" terimi ile
ilgili fikrim şu: O, sadece *taşlaşmış düşüncedir*; alışkanlık ta-
rafından katılaştırılıp cansız hâle getirilmiştir. Bir zamanlar
canlı ve uyanık olan, fakat şimdi bilinçsiz hâle gelen—yani
deyim yerindeyse, uykusunda yürüyen düşünce.

G.A.: Örnek ver.

Y.A.: Çayırdan otlayan bir inek sürüsünü düşün. Hepsinin kafası aynı yöne dönüktür. Bunu içgüdüsel olarak yaparlar; bununla kazandıkları hiçbir şey yoktur, bunun için hiçbir sebepleri yoktur, bunu niçin yaptıklarını bilmezler. Bu miras alınmış bir alışkanlıktır ki başlangıçta düşünülmüştür—yani dışarıdaki bir olgunun gözlemi ve bu gözlemden çıkarılıp tecrübe ile sabitlenmiş değerli bir sonuçtur. Başlangıçtaki yabani manda, kendi lehine olan rüzgâr aracılığıyla düşmanının kokusunu alıp ondan zamanında kaçabildiğini farketmiştir; bunun üzerine, burnunu rüzgâra doğru tutma zahmetine değdiği sonucuna ulaşmıştır. Bu, insanın 'akıl yürütme' dediği süreçtir. İnsanın düşünce-makinası tıpkı diğer hayvanlarınkı gibi çalışır, ama onlarınkinden daha iyidir ve daha Edisonvaridir. Mandanın yerinde olsa, insan daha öteye gider, daha geniş çaplı akıl yürütürdü: sürünün bir kısmının diğer tarafa bakmasını sağlar ve hem önü, hem de arkayı korurdu.

G.A.: İçgüdü teriminin anlamsız olduğunu mu söyledin?

Y.A.: Bence bu hinoğlu hin bir kelime. Bence kafamızı karıştırıyor; zira bir kural olarak kendisini kökeni düşünce-de çok uzaklara uzanan alışkanlıklara ve güdülere uygularken, ara sıra bu kuralı çiğniyor ve kendisini hemen hemen hiçbir düşünce-kökeni bulunmayan alışkanlıklara uyguluyor.

G.A.: Bir örnek ver.

Y.A.: Peki. Pantolon giyerken, insan her zaman aynı bacağını önce sokar—hiçbir zaman diğerini değil. Bunun hiçbir yararı, hiçbir anlamı yoktur. Tüm insanlar bunu yapar. Yine de hiçbir insanın bunu düşündüğünü ve belli bir amaçla yaptığını sanmıyorum. Ancak, şüphesiz ki aktarılan

ve aktarılmaya devam edilecek bir alışkanlıktır.

G.A.: Alışkanlığın varolduğunu kanıtlayabilir misin?

Y.A.: Şüphelen varsa sen kanıtlayabilirsin. Bir insanı bir giysi mağazasına götürür ve bir düzine pantolon denerken izlersen, görürsün.

G.A.: İnek örneği yeterli değil...

Y.A.: Aptal bir hayvanın zihinsel makinasının tıpkı insanınki gibi olduğunu ve akıl yürütme süreçlerinin aynı olduğunu göstermeye mi? Daha başka bir örnek vereyim. Bay Edison'a gizlenmiş bir cihaz ile birdenbire açtığın bir kutu versen, bunu yapanın bir yay olduğu sonucuna ulaşır ve onu arayıp bulur. Şimdi, bir amcamın tahıl ambarının bulunduğu kapalı alana girip tahıllı namussuzca alan yaşlı bir atı vardı. Cezayı ben çekmiştim, çünkü dikkatsizlik ettiğimi ve kapıyı kapalı tutacak tahta mandalı yerine takmadığımı sanmışlardı. Bu sürüp giden cezalar beni yorgun düşürdü, ayrıca bir yerlerde bir suçlu olduğu sonucuna var-mama sebep oldu, ben de saklandım ve kapıyı izledim. O sırada at geldi ve mandalı dişleriyle çekip içeri girdi. Kimse ona bunu öğretmedi; o gözlemledi—sonra kendi kendine düşündü ve çözümü buldu. Süreci Edison'unkinden farklı değildi; bunu ve şunu bir araya getirdi ve bir sonuca ulaştı—mandala da ulaştı ama bunun için onu epey terlettim.

G.A.: Bunda düşünceye benzeyen bir şeyler var gibi görünüyor. Ama yine de pek detaylı değil. Genişletsene.

Y.A.: Bay Edison'un bir süredir adamın birinin sunduğu misafirperverliğin tadını çıkarmakta olduğunu farz edelim. Bir ara yine geliyor ve evi boş buluyor. Ev sahibinin taşındığı sonucuna ulaşıyor. Bir süre sonra, başka bir kasabada, bu adamın bir eve girdiğini görüyor; bu evin onun yeni evi olduğu sonucuna ulaşıyor ve bilgi almak için adamın peşinden gidiyor. İşte şimdi, bir doğa bilimci

tarafından aktarıldığı şekliyle, bir martının yaşadığı tecrübeye gelelim. Sahne, martılara iyi davranılan bir İskoç balıkçı kasabası. Sözü edilen martı bir kulübeyi ziyaret etti, doyuruldu; sonraki gün yine geldi ve yine doyuruldu; bir sonraki sefer evin içine girdi ve aile ile birlikte yemek yedi; bundan sonra da hemen hemen her gün böyle yapmaya devam etti. Ancak, günün birinde martı birkaç günlüğüne seyahate çıktı, geri geldiğinde ev boştu. Arkadaşları üç mil ötedeki başka bir kasabaya taşınmışlardı. Birkaç ay sonra ailenin reisini orada sokakta gördü, onu eve kadar takip etti, eve özür veya mazeret sunmadan girdi ve yine günlük bir misafir oldu. Martılar zihinsel olarak üst sıralarda yer almaz, ama görüyorsun ya, bu martının hafızası ve akıl yürütme yetisi vardı ve onları Edison gibi uyguladı.

G.A.: Ama yine de bir Edison değildi ve Edison hâline gelecek kadar geliştirilemezdi.

Y.A.: Belki geliştirilemezdi. Ya sen geliştirilebilir miydin?

G.A.: Beni karıştıрма. Devam et.

Y.A.: Eğer Edison'un başı belada olsaydı ve bir yabancı ona yardım etseydi ve ertesi gün aynı güçlüğü yine düşseydi, yabancıнын adresini bilmesi durumunda yapılması gereken bilgece şeyin ne olduğunu çıkarırdı. İşte, bir doğa bilimcisi tarafından aktarıldığı şekliyle, bir kuş ile bir yabancıнын hikâyesi. Bir İngiliz, köpeğinin kafasının çevresinde, yere yakın uçan ve sıkıntı içinde çılgınlık atan bir kuş görmüş. Ne olduğunu anlamak için yaklaşmış. Köpek, ağzında yavru bir kuş tutuyormuş— incitmeden. Bu kibar adam yavru kuşu kurtarmış, bir çalıya koymuş ve köpeği götürmüştü. Ertesi sabah erkenden, anne kuş, verandasında oturmakta olan kibar adama gelmiş ve manevralar yaparak adamı arazinin uzak bir kısmına kadar kendisini takip

etmeye ikna etmiş—onun biraz önünde uçup kendisine yetişmesini bekliyormuş, vesaire; ayrıca, kısa yoldan arazinin üzerinden uçmak yerine kıvrılan patika üzerinden uçmayı sürdürmüştü. Gidilen mesafe yaklaşık dört yüz yarıydı. Suçlu yine aynı köpekmiş; yavru kuşu yine yakalamış ve bir kez daha bırakmak zorunda kalmış. İşte, anne kuş etraflıca akıl yürütmüş: yabancı ona bir kez yardım ettiği için, bunu tekrar yapacağı sonucuna ulaşmış; onu nerede bulacağını biliyormuş ve güven içinde işine koyulmuş. Zihinsel süreçleri Edison'unkiler nasıl olacaksa öyleydi. Şunu ve bunu bir araya koydu —ve düşünce tam olarak da *burdur*— ve onlardan kendi çıkarımlarının mantıksal düzenini inşa etti. Edison'un kendisi de daha iyisini yapamazdı.

G.A.: Aptal hayvanların pek çoğunun düşünebildiğine inanıyor musun?

Y.A.: Evet—fil, maymun, at, köpek, papağan, makav, alaycı kuş ve daha pek çoğu. Eşi çukura düşen ve zemin tutsağın kurtulmasına olanak sağlayacak kadar yükselecek kadar çukura toprak ve çerçöp atan fil, akıl yürütme niteliğine sahipti. Benim anladığım, öğretme ve tatbikat ile öğrenebilen tüm hayvanlar gözlem yapmayı biliyor, şunu ve bunu bir araya getirip bir sonuç çıkarıyor olmalı—düşünme süreci. Sen bir geri zekâlıya silah tutma kurallarını, saldırmayı, geri çekilmeyi ve emir verildiğinde karmaşık saha manevralarını yapmayı öğretebilir miydin?

G.A.: Tamamen geri zekâlıysa öğretemezdim.

Y.A.: Eh, kanaryalar bunların hepsini öğrenebilir; köpekler ve filler her tür harika şeyi öğrenebilir. Kesinlikle fark edebiliyor ve bir şeyleri bir araya getirebiliyor, kendi kendilerine, "Şimdi anladım; benden istendiği gibi şöyle şöyle yaparsam, övülüp doyuruluyorum; farklı şekilde yaparsam cezalandırılıyorum," diyebiliyor olmalı. Pirelere,

bir Kongre Üyesi'nin yapabileceği hemen hemen her şey öğretilir.

G.A.: O zaman aptal hayvanların alçak bir düzlemde düşünebildiğini kabul edersek, yüksek düzlemde düşünebilen var mıdır? İnsana yaklaşacak kadar yukarıda olan var mıdır?

Y.A.: Evet. Bir düşünür ve planlayıcı olarak karınca herhangi bir vahşi insan ırkına eşdeğerdir; birçok sanat dalında kendi kendini eğitmiş bir uzman olarak herhangi bir vahşi insan ırkından üstündür; bir veya iki yüksek zihinsel nitelikte de, vahşi ya da medeni herhangi bir insanın ulaşabileceği seviyeden yüksektedir!

G.A.: Yapma yahu! İnsan ile hayvanı ayıran zihinsel sınırı yıkıyorsun.

Y.A.: Affını rica ediyorum. Varolmayan bir şeyi yıkamazsın.

G.A.: Ciddi olmadığını umuyorum. Böyle bir sınır olmadığını cidden söylemek istiyor olamazsın.

Y.A.: Ciddi ciddi söylüyorum. At, martı, anne kuş ve fil örnekleri bu yaratıkların şeyleri şu ya da bu şekilde, tıpkı Edison'un yapacağı gibi bir araya getirebildiğini ve onun çıkarabilecekleriyle aynı sonuçları çıkardığını gösteriyor. Onların zihinsel makina aksamı ve bu aksamın çalışma şekli tıpkı onunki gibiydi. Onların donanımı, ayrıntıda, Edison'ununkine göre daha aşağı düzeydeydi, tıpkı bir Waterbury saatinin Strasburg saatine göre daha aşağı düzeyde olması gibi. Ama aradaki tek fark budur—hiçbir sınır yoktur.

G.A.: Sinir bozacak kadar doğru görünüyor ve belirgin bir şekilde hakaret dolu. Aptal yaratıkları yükseğe çıkartıyor, şey seviyesine... şey...

Y.A.: Gel şu yalancı tabiri bir kenara bırakalım, onları Açığa Vurulmamış Yaratıklar olarak adlandıralım; bilebildiğimiz kadarıyla, aptal yaratık diye bir şey yok.

G.A.: Hangi temele dayanarak bu iddiada bulunuyorsun?

Y.A.: Oldukça basit bir temele. "Aptal" yaratık, düşünce-makinasına sahip olmayan, anlama yetisine sahip olmayan, konuşmak ve zihnindeki anlatmak için hiçbir iletişim yolu bulunmayan bir hayvanı akla getiriyor. Biz biliyoruz ki tavuğun konuşma yetisi *vardır*. Söylediği her şeyi anlayamayız, ama sözcüklerinden iki üç tanesini kolayca öğreniriz. "Yumurtladım," dediğini, civcivlere "Buraya koşun, canlarım, bir solucan buldum," dediğini ve bir uyarı sesi çıkarttığında ne dediğini anlarız: "Çabuk! Acele edin! Annenizin altında toplanın, bir şahin geliyor!" Kedi gerindiğinde, sevgi ve mutluluk ile mırladığında ve yumuşak bir sesle "Gelin yavru kedcikler, yemek hazır," dediğinde onu anlarız; üzüntü içinde "Nerede olabilirler? Kayboldular. Onları aramama yardım etmeyecek misin?" dediğinde onu anlarız ve adı çıkmış Tom, kulübesinden gece yarısı meydana okuduğunda, "Buraya gel, seni ahlaksız ilişki ürünü, gel de gününü göstereyim!" dediğini anlarız. Bir köpeğin ibarelerinin birazını anlarız ve gözlemlediğimiz veya evcilleştirdiğimiz herhangi bir kuşun veya hayvanın dikkat çektiği ve işaret ettiği şeylerin birazını anlamayı öğreniriz. Tavuğun anladığımız birkaç konuşmasındaki açıklık ve kesinlik, kendi türü ile bizim anlayamadığımız yüz şeyin iletişimini kurabildiğinin —yani tek kelimeyle, konuşabildiğinin— delilidir. Dahası, bu delil, büyük Açığa Vurulmamışlar ordusundaki diğerlerinin durumu için de geçerlidir. Bu tıpkı insanın kör algılarına karşı aptallığı sebebiyle bir hayvana aptal derkenki kibri ve münasebetsizliği gibidir. Şimdi, karıncaya gelirsek...

G.A.: Evet, karıncaya dönelim, insan ve Açığa Vurulmamış arasındaki son zihinsel bariyer kalıntısını da süpüren o yaratığa—sen böyle düşünüyor gibisin.

Y.A.: Kesinlikle, yaptığı şey budur. Tüm tarihi boyunca Avustralya Aborjinleri hiçbir zaman kendisi için bir ev yapmayı düşünüp inşa etmemiştir. Karınca hayret verici bir mimardır. Miniminnacık bir yaratıktır, ama sekiz fit yüksekliğinde güçlü ve dayanıklı bir ev inşa eder—oransal olarak insanın boyutuyla kıyaslanırsa dünyadaki en büyük katedral veya Aksaray kadar büyük bir ev. Hiçbir vahşi ırk, deha veya kültürde karıncaya yaklaşabilecek mimarlar çıkartmamıştır. Hiçbir medeni ırk, istenilen kullanım için karıncadan daha iyi bir ev planlayacak mimarlar çıkartmamıştır. Karıncanın evi bir taht odası içerir; gençleri için bakım evleri, tahıl ambarları, askerler ve işçiler için daireler, vs; bunlar ve bunları birbirine bağlayan çeşitli salonlar ve koridorlar, kulllanışlılık ve uyumluluk konusunda eğitilmiş ve tecrübeli bir göz tarafından düzenlenmiş ve dağıtılmıştır.

G.A.: Bu sadece içgüdü de olabilir.

Y.A.: Eğer vahşi buna sahip olsaydı, bu onu yükseltirdi. Hadi gel karar vermeden önce daha ileri bakalım. Karıncaların askerleri vardır—taburları, alayları, orduları ve onlara savaşta önderlik eden atanmış yüzbaşı ve generalleri.

G.A.: Bu da içgüdü olabilir.

Y.A.: Daha da ileri bakacağız. Karıncaların iyi planlanmış, incelikli ve iyi yürüyen bir hükümet sistemi vardır.

G.A.: Yine içgüdü.

Y.A.: Yığınla köleye sahiptir, zorlu ve angarya iş vermek bakımından katı ve adaletsizdir.

G.A.: İçgüdü.

Y.A.: İnekleri vardır ve onları sağlar.

G.A.: Tabii ki içgüdü.

Y.A.: Teksas'ta on iki fit karelik çiftlikler kurar, sürer, eker, yetiştirir, ürünü toplar ve depolar.

G.A.: Hep aynı, içgüdü.

Y.A.: Karınca, dost ile yabancı arasında ayırım yapar. Sir John Lubbock²³ iki farklı yuvadan karınca aldı, onları viski ile sarhoş etti ve bilinçsiz bir hâldelerken yuvaların birinin yakınına, bir miktar suyun yanına bıraktı. Yuvadan gelen karıncalar, bu yüz karası yaratıkları incelediler ve tartıştılar, sonrasında arkadaşlarını eve taşıyıp yabancıları suya attılar. Sir John, deneyi birkaç kez tekrarladı. Ayık karıncalar ilk sefer yaptıklarını bir süreliğine tekrarladılar—arkadaşlarını eve taşıyıp yabancıları suya attılar. Ama sonunda, ıslah etmeye yönelik çalışmalarının boşa gittiğini görünce sabırları tükendi ve hem arkadaşlarını hem yabancıları suya attılar. Hadi bakalım—bu içgüdü mü, yoksa daha önce tecrübe etmedikleri yeni —kesinlikle yeni— bir şey hakkında yapılan düşünce dolu ve zekice tartışma mı? Karara varılmış, cezası tebliğ edilmiş, yargısı uygulanmış. Bu içgüdü mü? —çağlar boyu alışkanlıkla taşlaşmış düşünce mi —yoksa yeni olaydan, yeni durumlardan ilham alınmış, tamamen yeni bir düşünce mi?

G.A.: Kabul etmeliyim. Bu, bir alışkanlığın sonucu değildi; senin tabirinle düşünüp taşınmanın, düşünmenin, şunu ve bunu bir araya koymanın tüm görünümüne sahip. Ben bunun düşünce olduğuna inanıyorum.

Y.A.: Sana düşüncenin başka bir örneğini vereceğim.

²³ Sir John Lubbock (1834-1913): İngiliz asıllı bilim adamı. Arkeoloji, etnografya, biyoloji alanlarında çalışmalar yapmış, karınca ve arı gibi zar kanatlı böcekler üzerine inceleme yazıları yazmıştır. (ç.n.)

Franklin'in²⁴ odasındaki bir masada bir kâse şekeri varmış. Karıncalar ona ulaşmışlar. Pek çok önleyici tedbir denemiş ama karıncalar bu tedbirlere üstün çıkmışlar. Sonunda erişimi kesen bir tedbir akıl etmiş—büyük ihtimalle masanın ayaklarını su dolu tencerelere sokmuş ya da kâsenin etrafına katrandan bir halka çizmiş, hatırlamıyorum. Her halükârda, ne yapacaklarını görmek için izlemiş. Pek çok farklı plan denemişler—planların her biri başarısız olmuş. Karıncalar fena hâlde şaşırmışlar. Sonunda bir toplantı düzenlemişler, problemi tartışmışlar, bir sonuca varmışlar—ve bu sefer, büyük filozofu yenmişler. Arka arkaya dizilip zemini geçmişler, duvara tırmanmışlar, tavan boyunca yürüyüp tam kâsenin üzerindeki bir noktadan teker teker aşağıya atlamışlar! Bu içgüdü müydü?—Hani çağlar boyu miras alınan alışkanlık ile taşlaşmış düşünce?

G.A.: Böyle olduğuna inanmıyorum. Yeni bir acil durum karşısında akıl yürütülen yeni bir tasarı olduğuna inanıyorum.

Y.A.: Çok iyi. İki örnekteki akıl yürütme gücünü kabul ettin. Şimdi karıncanın herhangi bir insandan çok daha üstün olduğu durumdaki zihinsel bir detaya geliyorum. Sir John Lubbock bir karıncanın, kendi türünden olan yabancı bir karıncayı —bu yabancı boya ile kamufler olduğunda bile— çabucak tanıdığını pek çok deneyle kanıtladı. Ayrıca, her karıncanın, kovanındaki 500.000 ferдин her birini tanıdığını da kanıtladı. Bunun dışında, bir senelik yokluğu sonrasında geri dönen ve 500.000 karıncadan biri olan kayıp karıncayı anında tanıyıp sevgi dolu bir karşılama ile tanıdığını gösterdiğini de kanıtladı. Bu tanımlar nasıl ger-

²⁴ A.B.D.'nin kurucu babalarından birisi olmanın yanında bir yazar, teorisyen, felsefeci, bilim adamı, diplomat olmak gibi pek çok yöne sahip devlet adamı Benjamin Franklin (1706-1790) kastediliyor. (ç.n.)

çekleŖiyor? Tabii ki renk ile değil, zira boyanmış karıncalar da tanınmıştı. Koku ile de değil, zira kloroforma batırılan karıncalar tanınmıştı. Konuşma ile değil ve anten işaretleri ya da irtibatları ile de değil, çünkü sarhoş ve hareketsiz karıncalar tanınmıştı ve arkadaş olan yabancı olandan ayırt edilmişti. Karıncaların hepsi aynı türdendi, bu sebeple arkadaş karıncalar, taşıdıkları biçim ve özelliklerden tanınmalıydı—500.000 fertten oluşan bir kovanın parçası olan arkadaşlar! Herhangi bir insanın biçim ve özellikleri tanıma bakımından buna yaklaşan bir hafızası var mı?

G.A.: Kesinlikle hayır.

Y.A.: Franklin'in karıncaları ve Lubbock'un karıncaları yeni ve daha önce denenmemiş acil durumlarda şunu bunu bir araya getirmek ve kombinasyonlardan akıllıca sonuçlar çıkarmak konusunda gayet iyi beceriler—tam olarak bir insanın zihinsel süreçlerini—gösteriyorlar. İnsan, hafızası yardımıyla, gözlemlerini ve akıl yürütmelerini saklar, onlar üzerinde düşünüp taşınır, onlara ilaveler yapar, tekrar birleştirir ve böylece, aşama aşama, daha ileri sonuçlara doğru ilerler—aydanlıktan açık deniz gemisinin karmaşık makinasına, şahsi emekten kle emeğine, çadırdan saraya, zorlu avcılıktan tarıma ve depolanmış gıdaya; gbe hayattan sabit hükümete ve merkezî otoriteye, tutarsız kalabalıklardan birleşik ordulara. Karınca, gözlemleme, akıl yürütme ve harika bir hafızanın tamamladığı bir saklama özelliğine sahiptir; o, insanın gelişimini ve insan medeniyetinin elzem özelliklerini kopyalamıştır, ama sen bunların hepsine içgüdü diyorsun!

G.A.: Belki ben de akıl yürütme yetisinden yoksundum.

Y.A.: Eh, bunu kimseye söyleme ve bir daha da yoksun olma.

G.A.: İyi yol katettik. Sonuç olarak —anladığım kadarıyla— İnsanı, Açığa Vurulmamış Yaratıklardan ayıran kesinlikle hiçbir zihinsel sınır bulunmadığını kabul etmem mi gerekiyor?

Y.A.: Kabul etmen gereken bu. Böyle bir sınır yok—bundan kaçınmanın bir yolu yok. İnsan, diğerlerininkinden daha iyi çalışan ve daha yetenekli bir makinaya sahiptir, ama insanınki ile onlarınki aynı makinadır ve aynı şekilde çalışır. Ne o ne de diğerleri makinaya emir veremez—kati bir şekilde otomatiktir, kontrolden bağımsızdır, istediği zaman çalışır ve istemezse zorlanamaz.

G.A.: O hâlde insan ile tüm diğer hayvanlar zihinsel aksam bakımından benzerdirler ve aralarında nicelikçe çok büyük bir fark yoktur; olsa olsa nitelikçe farklıdırlar, türce değil.

Y.A.: Durum aşağı yukarı böyle—zihinsel yetenek. Her iki tarafta da sözünü ettiğimiz sınırlamalar bulunur. Onların dilinin büyük bir kısmını anlamayı öğrenemeyiz, ama köpek, fil, vs. bizimkinin oldukça büyük bir kısmını anlamayı öğrenir. Bu bakımdan bizden üstündürler. Diğer yandan onlar ne okuma, yazma, vb. şeyleri öğrenebilirler ne de bize ait diğer iyi ve yüksek şeyleri ve burada onlar üzerinde büyük bir üstünlüğe sahibiz.

G.A.: Pekâlâ, ellerinde ne varsa sahip olmalarına izin verelim ve bunu hoş karşılayalım; hâlâ bir duvar var, hem de azametli bir duvar. Onlar Ahlak Duygusuna sahip değildir; biz ise sahibiz ve bu bizi onlardan ölçülemez derecede yukarıya taşıyor.

Y.A.: Böyle düşünmene sebep olan ne?

G.A.: Bak şimdi—burada duraklayalım. Diğer rezilliklere ve deliliklere katlandım ve bu kadarı yeter; insanın ve diğer hayvanların ahlak açısından aynı seviyeye konulmasına müsaade etmeyeceğim.

Y.A.: İnsanı o kadar yukarıya taşımayacaktım.

G.A.: Bu kadarı da fazla! Bence böyle şeyler hakkında şaka yapmak doğru değil.

Y.A.: Şaka yapmıyorum, sadece açık ve basit bir gerçeği yansıtıyorum—ve bunu merhametsizce yapmıyorum. İnsanın doğruyu yanlıştan ayırıyor oluşu, onun diğer yaratıklardan *zihinsel* olarak üstün olduğunu kanıtlar; ama yanlış *yapabiliyor* oluşu, onun yanlış *yapamayan* herhangi bir yaratıktan *ahlaki* açıdan daha aşağı olduğunu kanıtlar. Bu konumun saldırılabilir olmadığı inancındayım.

ÖZGÜR İRADE

G.A.: Özgür İrade hakkındaki fikrin nedir?

Y.A.: Böyle bir şey yoktur. Yaşlı kadına son parasını verip, fırtınada eve güçlkle yürüyen adam özgür iradeye sahip miydi?

G.A.: Yaşlı kadına yardım etme ile onu acı çekmeye terk etme arasında seçim yapma şansına sahipti. Öyle değil mi?

Y.A.: Evet, bir seçim şansı vardı; bir tarafta beden rahat olmak vardı, diğer tarafta ruhen. Beden tabii ki güçlü bir itirazda bulundu—bedenin böyle yapacağı oldukça kesindi; ruh bir karşı itirazda bulundu. İki itiraz arasında bir seçim yapılması gerekiyordu ve yapıldı. Bu seçimi belirleyen kimdi ya da neydi?

G.A.: Sen hariç herkes, seçimi belirleyen o adam olduğunu ve bunu yaparak Özgür İradeyi kullandığını söyledi.

Y.A.: Biz sürekli olarak her insana Özgür İrade bahşedildiğine ve iyi davranış ile daha az iyi davranış arasında bir seçim sunulduğunda bunun kullanılabileceğine ve kullanılması gerektiğine inandırırız. Ancak açıkça gördük ki,

o durumda, aslında adam hiç de Özgür İradeye sahip değildi: mizacı, eğitimi, onu şekillendiren ve ne ise o yapan günlük etkenler, onu yaşlı kadının hayatını kurtarmaya ve böylece *kendisini* de kurtarmaya zorladı—kendisini ruhsal acıdan, dayanılmaz perişanlıktan kurtarmaya. Bu seçimi o yapmadı; kontrol edemediği güçler tarafından onun *için* yapıldı. Bence Özgür İrade her zaman *kelimelerde* var olmuştur, ama orada kalır— *olguya* erişemez. O kelimeleri—Özgür İrade— değil de diğerlerini kullanırdım.

G.A.: Hangi diğerleri?

Y.A.: Özgür Seçim.

G.A.: Farkı nedir?

Y.A.: Bir tanesi, istediğin gibi *eylemde bulunman* için, engel tanımayan gücü ima eder; diğeri salt bir *zihinsel sürecin* ötesinde hiçbir şey ima etmez: yani, iki şeyden hangisinin doğruya ve adile daha yakın olduğunu belirleyebilmek için gerekli eleştirel beceriyi ima eder.

G.A.: Lütfen farkı netleştir.

Y.A.: Zihin, doğru ve adil olanı özgürce *seçebilir, ayırt edebilir, işaret edebilir*— işlevleri burada kalır. Bu meselede daha ileri gidemez. 'Doğru olan eylemde bulunulacak ve yanlış olan bir kenara bırakılacak' deme otoritesine sahip değildir. Bu otorite başka bir eldedir.

G.A.: İnsanınkinde mi?

Y.A.: Onu temsil eden makinada. Onun doğuştan gelen eğiliminde ve eğitim ve çevre yoluyla etrafında inşa edilen karakterinde.

G.A.: İkisi arasında doğru olana göre mi eylemde bulunur?

Y.A.: Canı nasıl isterse öyle yapacaktır. George Was-

hington'un²⁵ makinası doğru olan eylemde bulunurdu; Pizarro'nun²⁶ zihni hangisinin yanlış hangisinin doğru olduğunu bilir, ama Pizarro'nun içindeki Efendi yanlış eylemde bulunurdu.

G.A.: O hâlde, anladığıma göre kötü bir adamın zihinsel aksamı sakince ve tarafsızca doğru ve adil olanı işaret edecektir...

Y.A.: Evet, onun *ahlaki* aksamı ise, yapısı uyarınca, özgürce şu veya bu eylemde bulunur ve *zihn*in bu konuya ilişkin duygularına bir hayli kayıtsız kalır—yani, *kalırdı*, eğer zihnin herhangi bir duygusu olsaydı; ki yoktur. Zihin sadece bir termometredir: sıcaklığı ve soğukluğu gösterir, ikisi hakkında da daha fazlasını umursamaz.

G.A.: O zaman, bir insanın iki şeyden hangisinin doğru olduğunu *bilmesi* durumunda, onu yapmaya kesinlikle *mecbur* olduğunu iddia etmemeli miyiz?

Y.A.: Mizacı ve eğitimi, onun ne yapması gerektiğine karar verecek ve o da bunu yapacaktır; yapmadan duramaz, konu üzerinde hiçbir otoriteye sahip değildir. David için, gidip Goliath'ı öldürmek²⁷ doğru değil miydi?

G.A.: Evet.

²⁵ George Washington (1732-1799): A.B.D.'nin ilk başkanı; Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda Kıta Ordusu'nun başkomutanı. A.B.D.'nin kurucu babalarından biri olarak kabul edilir.

²⁶ Francisco Pizarro (1476-1541): Peru'daki İnka topraklarını fetheden İspanyol asıllı komutan.

²⁷ Eski Ahit'te ve Tanah'ta geçtiği hâliyle, sonradan İsrail kralı olacak David'in kendinden çok daha iri cüsseli ve tepeden tırnağa zırhlanmış ve silahlanmış Filistinli savaşçı Goliath'ı zırhsız ve sadece bir sapanla silahlanmış hâlde yendiği anlatılan mesel. Büyük sorunlar karşısında korkmamanın, cesaret göstermenin erdemi ile ilgili olarak örnek verilir.

Y.A.: O zaman herhangi başka birisinin de aynısını yapması eşit derecede *doğru* olmayacak mıydı?

G.A.: Kesinlikle.

Y.A.: O hâlde, buna kalkışmak doğuştan bir korkak için de *doğru* olur muydu?

G.A.: Olurdu—evet.

Y.A.: Hiçbir doğuştan korkağın buna asla kalkışmayacağına biliyorsun, değil mi?

G.A.: Evet.

Y.A.: Doğuştan bir korkağın yapısının ve mizacının onun böyle bir şeye bir kez olsun teşebbüs etmesinin önünde mutlak ve aşılamaz bir engel olacağını biliyorsun, değil mi?

G.A.: Evet, biliyorum.

Y.A.: Doğuştan korkak, bunu denemenin *doğru* olacağını açıkça idrak ediyor mu?

G.A.: Evet.

Y.A.: Zihni bunu denemenin *doğru* olacağını belirlemede Özgür Seçim'e sahip mi?

G.A.: Evet.

Y.A.: O hâlde eğer doğasındaki korkaklık sebebiyle basitçe buna teşebbüs *edemiyorsa*, onun Özgür İradesi ne oluyor? Özgür iradesi nerede? Açık gerçekler aksini gösterirken, neden Özgür İrade'ye sahip olduğunu iddia edelim? Hem o hem David doğru olanı aynı şekilde *görüyor* diye, ikisinin de aynı *eylemde bulunmak* zorunda olduğunu niçin düşünelim? Aynı yasaları keçiye ve aslana niçin dayatalım?

G.A.: Yani aslında Özgür İrade diye bir şey yok mu?

Y.A.: Ben böyle düşünüyorum. İrade vardır. Ama *doğru ile yanlışla ilişkin zihinsel algılar* ile bir ilgisi yoktur ve on-

ların emrinde değildir. David'in mizacı ve eğitimi İrade'ye sahipti ve bu zorlayıcı bir kuvvetti; David onun kararlarına uymak zorundaydı, seçim şansı yoktu. Korkağın mizacı ve eğitimi İrade'ye sahiptir ve *irade* zorlayıcıdır; korkağa tehlikeden kaçmasını emreder ve korkak da itaat eder, seçim şansı yoktur. Ama ne Davidler ne de korkaklar, *zihinsel* hükümlerinin karar vereceği iyi veya kötüyü gerçekleştirme iradesine—Özgür İradeye sahip değildir.

İKİ DEĞİL, TEK BİR DEĞER

G.A.: Canımı sıkan bir şey var: *Maddi* açgözlülük ile *ruhsal* açgözlülük arasındaki çizgiyi nerede çektiğini anlamadım.

Y.A.: Herhangi bir çizgi çekmiyorum.

G.A.: Ne demek istiyorsun?

Y.A.: *Maddi* açgözlülük diye bir şey yoktur. Tüm açgözlülükler *ruhsal*dır.

G.A.: *Tüm* istekler, arzular, hırslar *ruhsal*dır, hiçbir zaman *maddi* değildir, öyle mi?

Y.A.: Evet. İçindeki Efendi *her* durumda kendi *ruhunun* memnun edilmesini ister— yalnızca bunu. Başka hiçbir gereksinimi yoktur, başka hiçbir konuya ilgi duymaz.

G.A.: Ah, hadi ama! Birisinin parasına haset ettiği zaman—bu çok bariz bir şekilde *maddi* ve tiksindirici değil mi?

Y.A.: Hayır. Para sadece bir simgedir—görünür ve somut bir biçimde *ruhsal arzu*'yu temsil eder. İstedığın herhangi sözüm ona *maddi* şey sadece bir semboldür: O şeyi *kendisi* için değil, o an için ruhunu memnun edeceği için istersin.

G.A.: Detaylandır lütfen.

Y.A.: Pekâlâ. Özlemi çekilen şey belki de yeni bir şapkadır. Onu alırsın ve kibrin okşanır, ruhun memnun olur. Diyelim ki arkadaşların şapkayı aşağıladı, onunla dalga geçti; şapka anında değerini kaybeder, ondan utanırsın, onu göz önünden uzaklaştırırsın, bir daha onu görmek istemezsin.

G.A.: Sanırım anlıyorum. Devam et.

Y.A.: O aynı şapka, değil mi? Hiçbir değişikliğe uğramadı. Ama senin istediğin şapka değildi, onun temsil ettiği şeydi yalnızca—*ruhunu* hoş tutacak ve memnun edecek bir şey. Bunu başaramadığı zaman, tüm değeri kayboldu. Hiçbir *maddi* değer yoktur, sadece ruhsal olanlar vardır. *Aktüel, gerçek* bir maddi değer için boşuna aranıp durursun—çünkü böyle bir şey yoktur. Bir an için bile sahip olduğu tek değer, arkasındaki ruhsal değerdir: ruhsal değeri ortadan kaldır, anında değersizleşir, tıpkı şapka gibi.

G.A.: Bunu paraya kadar genişletebilir misin?

Y.A.: Evet. Para sadece bir simgedir, hiçbir *maddi* değeri yoktur; sen onu sırf kendisi için arzuladığını sanırsın, ama aslında böyle değildir. Onu, getireceği ruhsal memnuniyet için arzularsın, eğer bunu başaramazsa, değerinin gittiğini keşfedersin. Bir servet biriktirene kadar köle gibi çalışan, huzursuz, tatminsiz bir adama dair bir şöyle bir hikâye var. Serveti biriktirdiğinde çok mutlu olmuş, sevinçten havalara uçmuş. Derken bir hafta içinde bir veba salgını tüm yakınlarını alıp götürmüştü ve onu kimsesiz bırakmış. Parasının değeri gitmiş. Duyduğu sevincin paranın kendisinden değil, ailesinin paranın bol bol sağladığı haz ve zevk ile neşelenmesinin ona verdiği ruhsal memnuniyetten geldiğini fark etmiş. Paranın hiçbir *maddi* değeri yoktur; eğer ruhsal değerini alırsan geriye süprüntüden başka bir şey kalmaz. Küçük ya da büyük, heybetli ya da

önemsiz tüm şeyler için böyledir bu —hiçbir istisna yoktur. Taçlar, asalar, bozuk paralar, sahte mücevherler, köyde adının kötüye çıkması, dünya çapında şöhret—bunların hepsi aynıdır, hiçbir *maddi* değere sahip değildirler: *ruhu* memnun ederken değerlidirler, bunu başaramadıklarında değersizdirler.

ZOR BİR SORU

G.A.: Anlaşılması zor terminolojinle sürekli kafamı karıştırıyor ve allak bullak ediyorsun. Bazen bir insanı, her biri kendi otorite, yargı ve sorumluluklarına sahip olan iki veya üç farklı kişiliğe bölüyorsun; bu durumdayken insanı kavrayamıyorum. Şimdi *ben* bir insandan bahsettiğimde, o *tek bir şey içinde bir bütündür* ve zaptedilmesi ve üzerine kafa yorulması kolaydır.

Y.A.: Bu hoş ve uygun, tabi eğer doğruysa. "Benim bedenim" derken, bu "benim" kimdir?

G.A.: "Ben".

Y.A.: O zaman beden bir mülktür ve "Ben", onun sahibidir. Kimdir bu "Ben"?

G.A.: "Ben", şeyin bütünüdür, ortak bir mülktür; vücudun bütününe yerleşmiş olan bölünmemiş bir mülkiyettir.

Y.A.: Eğer bu "Ben" bir gökkuşağına hayran olursa, hayran olan şey saçlar, eller, topuklar ve hepsi dâhil olmak üzere "Ben" in bütünü müdür?

G.A.: Kesinlikle hayır. Hayran olan *zihnimdir*.

Y.A.: O zaman "Ben" i *sen* bölüyorsun. Herkes yapar bunu; herkes yapmak zorundadır. O hâlde, "Ben" kesin olarak nedir?

G.A.: Bence sadece şu iki parçadan oluşuyor olsa gerek—beden ve zihin.

Y.A.: Öyle mi düşünüyorsun? Eğer “Ben dünyanın yuvarlak olduğuna inanıyorum,” dersen, bunu diyen “Ben” kimdir?

G.A.: Zihindir.

Y.A.: “Babamın ölümü için yas tutuyorum,” dediğın zaman “Ben” kimdir?

G.A.: Zihindir.

Y.A.: Zihin, dünyanın yuvarlak olduğuna ilişkin delilleri inceler ve kabul ederken düşünsel bir işlevde mi bulunuyor?

G.A.: Evet.

Y.A.: Babanın kaybı için yas tutarken düşünsel bir işlevde mi bulunuyor?

G.A.: Hayır. Bu bir beyin faaliyeti, beyin-işi değıl, bir *his* meselesidir.

Y.A.: O zaman kaynağı *zihninde* değıl, *ahlaki* bölgede midir?

G.A.: Bunu kabul etmeliyim.

Y.A.: Zihnin *fiziksel* donanımının bir parçası mıdır?

G.A.: Hayır. Ondan bağımsızdır; zihin ruhsaldır.

Y.A.: Ruhsal olduğı için, fiziksel tesirler ile etkilenebilir mi?

G.A.: Hayır.

Y.A.: Beden sarhoşken zihin ayık mı kalır?

G.A.: Eee... Hayır.

Y.A.: Fiziksel bir etki *bulunur*, o hâlde?

G.A.: Öyle gözüküyor.

Y.A.: Çatlamış bir kafatası çılgın bir zihin ile sonuçlanır. Madem zihin ruhsal ve fiziksel etkilerden *bağımsız*, niçin böyle olsun ki?

G.A.: Eee... Bilmiyorum.

Y.A.: Ayağına bir acı saplandığında, bunu nasıl bilirsin?

G.A.: Hissederim.

Y.A.: Ama bir sinir acıyı beynine bildirene kadar bunu hissetmezsin. Fakat yine de beyin, zihnin ikametgâhıdır öyle değil mi?

G.A.: Öyle düşünüyorum.

Y.A.: Ama yamacında olup biteni *fiziksel* habercinin yardımı olmadan öğrenmek için yeterince ruhsal değildir, öyle mi? "Ben" in kim ya da ne olduğu sorusunun, hiç de basit bir soru olmadığını algılıyorsun. Sen, "Ben gökkuşağına hayranım," ve "Dünyanın yuvarlak olduğuna inanıyorum," diyorsun ve bu iki durumda, konuşanın "Ben" in tamamı değil, yalnızca *zihinsel* kısım olduğunu anlıyoruz. "Ben yas tutuyorum," diyorsun ve yine "Ben" in tamamı değil, sadece *ahlaki* kısmı konuşuyor. Sen, zihnin tamamen ruhsal olduğunu söylüyorsun; sonra "Acı içindeyim," diyorsun ve bu sefer "Ben" in zihinsel ve ruhsalın birleşimi olduğunu anlıyorsun. Hepimiz bu "Ben" i, bu belirsiz biçimde kullanıyoruz, buna çare yok. Şeyin Bütünü ismini verdiği şey üzerinde bir Efendi ve Kral hayal ediyoruz ve ona "Ben" diyoruz. Ama onu tanımlamaya çalıştığımızda, tanımlamayı yapamadığımızı anlıyoruz. Akıl ile duygular, birbirlerinden oldukça *bağımsız* eylemlerde bulunabilirler; bunun farkındayız. Ayrıca, etrafta her ikisinin de efendisi olan ve *mutlak ve tartışılmaz* bir "ben" olarak hizmet edebilcek ve bu zamiri kullandığımız zaman ne demek istediğimizi, ne veya kim hakkında konuştuğumuzu bilmemizi sağlayacak bir Hükümdar arıyoruz. Ama bundan vazgeçip onu bulamadığı-

mızı itiraf etmemiz gerekir. Bana göre, İnsan pek çok mekanizmadan meydana gelmiş bir makinadır; bu makinanın ahlaki ve zihinsel mekanizmaları, doğuştan gelen mizaç ve pek çok çeşitli dış etki ve eğitimlerin bir araya gelmesiyle inşa edilmiş olan bir iç Efendinin güdülerini ile uygunluk içinde otomatik olarak eylemde bulunurlar. Bir makina ki, tek işlevi Efendinin ruhsal memnuniyetini güvence altına almaktır—efendinin arzuları ister iyi, ister kötü olsun; bir makina ki, İradesi mutlak ve itaat edilmesi gerekir ve her zaman itaat edilir.

G.A.: Belki “Ben” Nefstir?

Y.A.: Belki öyledir. Nefs nedir?

G.A.: Bilmiyorum.

Y.A.: Başka hiç kimse de bilmiyor zaten.

EFENDİ TUTKU

G.A.: Efendi nedir?—Veya halk ağzıyla, Bilinç nedir? Açıklasana.

Y.A.: Bu, bir insanın içinde barınan, insanı kendi arzularını karşılamaya zorlayan o gizemli otokrattır. Efendi Tutku olarak olarak adlandırılabilir—Kendini-Onaylamaya yönelik açlık.

G.A.: Nerede oturur?

Y.A.: İnsanın ahlaki yapısında.

G.A.: Emirleri, insanın iyiliği için midir?

Y.A.: İnsanın iyiliğine karşı kayıtsızdır: kendi arzularını doyurmak haricinde hiçbir şeyle ilgilenmez. İnsanın iyiliğine yönelik şeyleri tercih etmesi için *eğitilebilir*, ama onları yalnızca *kendisini* diğer şeylere kıyasla daha memnun edeceği için tercih edecektir.

G.A.: O zaman yüksek ideallere yönelik eğitildiğinde bile insanın iyiliğinin değil, kendi memnuniyetinin arayışındadır.

Y.A.: Doğru. İster eğitilmiş olsun ister eğitilmemiş, insanın iyiliğini umursamaz ve onunla ilgilenmez.

G.A.: İnsanın ahlaki yapısında oturan *ahlak dışı* bir kuvvetmiş gibi görünüyor.

Y.A.: İnsanın ahlaki yapısında oturan *renksiz* bir kuvvettir o. Hadi gel ona bir içgüdü diyelim—iyi ahlak ile kötü olan arasında ayırım yapmayan ve yapamayan, kendi memnuniyeti güvence altında olduğu sürece —ve *her zaman* bunu güvence altına alacaktır— bunun insan için nasıl sonuçlar doğuracağını umursamayan kör, akıl yürütemeyen bir içgüdü.

G.A.: Para arayışındadır ve muhtemelen bunun insan için bir çıkar sağladığını düşünmez mi?

Y.A.: Her zaman para arayışında değildir, her zaman güç arayışında ya da mevki veya herhangi başka bir *mad-di* çıkar peşinde değildir. *Her* durumda, hangi *yolla* olursa olsun, *ruhsal* bir memnuniyet peşindedir. Arzuları insanın mizacı ile belirlenir—ve o, mizaç üzerinde efendidir. Mizaç, Bilinç, Duyarlılık, Ruhsal İştah aslında aynı şeydir. Sen hiç parayı umursamayan bir insan işittin mi?

G.A.: Evet. Çatı katındaki odasını ve kitaplarını, yüksek maaş veren bir iş yerinde başlamak için terketmeyecen bir âlim.

Y.A.: Efendisini —yani mizacını, Ruhsal İştahını— tatmin etmesi gerekiyordu ve kitapları paraya yeğledi. Başka örnek durumlar var mı?

G.A.: Evet, münzevi.

Y.A.: Bu iyi bir örnek. Münzevi yalnızlığa, açlığa, soğuga ve çeşitli tehlikelere —bu şeyleri ve duayı ve derin düşüncüyü paraya veya herhangi bir gösterişe veya paranın alabileceği lüxslere yeğleyen otokratını memnun etmek için— göğüs gerer. Başkaları da var mı?

G.A.: Evet. Sanatçı, şair, bilim adamı.

Y.A.: Onların otokratları, ister iyi ister düşük ücretli olsun, bu mesleklerinin derin hazlarını piyasadaki diğer işlere ne pahasına olursa olsun yeğ tutarlar. Efendi tutkunun —ruhun memnun edilmesinin— sözde maddi kazanç, maddi refah ve nakite ve tüm bunların yanında pek çok şeye ilgi duyduğunu *fark ediyorsun* değil mi?

G.A.: Sanırım bunu kabul etmeliyim.

Y.A.: Bence de etmelisin. Devlet memuriyetinin yüklerini, sıkıntılarını ve seçkinliğini reddedecek mizaçlar, belki de tüm bunlara açlık duyan mizaçlar kadar fazladır. Bir Mizaç grubu ruhun memnuniyetini, yalnızca bunu arar ve bu durum diğer mizaç grubu için de tamamen aynıdır. Hiçbiri, ruhun memnuniyeti *dışında* bir şey aramaz. Eğer mizaç gruplarından birisi aşağılıksa, her ikisi de aşağılıktır ve eşit derecede aşağılıktırlar, zira göz önünde olan gaye, her iki durumda da tam olarak aynıdır. Ve her iki durumda Mizaç, seçime karar verir—ve Mizaç doğuştandır, sonradan yapılmış değildir.

SONUÇ

Y.A.: Tatile mi çıkmıştın?

G.A.: Evet, bir haftalık bir dağ yürüyüşü. Konuşmaya hazır mısın?

Y.A.: Oldukça hazırım. Neyle başlayalım?

G.A.: Eee, yatıp dinlenirken, iki gün ve gece boyunca, tüm bu konuşmaları etraflica düşündüm ve dikkatlice yeniden inceledim. Şu sonuca vardım: yani... yani... İnsan hakkındaki düşüncelerini günün birinde yayınlamaya niyetin var mı?

Y.A.: Şu son yirmi yıl içinde ara sıra, içimdeki Efendi düşüncelerimi kâğıda döküp baskıya vermem için bana emir vermeye niyet eder gibi oldu. Emrin niçin verilmediğini söylemem gerekir mi, yoksa bu kadar basit bir şeyi benim yardımım olmadan sen açıklayabilir misin?

G.A.: Senin öğretine göre, bu basitliğin ta kendisi: Dış etkiler, iç Efendi'ni emri vermesi için tahrik etti; daha güçlü dış etkiler ise onu caydırdı. Dış etkiler olmadan, bu güdülerin hiçbirisi asla doğamazdı, çünkü bir insanın beyni kendi içinde bir fikir oluşturma yetisine sahip değildir.

Y.A.: Doğru. Devam et.

G.A.: Yayınlama veya geri çekme hala senin Efendinin ellerinde. Eğer bir gün bir dış etki Efendini düşüncelerini yayınlama kararına ulaştırırsa, Efendi emri verecek ve ona itaat edilecek.

Y.A.: Bu doğru. Ee?

G.A.: Derinlemesine düşündüm, öğretilerinin yayınlanmasının zararlı olacağına ikna oldum. Beni affeder misin?

Y.A.: *Seni* affetmek mi? Sen hiçbir şey yapmadın ki. Sen bir enstrümansın—konuşan bir megafonsun. Megafonlar onlar aracılığıyla söylenenlerden sorumlu değildirler. Dış etkiler —hayat boyu süren öğretiler, eğitimler, kavramlar, önyargılar ve diğer ikinci-el ithalatlar biçiminde— içindeki Efendi'yi bu öğretilerin yayınlanmasının zararlı olacağına ikna etmiştir. Pekâlâ, bu oldukça doğal ve beklenebilirdi; aslında, kaçınılmazdı. Devam et, kolaylık ve rahatlık uğruna, alışkanlığa sıkı sıkı tutun: birinci şahıs ağzıyla konuş ve senin Efendin'in bu konuda ne düşündüğünü söyle.

G.A.: Eh, başlangıç olarak, bu kasvetli bir öğreti; ilham verici, şevke getirici, moral yükseltici değil. İnsanın içindeki görkemi götürüyor, içindeki gururu götürüyor, içindeki kahramanlığı götürüyor, onu tüm kişisel itibarından, tüm alkıştan mahrum bırakıyor; onu bir makinaya indirgemekle kalmıyor, onun makina üzerinde hiçbir kontrolüne izin vermiyor; onu basitçe bir kahve değirmeni haline getiriyor; ne kahveyi temin etmesine ne de değirmenin kolunu çevirmesine izin veriyor; tek ve acınası ölçüde mütevazı işlevini, yapısı uyarınca kahveyi kalın ya da ince çekmeye indirgiyor; geri kalanı dış etkiler yapıyor.

Y.A.: Doğru bir şekilde ifade ettin. Söyle bana—insanlar birbirlerinde en fazla neye hayranlık duyarlar?

G.A.: Akıl, cesaret, bedeninin ihtişamı, çehrenin güzelli-

gi, hayırseverlik, cömertlik, yüce gönüllülük, şefkat, kahramanlık, ve —... ve—

Y.A.: Ben olsam daha ileri gitmezdim. Bunlar *en temel öğelerdir*. Erdem, yüreklilik, kutsallık, doğru sözlülük, sadakat, yüksek idealler—bunlar ve sözlükte bulunan ilgili tüm nitelikler, temel öğeler karıştırılarak, birleştirilerek, tonlanarak—*bu temel öğelerden imal edilmiştir*. Tıpkı birisinin mavi ve sarıyı karıştırarak yeşili elde etmesi, ya da kırmızı öğesini değişikliğe uğratarak kırmızının pek çok tonunu ve nüansını oluşturması gibi. Pek çok temel renk vardır; bunların tümü gökkuşağındadır; biz bu renklerden onların elli tonunu oluştur ve isimlendiririz. Sen insandaki gökkuşağının temel öğelerini ve aynı zamanda tek bir *karışım*'ı isimlendirdin ve ona kahramanlık dedin; kahramanlık ki cesaret ve yüce gönüllülükten meydana gelir. Bu temel öğelere sahip olan kişi, öğelerden hangisini kendisi için imal eder? Akıl mı?

G.A.: Hayır.

Y.A.: Neden?

G.A.: Akıl doğuştan gelir.

Y.A.: Cesaret mi?

G.A.: Hayır. O da doğuştan gelir.

Y.A.: Bedenin ihtişamı, çehrenin güzelliği mi?

G.A.: Hayır. Bunlar doğuştan haktır.

Y.A.: Diğerlerini ele al —temel ahlaki nitelikleri— hayırseverlik, cömertlik, yüce gönüllülük, şefkat; bunlardan dış etkiler ile beslenerek yeşeren verimli tohumlar; sözlüklerde adı geçen erdemlerin tüm bu çeşitli karışım ve bileşimleri: insan bu tohumlardan herhangi birini imal eder mi, yoksa bunların hepsi insanın içinde mi doğar?

G.A.: İnsanın içinde doğar.

Y.A.: O zaman onları kim imal eder?

G.A.: Tanrı.

Y.A.: Bundaki itibar kime aittir?

G.A.: Tanrı'ya.

Y.A.: Ve bahsettiğin görkem, alkış?

G.A.: Tanrı'ya.

Y.A.: O zaman insanı alçaltan *sensin*. Sen insanı sahip olduğu her değerli şey için şan, övgü, pohpohlanma hakkı talep eder hale getiriyorsun—bunların tümü ödünç alınmış süslü kıyafetlerdir; bunların en değersiz paçavrasını bile kendisi kazanmamıştır, tek bir ayrıntısı bile kendi emeği ile üretilmemiştir. *Sen* insanı bir üç kâğıtçı hâline getiriyorsun; ben onu bundan daha kötü hâle mi getirdim?

G.A.: Sen onu bir makina hâline getirdin.

Y.A.: Bu zeki ve güzel mekanizmayı kim tasarladı, insan eli mi?

G.A.: Tanrı.

Y.A.: İnsanın bir yandan başka bir şey düşünürken veya bir arkadaşıyla konuşurken, diğer yandan da bir piyanoda incelikli bir müzik parçasını hatasız ve otomatik bir şekilde tuşlamasını sağlayan yasayı kim tasarladı?

G.A.: Tanrı.

Y.A.: Kanı kim tasarladı? Yenileyici ve tazeleyici akıntılarını gece gündüz, insandan yardım veya fikir almaksızın, beden boyunca otomatik olarak taşıyan o harika aksamı kim tasarladı? Aksamı otomatik çalışan, insanın iradesi ya da arzusu ne olursa olsun canı ne isterse onunla ilgilenen, canı istediğinde kulaklarını insanın yakarışlarına tıkayarak tüm gece işleyen insan zihnini kim tasarladı? Tüm bunları Tanrı tasarladı. İnsanı bir makina hâline getiren *ben* değilim, insanı bir makina hâline Tanrı getirdi. Ben sadece bu

olguya dikkat çekiyorum, başka bir şey yapmıyorum. Olguya dikkat çekmek yanlış mı? Suç mu?

G.A.: Bence eğer zararı dokunacaksa, bir olguyu *açığa çıkarmak* yanlışdır.

Y.A.: Devam et.

G.A.: Konunun şu anki durumuna bak. İnsana, Yaradılış'ın en büyük mucizesi olduğu öğretildi; o buna inanıyor; tüm çağlar boyunca, ister çıplak bir vahşi olsun ya da isterse erguvan rengi kaliteli keten giysin ve medeni olsun, bundan hiçbir zaman şüphelenmedi. Bu onun kalbini kaygısız, hayatını neşeli kılmıştır. Kendinden duyduğu gurur, kendine duyduğu içtenlikli hayranlık, kendisinin yardım almadan gerçekleştirdiğini varsaydığı başarılarından dolayı neşeli ve bunların uyandırdığı övgü ve alkışla sevinç içinde olması Tanrı bunlar onu yüceltmiş, ona şevk vermiş, onu gitgide daha yüksek uçuşlara karşı hırslandırmıştır. Tek kelimeyle, hayatını yaşamaya değer hale getirmiştir. Ama senin tasarınla birlikte bunun tamamı yürürlükten kalkıyor; insan bir makinaya indirgeniyor, bir hiçkimseye dönüşüyor, onun soylu gururu sönüp salt gösteriş haline geliyor; istediği kadar çabalasın dursun, hiçbir zaman en aciz ve en aptal komşusundan daha iyi olamaz; bir daha asla neşeli olamayacak, hayatı yaşamaya değer olmayacak.

Y.A.: Gerçekten böyle mi düşünüyorsun?

G.A.: Kesinlikle böyle düşünüyorum.

Y.A.: Beni hiç neşesiz, mutsuz gördün mü?

G.A.: Hayır.

Y.A.: Eh, *ben* bu şeylere inanıyorum. Beni neden mutsuz hâle getirmediler?

G.A.: Hmm, şey—mizaç, tabii ki! Sen *bunun* tasarından kaçmasına hiçbir zaman izin vermiyorsun.

Y.A.: Bu doğru. Eğer bir insan mutsuz bir mizaçla doğduysa, hiçbir şey onu mutlu hâle getiremez; eğer kişi mutlu bir mizaçla doğduysa, hiçbir şey onu mutsuz kılamaz.

G.A.: Ne yani? Alçaltıcı ve tüyler ürpertici bir inanç sistemi bile mi?

Y.A.: İnançlar? Sadece inançlar mı? Sadece görüşler mi? Onlar güçsüzdür. Doğuştan gelen mizaca karşı boşa çabalarlar.

G.A.: Buna inanmam ve inanmıyorum.

Y.A.: Şimdi aceleyle konuşuyorsun. Olguları titizlikle incelemediğini gösteriyor bu. Yakın dostların arasında, en mutlu olan hangisi? Burgess değil mi?

G.A.: Bariz.

Y.A.: En mutsuz olanı hangisi? Henry Adams mı?

G.A.: Şüphesiz!

Y.A.: Onları iyi tanırım. Onlar aşırı, anormaller; mizaçları kutuplar kadar zıttır. Yaşam öyküleri aşağı yukarı benzer—ama sonuçlara bak! Yaşları aşağı yukarı aynı —aşağı yukarı elli civarı. Burgess her zaman kaygısız, umut dolu, mutlu; Adams her zaman neşesiz, umutsuz, morali bozuk olmuştur. Genç akranlar olarak her ikisi de taşra gazeteciliğini denedi—ve başarısız oldu. Burgess bunu umursuyor gibi gözükmedi; Adams gülümseyemedi bile, yalnızca olanlar yüzünden yas tutup homurdanabildi ve şöyle şöyle yapmak yerine böyle böyle yapmadığı için boş pişmanlıklarla kendisine işkence etti—yapmış olsaydı o *zaman* belki başarılı olurdu. İkisi de hukuğu denedi—ve başarısız oldu. Burgess mutlu kaldı—çünkü bu konuda elinden bir şey gelmiyordu. Adams perişan oldu—çünkü bu konuda elinden bir şey gelmiyordu. O günden bu güne, bu iki adam gidip farklı şeyler denemeye ve başarısız ol-

maya devam ettiler: Burgess her seferinde mutlu ve neşeli olarak devam etti, Adams da hep tam aksine. Biz kesinlikle biliyoruz ki bu adamların doğuştan gelen mizaçları, maddi durumlarının tüm dalgalanmalarına rağmen değişmeden kaldı. Gel şimdi maddi olmayan durumlarına bakalım. Her ikisi de ateşli birer Demokrat olmuştu, her ikisi de ateşli birer Cumhuriyetçi olmuştu, her ikisi de ateşli birer Bağımsız olmuştu. Bu pek çok politik inançta ve bunlardan her vazgeçişte, Burgess hep mutluluk bulmuş, Adams ise mutsuzluk bulmuştur. Her iki adam da Presbiteryen, Evrenselci, Metodist, Katolik—ve tekrar Presbiteryen, ve tekrar Metodist olmuştur. Burgess bu kısa gezintilerde her zaman huzur, Adams ise huzursuzluk bulmuştur. Şu anda her ikisi de, alışlageldik ve kaçınılmaz olduğu üzere, Hristiyan Bilim'i deniyorlar. Hiçbir politik veya dinî inanç Burgess'i mutsuz kılamaz veya diğer adamı mutlu edemez. Seni temin ederim ki bu tamamen bir mizaç meselesidir. İnançlar *edinimlerdir*, mizaçlar ise *doğuştandır*; inançlar değişime tabidir, mizacı ise ne olursa olsun hiçbir şey değiştiremez.

G.A.: Aşırı mizaçlarla ilgili örnekler vermiştin.

Y.A.: Evet, aşırı olmayan diğer yarım düzine mizaç, aşırı olanların küçük değişikliklere uğramış hâlidir. Ama yasa aynıdır. Mizacın üçte-iki mutlu olduğu veya üçte-iki mutsuz olduğu durumda, hiçbir politik veya dinî inanç bu oranları değiştiremez. Mizaçların büyük çoğunluğu oldukça eşit bir şekilde dengelenmiştir; tek bir yerde yoğunlaşma yoktur ve bu, bir ulusun kendi politik ve dinî koşullarına uyum sağlamayı ve onları sevmeyi öğrenmesini, onlarla tatmin olmasını ve sonunda onları yeğlemesini sağlar. Uluslar *düşünmezler*, yalnızca *hissederler*. Hislerini beyinleri ile değil, mizaçları yoluyla ikinci elden edinirler. Bir ulus, *tasarlana-bilecek herhangi bir hükümet veya din* türüne —tartışma yoluyla değil, koşulların zorlamasıyla— rıza gösterecek

hale getirilebilir; zaman içinde, gerekli koşullara kendisini uyduracaktır; daha sonra, bu koşulları yeğleyecek ve onlar için şiddetle kavga edecektir. Tarihin tümü örnek olarak gözünün önünde: Yunanlılar, Romalılar, Persler, Mısırlılar, Ruslar, Almanlar, Fransızlar, İngilizler, İspanyollar, Amerikalılar, Güney Amerikalılar, Japonlar, Çinliler, Hintliler, Türkler—bin tane vahşi ve uysal din, akla gelebilecek her tür hükümet, kaplandan ev kedisine, her ulus kendisinin tek gerçek dine ve akli dengesi yerinde olan yegâne hükümete sahip olduğunu *biliyor*. Her biri geri kalanların hepsini hakir görüyor, her biri birer ahmak ve bundan şüphelenmiyor, her biri hayalî üstünlüğünden gurur duyuyor, her biri kendisinin Tanrı'nın gözdesi olduğundan tamamen emin, her biri şüphe duymaz bir özgüvenle Tanrı'yı savaş zamanında idareyi eline almaya çağırıyor, Tanrı düşmanın tarafına geçtiğinde her biri şaşırıyor ama alışkanlık gereği bunu affedip övgülerine devam edebiliyor—tek kelimeyle, tüm insan ırkı halinden memnun, her zaman memnun, inatla memnun, yıkılmazcasına memnun, mutlu, minnettar, gururlu; *dini ne olursa olsun veya efendisi ister kaplan ister ev kedisi olsun*. Gerçekleri mi dile getiriyorum? Öyle yaptığımı biliyorsun. İnsan ırkı neşeli mi? Öyle olduğunu biliyorsun. İnsan ırkının nelere göğüs gerebildiğine ve yine de mutlu olabildiğine bakıyorum da; *benim* insan ırkının önüne onun neşesini elinden alabilecek yalın soğuk olgusal gerçekleri koyabileceğimi düşünerek bana fazlaca paye veriyorsun. Hiçbir şey bunu başaramaz. Her şey denendi. Başarısız oldu. Rica ederim, endişelenme.

Mark Twain İnsan Nedir?

Halley kuyruklu yıldızının dünyadan görüldüğü gün doğan Mark Twain, bir kâhin edası ile bu yıldızın tekrar görüneceği gün öleceğini bildirmiş. Nitekim, kehaneti tutmuştu da.

Mark Twain'in *İnsan Nedir?*i, uzun bir dinlenme süresinin ardından ve sadece belirli kişilere dağıtılmak üzere, yalnızca 250 adet basılmış. Elinizdeki kitap, 240. nüsha kullanılarak tercüme edildi. İnsan Nedir?'de Twain, bilinen öykücü tarzının dışına çıkıyor ve insanın kendi kendisini sorgulamasına yol açacak çarpıcı fikirleri sohbet havasında ortaya koyuyor.

Mark Twain'in *İnsan Nedir?*i ilk kez Türkçe'de.

deneme: on bir

www.dedaluskitap.com

